

Demokratik mücadele ve sosyalizm

İlke

Yakın siyasal tarihimizde üzerinde en çok tartışılan, en çok sözü edilen kavramlardan biri de «demokrasi»dir. Hele çok partili hayata geçiş yıllarından bu yana Türkiye'de demokrasi sorunu bir türlü çözümlenemeyen ama dil'lerden de bir türlü düşürülmeyen bir sorun olarak kalmıştır. 1946'da Demokrat Parti demokrasi adına yola çıkmış, 1950-1960 arasında muhalefetin odaklaştığı nokta demokrasi olmuş. 27 Mayıs 1960 darbesi demokrasi adına yapılmış ve bütün bu dönem boyunca alt-yapı etkenleri ve sınıf egemenliği sorunu arka plana atılarak, hattâ hiç hatırlanmadan ve belki de bilincine ve bilgisine varılmadan, siyasal çıkmazlar rejim bunalımına, demokrasi bunalımına bağlanmıştır.

1960 sonrasında, Türkiye'deki genel tıyanış ve 1961 Anayasa'sının getirdiği demokratik bir ortamda, sol ve sosyalist fikirlerin yaygınlık kazanabilmesi ve gelişen kapitalizmle birlikte «ekonomik» sorunun ön plana geçmesi ve kendini kabul ettirmesi, tartışmaları rejim tartışması olmaktan çıkarıp ekonomik sistem tartışması haline getirmiş, böylece de demokrasi kavramı yeni içerikler kazanmaya baş-

lamıştır.

Bu dönemde ilk defa «demokrasi» o soyut içeriğinden sıyrılarak daha somut, daha elle tutulur anlamlar kazanırken, bir yandan da demokratik hak ve özgürlükler mücadelesi yoğunlaşmıştır. Yine bu dönemde, hele 1937 - 1968'lerden sonra ilerici devrimci cephenin içinde de, demokratik mücadele demokratik cephe, demokratik devrim tartışmaları sırasında, «demokrasi» kavramı bu defa dolaylı olarak, ama yine çoğunluk bulanık ve içerikten uzak bir şekilde gündeme gelmiştir.

12 Mart'ı izleyen dönemde «demokrasi» artık bir tartışma konusu ve güzel bir söz olmaktan çıkıp, uğruna gerçek bir mücadele verilmesi gereken bir nitelik kazanmıştır. Bu dönemde demokrasi mücadelesinin karşısındaki hedef sömürücü güçler diktasını şu veya bu biçimde kurmaya çalışan egemen güçler, özellikle de tekelci sermaye olmuştur. 12 Mart sonrasında «demokrasi» sorunu bütün boyutlarıyla ve bütün gerçekliği içinde çıkmıştır ortaya. Ve böylece de, demokrasi ve demokratik mücadele konusunda çeşitli yanılgular ve sapmalar sosyal pratiğin içinden doğan doğ-

ru çözümlere kavuşmuşlardır. Daha doğru- su kavuşmuş olmaları gerekir. 14 Ekim seçimlerinin sonuçları demokratik güçle- rin bir başarısı sayılırken, demokrasi düş- manı kanatlar pusuya yatmışlar ve de- mokratik güçleri fakma, yıpratma, engelle- me, susturma faaliyetleri içine girmiş- lerdir.

Yine de «Nedir Demokrasi?»

Demokratik hak ve özgürlüklere en fazla karşı çıkan siyasal parti Demokra- tik parti adını taşıyor. Egemen sınıflar ittifakının en güçlü temsilcisi olan bir eski partinin adı Demokrat Partiydi. Sorun, bütün siyasilere, parti liderlerine, sokak- takı adama, herkese. Demokrasiye karşı olan bir tek kişi bulamayacaksınız. Herkes demokrasiden yanadır, ama her sınıf, her kanat demokrasiye farklı anlamlar yük- ler. Anlam bulanıklığı da buradan kaynak lanır zaten...

Bu yüzden de sık sık «gerçek demok- rasi»den veya «saf demokrasiden söz ede- riz.

En son söyleyeceğimizi başta söyleye- cek olursak, çağımızda demokrasinin ger- çeğinden, sahtesinden safından, sa katılım sından değil de şu veya bu sınıfın demokra- sisinden söz etmek gerekir. Bu sınıfsal içe- rik yüzündendir ki, demokrasi kavramı ka- rışık bir kavrama, her sınıfın herkesin ken- disine göre uyguladığı bir siyasal biçim, bir egemenlik biçimi haline gelmiştir. Böy- le bir yanılgıda ve demokrasiye böyle bu- lanık bir anlam kazandırmada, özellikle 20 nci yüzyılda tekelcileşmiş, asalaklaşmış ve gericileşmiş burjuvazinin büyük payı ve çıkarları olmuştur. Burjuvazi kendi a- çık veya örtük diktatoryasını, parlamen- toculuk ve demokrasi maskesi altında yut- tarmayı bilmiş ve demokrasiyi kitlelere oy- hakkı olarak tanıtip, kendi aldatmacalar rejimi şeklinde göstermeyi (yeryer) bece- rebilmiştir. Oysa:

«Eğer tarihle ve sağduyuyla alay e- dilmiyorsa, farklı sınıflar varolduk- ça «saf demokrasi»den değil, sadece sınıf demokrasisinden söz edilebilece- ği açıktır... 'Saf demokrasi' işçileri

kandırmaya uğraşan bir liberal'in ya- lan dolu sözleridir. Tarih feodaliteye üstün gelen burjuva demokrasisini ve burjuva demokrasisine üstün gelen proleter demokrasisini tanıır... Burju- va demokrasisi Orta Çağa göre bü- yük bir ilerleme olmakla birlikte her zaman dar, kemirilmiş, yanlış, ikiyüz- lü bir demokrasi, varlıklılar için bir cennet, sömürülenler ve yoksullar i- çin bir tuzak ve bir aldatmaca ola- rak kalır. (Ve kapitalist rejim altın- da bundan başka birşey olamaz.)»

Kısa bir tarihçe

Demokrasi kelimesinin aslı eski Yu- ranca'dan geliyor. Demos: halk, kratos: güç, otorite demek. Yani halkın otoritesi, halkın gücü, halkın yönetimi...

Demokrasinin beşiği de eski Yunan, özellikle de Atina sitesi sayılır. Ama acaba Atina'da daha sonra Roma'da nasıl bir demokrasi, nasıl bir halk yönetimi vardı? Sözü edilen siteler küçük şehir devletleriy- di. Kesin çizgilerle sınıflara bölünmüşler- di: Köleler ve efendiler ve bu iki temel sınıf arasında kalan diğer ara sınıf ve ta- bakalar... Kölelik çağında, vatandaşlık hakkı sadece efendilere, köle ve mülk sa- hiplerine tanınmıştı. Kölelerin hiç bir za- man, köle olmamakla birlikte Roma'daki emekçi pleblerin çok uzun süreler vatan- daşlık hakkı yoktu ve demokrasisi sadece vatandaşlar içindi. Bu durumda Atina ve Roma demokrasilerinin vatandaşlar yani mülk sahipleri için demokrasi köleler yani toplumun çoğunluğu için ise bir diktator- luk olduğu ortaya çıkar. Onca övülen ve sözü edilen ilk çağ demokrasilerinin ne- dense bir azınlık demokrasisi olduğu bü- tün burjuva tarihçi ve bilim adamları ta- rafından unutulur. Evet, demokrasi halk- ın yönetimidir ama hangi halkın, daha doğrusu hangi sınıfların? sorunun püf noktası burada yatmaktadır. Ama yine de Atina demokrasisi, tek kişinin yönetimi- ne, yada birkaç ailenin yönetimine göre i- leri bir adımdır şüphesiz.

Orta Çağın feodal döneminde demok- rasi'den söz edilmez ve en dar anlamıyla da olsa demokratik yapılara rastlan-

maz. Ama kapitalizmin gelişmesiyle birlik te, doğmakta olan burjuvazi «demokrasi» sloganiyla ortaya çıkar. Aristokrasiye, feodal egemen sınıflara karşı savaşında, burjuvazi halkın gücü, halkın egemenliği kavramlarına yaslanır. Ünlü «özgürlük, eşitlik, kardeşlik» sloganı, feodal aristokrasiye karşı burjuvazinin ve ilk adımlarda peşinden sürüklediği halk kitlelerinin sloganıdır. Burjuvazi, devrimini yaparken Demokratik Cumhuriyet için, demokrasi için savaşmaktadır. Ve bu savaş feodaliteye göre büyük bir tarihsel ilerlemedir. Feodal toplumun temellerine ve feodal egemen sınıflara karşı savaş verirken, genç burjuvazi yeni demokratik ilkeler de cülmuş, demokrasi kavram ve uygulamasını İlk Çağın çok ötesine götürmüştür. Ama, burjuvazinin kurmaya çalıştığı demokrasi de burjuva toplumunun, kapitalist toplumun sınıflı yapısı yüzünden kendi sınıfının demokrasisidir; burjuva demokrasisidir. Yani burjuvazinin egemenliğine dayandığı için «dar, kemirilmiş, ikiyüzlü bir demokrasi, varlıklar için bir cennet, sömürülenler için bir tuzaktır». Burjuva devrimi sırasında, halk kitlelerini, başlıca feodaliteye karşı savaş veren köylüleri, emekçileri, giderek işçileri peşinden sürüklemiş olan ve demokrasiyi, yani eşitliği, özgürlüğü, kardeşliği ve yönetimde söz sahibi olmayı onlar adına da talep ediyor görünen burjuvazi iktidara geçip egemen sınıf haline geldikten sonra, demokrasinin sınırlarını da daraltmaktan çekinmemiştir. Bütün 19. yüzyıl boyunca, genel oy hakkı isteğiyle halk ayaklanmaları birbirini izler. İşçi sınıfının mücadeleleri de buna eklenir.

Konumuz demokrasi tarihi yapmak değil. Ancak dikkat edilmesi gereken noktada büyük demokratik taleplerle iktidara gelen ve demokrasinin sahipliğini benimseyen burjuvazinin kısa zamanda yeni haklar, yeni bağımlılıklar, yeni eşitsizlikler yarattığıdır.

Neden böyle olmuştur? Çünkü burjuvazi demokrasiyi burjuva demokrasisi sınırları içinde ve bir sömürü biçiminin yerine yeni bir sömürü biçimini, kapitalist sömürü biçimini geçirmek üzere ister ve bu çerçevede anlar. Böylece burjuva de-

mokrasisi kapitalizmin henüz rekabetçi çağında bulunduğu, tekelleşmediği ve emperyalizme dönüşmediği burjuvazinin devrimci döneminde bile, bir sınıfın (burjuvazinin) çoğunluk (emekçi kitleler) üzerindeki tahakkümü ve burjuvazinin çoğunluğu yönetmesi olmuştur.

19. yüzyılın sonları yaklaşırken, kapitalizm tekelci aşamaya geçmiş, mali sermaye hakimiyeti ve emperyalizm doğmuştur. Bu aşamadan sonra burjuva demokrasisinin sınıf karakteri daha da perçinlenmiş, demokrasinin sınırları kitleler açısından daha da daratılmış, genel oy hakkı ve parlamentoculuk görünümü altında burjuvazinin en güçlü kesimi olan tekelci sermayenin ve finans - kapital'in egemenliği burjuva demokrasisinin bile sınırlarını kemirmeye başlamıştır. Liberal burjuva demokrasisi bile, büyük tekelci sermayenin güçlenip mutlak iktidarını koymasına engel olarak görülmüştür. Birinci dünya savaşı sonrasında, bir yandan bütün Batı dünyasını halkların demokratik atılım ve talepleri sararken, bir yandan da burjuvazinin en güçlü, en gözüdünmüş ve en gerici kesiminin, burjuva demokrasisinin kurumlarından ve özünden vazgeçen diktacı eğilimleri sarmıştır. Faşizm belası dünyanın başına musallat olmuş ve «finans kapital'in en kanlı diktası» olarak tanımlanmıştır. Burjuva demokratik özgürlüklere ve kurumlara karşı saldırılar başlamıştır.

Tekelci kapitalizmin ve emperyalizmin gelişmesinin, yani kapitalizmin nitel bir değişim içine girmesinin sonucu olarak, burjuvazi büsbütün gerilemiş, büyük sermaye, tekelci mihraklar, gelişen işçi sınıfı ve emekçi mücadelesi karşısında kendi sınıflarının getirdiği burjuva demokratik hak ve özgürlüklere dahi tahammül edemez hale gelmişlerdir. Burjuva demokrasisi tekelci sermayenin gelişmesine engel olarak görülmüştür.

«Ekonomik açıdan, emperyalizm (ya da terim önemli değil, mali sermaye dönemi) kapitalizmin gelişmesinin en yüksek aşaması; büyük üretimin, serbest rekabetin yerini tekelcilığe terkettiği boyutlara vardığı aşamadır...

Ekonomik tekel; işte bütün mesele buradadır. Yeni ekonominin tekelci kapitalizmin (emperyalizm tekelci kapitalizmdir) siyasal üstyapısı, demokrasiden siyasal reaksiyona (gericiliğe) doğru gidiştir... Emperyalizm, demokrasinin sadece bir talebinin değil genel olarak demokrasinin, tüm demokrasinin inkârıdır.»

Gerçekten de bu inkâr, İtalya'da, Almanya'da, İspanya'da en açık biçimiyle yaşanmış, büyüklü küçüklü çeşitli kapitalist ülkelerde otoriter eğilimler günlük olaylar haline girmiş, Yunanistan, Şili, diktatörlerin son örnekleri olmuştur.

Böylece burjuva demokrasisi, kapitalizmin gelişmesi ve tekelci aşamaya varmasıyla birlikte kendi inkârını kendisi ya ratmıştır.

Demokrasi konusundaki bu kısacık tarihsel notlar bile bir gerçeği bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır. Her demokrasi, sınıflı toplumda bir sınıf demokrasisidir ve bütün demokratik kurumlara, Anayasalara, demokratik hak ve özgürlüklere rağmen egemen sınıfların güdümünde ve her an egemen sınıfların açık diktasına dönüşmeye elverişli bir siyasal rejimdir. Demokrasiyi sınıflardan soyutlayarak ele almak, burjuva bilim adamlarının metodu ve yutturmacalarıdır.

Ama böyledir diye demokratik mücadeleyi inkâr mı edilecektir? Burjuva demokrasisi büsbütün bir yana mı bırakılacaktır? Faşizmle en geri bir burjuva demokrasisi arasındaki önemli farklılıklara sirt mı dönülecektir? Ve çoğu yanlışların temelinde yatan demokratik mücadeleyi çağımızda sosyalist mücadeleden ve işçi sınıfından ayırmak yanlısına yeniden mi düşülecektir?

Asıl cevap vermek istediğimiz sorular bunlar olacak...

Burjuva demokrasisi

Burjuva demokrasisi, yukarda da anlatılmaya çalışıldığı gibi, sınıf özü ve sınıfsal dayanağı yüzünden her zaman kısıtlı bir demokrasidir. Kapitalist sistemin belli bir aşamasının siyasal üstyapısını meydana getirdiği için, bir sömürü biçiminin demokrasisi adını da verebili-

riz. Ve eğer demokrasiyi, sınıflı toplumlar da hiçbir zaman gerçekten kazanmadığı halk iktidarı, halk otoritesi olarak anılsak burjuva demokrasisi bu amacı hiçbir zaman gerçekleştirmemiştir. Genel oy, parlamento sistemi gibi görüntüler, sınıflı bir toplumda kitlelerin gerçek egemenliği anlamına gelmez. Basit gözlemlere dayanarak, demokrasinin seçim sandığından ve dört yılda bir halkın oy kullanmasından ibaret olmadığını, oy kullanan seçmenin hertürlü ekonomik ve siyasal baskılardan arınmış bulunmadığını, aksine şu veya bu biçim bir sömürü ve baskı çarkının altında ezildiğini söyleyebiliriz.

İktidarı ellerinde bulunduran egemen sınıflar genel oy hakkı ve parlamento da kendi iktidarlarının bir parçası olarak kullanırlar. Her sınıf iktidarı, özünde bir diktatörlük, bir sınıf tahakkümü olduğuna göre, her burjuva demokrasinin altın da da bir diktatörlük yatar.

Çalışan sınıflar kendi iktidarlarına sahip değillerse, «halk iktidarı» anlamında, «emekçilerin yönetimi» anlamında bir demokrasiden söz etmeye imkân yoktur.

Toplumun azınlığının yani burjuva toplumunda çeşitli kesimleriyle burjuvazinin ve ortaklarının; toplumun çoğunluğunu yani geniş emekçi kitleleri, yani nüfusun yüzde 90'ını yönettiği bir sisteme nasıl olup da kelimenin gerçek anlamıyla demokrasi adı verilir? Burjuva demokrasi sinin parlamento, demokratik hak ve özgürlükler, genel oy, seçim sistemi gibi kurumları egemen sınıf yönetiminin yeni koşullara ve ihtiyaçlara göre uygulanmasından başka birşey değildir. Emekçi kitlelerin başta işçi sınıfı olmak üzere yüzyıllardan beri sürdürdükleri mücadele, burjuvaziye kitlelere bazı haklar tanımaya zorlamıştır. Çağımızda burjuva demokrasisi adı verilen rejim, azınlık iktidarı altında, çoğunluğa, emekçi kesimlere bazı zorunlu hakların tanınmasından ibarettir. Burjuva demokrasileri, egemen sınıfların kendi iç demokrasileridir. Ekonomik hak ve eşitliğin bulunmadığı, sömürünün hem de en azgın biçimlerde devam ettiği bir toplumda «demokrasi»den söz etmek demokrasiyi burjuvazinin gözüyle bakmak demektir.

Ancak bütün bunlar demokrasi konusundaki yanlışları ve kavram karışıklığını giderebilmek için söylenmiştir. Tekelci sermayenin burjuva demokrasisini bu sınırlardan bile geriletme, açık faşist diktalara veya örtük parlamenter faşizme dönüştürme çabalarının yoğunlaşmış bulunduğu çağımızda ve ülkemizde burjuva demokrasisinin özü ve sınırları konusunda yanlışya kapılmadan işçi sınıfı yönünden burjuva demokrasisinin önemini ve onu örtük veya açık faşizmlerden, diktalardan ayıran derin farkları görmemiz sosyalist mücadeleyle demokratik mücadele bütünlüğünü kavramamız günümüzün en temel sorunlarından biridir.

Sosyalist demokrasi

Demokrasi, burjuvazi ve egemen sınıflar tarafından ne anlamda kullanılmış olursa olsun, her zaman ilerici, özgürlükçü, halkçı ve kitlelerden yana bir düşüncüyü ve çizgiyi anlatmıştır. Ancak demokrasi sözcüğünün burjuvazi tarafından sık sık kullanılması ve kendi sınıf egemenliği şeklinde yorumlanması sosyalizmin ustalarının demokrasi kelimesine yeni bir tanım ve belirleme getirmelerine yol açmıştır. «Burjuva demokrasisi»nden ayırmak ve emekçi kitlelerin, çoğunluğun lehine bir demokrasiyi kastetmek amacıyla «genel anlamda demokrasi» ve «sosyalist demokrasi» terimleri kullanılmıştır. Bu anlamda demokrasi «çalışan sınıfların kendi iktidarlarına sahip olmaları, emekçilerin özgürlüğü»dür. Burjuva demokrasisi sadece varlıkları için demokrasi, sömürülenler ve yoksullar için bir kandırmaca ve tuzaktan ibaretken, sosyalist demokrasi, çalışanlara «gerçek demokrasiyi» getirir. Ve sömürücülere hiçbirşey vaad etmemiş olduğu için de ikiyüzlü değildir. Sadece sosyalizm işçi sınıfına ve geniş emekçi kitlelere, tüm çalışan sınıflara hiçbir burjuva demokrasisinin veremeyeceği, bir demokrasi ve özgürlük tanır. Sosyalist demokrasi, burjuva demokrasisi gibi biçimsel ve sözde değil, gerçek ve özdedir. Eğer demokrasi azınlık tahakkümünün ortadan kalkması, halkın yani başta işçi sınıfı, tüm emekçi kitlelerin egemenliği olarak anlaşılıyorsa, gerçekten de bu ege-

menlik sosyalizmin ayrılmaz parçasıdır. Böylece demokrasi ve sosyalizm birbiri içinde, birbirinden ayıramayacak kavramlar haline gelirler.

Kapitalist rejimlerdeki demokrasinin sınırlı yapısı ekonomik ve sosyal eşitsizlikten, yani küçük bir azınlığın üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulundurması, çoğunluğansa bunlar tarafından sömürülmesinden kaynaklanır. İşte sosyalizmle birlikte bu sınırlı yapı ortadan kalkar. Üretim araçlarının mülkiyetinin toplumsallaşmasıyla ekonomik ve sosyal planda eşitlik sağlanacağından «gerçek demokrasinin» sınırlarına varılır. Sosyalizm dışında demokrasinin en geniş sınırlar içinde tam uygulanması mümkün değildir. Çağımızda, tekelci sermayenin kapitalist yapıya egemen olduğu bir dönemde, burjuva demokrasisinin dar ve aldatmacalı sınırları ancak sosyalizmle aşılır. Bu yüzden de demokrasi zaten sosyalizmin içindedir ve ondan ayrılamaz. Eğer demokrasi burjuvazinin azınlık egemenliğini anlamıyorsa, sosyalizmin başına demokratik ve benzeri sıfatların getirilmesi ya sosyalizmi bütünüyle yanlış kavramanın, yada bilinçli sapmaların sonucudur.

Demokrasi sosyalizmin ayrılmaz bir parçasıdır. Ama bir avuç azınlığın demokrasisi yani egemenliği ve özgürlüğü değil, emekçi çoğunluğun egemenliği ve özgürlükleri anlamında...

Ve işte bu yüzden sosyalizm için mücadele aynı zamanda demokrasi için mücadeledir. İşte bu yüzden en ilerici ve devrimci Sınıfın işçi sınıfı olduğu çağımızda demokratik mücadeleyi işçi sınıfından ayırmak imkânı kalmamıştır.

Demokratik Mücadele

Burjuva demokrasisiyle sosyalist demokrasi arasındaki bu temel farklılığın anlaşılması ve gerçek demokrasinin ancak sosyalizmle birlikte varolabileceği doğrusu, dar kafalı, sözde keskin, sektör unsurlarca, sosyalizmin pratiğinin her döneminde yanlış değerlendirilmiş ve yanlış adımlara sebep olmuştur. Burjuva demokrasisiyle sosyalizm arasındaki derin nitel

farktan hareketle demokratik mücadeleyi küçümseme, burjuva demokrasisini bütünüyle reddetme eğilimleri işçi sınıfı sosyalistlerinin her dönem mücadele ettikleri sol sapmaları yaratmıştır.

Öte yandan egemen burjuvazinin, egemen sınıf rejimlerinin topunu aynı kaba koyma ve arada ayırım yapmama yanlışları, liberal burjuva demokrasilerini dik tacı faşist rejimlerle bir tutmaya ve işçi sınıfına yanlış hedefler göstermeye kadar varmıştır. Öte yandan, zaman zaman tekeli burjuvazinin klasik burjuva demokrasisinin sınırlarını daraltma eğilimleri ve bu eğilimlere karşı hattâ liberal burjuvaziyi, bütün anti-tekeli güçleri anti faşist bir cepheye birleştirme zorunluluğu görmezlikten gelinmiş, inkâr edilmiştir. Bu yanlış tavırların hiç biri işçi sınıfına birşey kazandırmamış, aksine zaman zaman mücadelenin gerilemesine ve güçsüzleşmesine yol açmıştır.

Günümüz Türkiye'sinde de bütün bu sapmaların çeşitli biçimlerde ortaya çıktığı görülmüştür. görülecektir. Kimisi demokratik mücadeleyle sosyalist mücadeleyi kesin sınırlarla ayırıp, «Önce demokrasi için mücadele, işçi sınıfı sorunu sonra düşünülmesi gereken bir sorundur» derken ve küçük burjuva sınıf yapısını bütün yanlışlarını yansıtırken, kimisi demokratik mücadeleyi, hattâ burjuva demokrasisinin sınırlarını genişletmek için yürütülmesi gereken mücadeleyi küçümseyip sol sekterliğe sapsınmış, koşulları yanlış değerlendirmiş ve hareketi zaafa uğratmıştır, uğratacaktır.

Bu önemli konuyu, yani demokratik mücadele sosyalist mücadele bütünlüğünü birkaç noktadan ele almaya çalışacağız.

Burjuva iktidarlarının tümünü bir sayma yanlısı

Şu gerçeği bir kere daha tekrarlayalım:

Burjuva demokrasisi, egemen sınıflar demokrasisi olduğu için çağdaş ve gerçek anlamda demokrasi değildir. Söz konusu «demokrasi», gerçekte bir avuç sömürücü azınlığın, geniş emekçi yığınlarına tahakkümünün demokrasisidir. Gerçek de-

mokrası, toplumun, en demokratik, en kolektif, en devrimci kesimi olan işçi sınıfının demokratik öncülüğünde gerçekleşen ve tüm emekçileri kucaqlayan sosyalist demokrasisidir.

Ne var ki, bu temel doğrudan yola çıkarak, burjuva iktidarlarının uyguladıkları rejimlerin hepsini aynı saymak, arada derece farkı görmemek, herşeyden önce işçi sınıfının ve emekçi halk yığınlarının demokratik mücadelesinin başarılarını inkâr etmek olur.

Burjuvazi rekabetçi ve devrimci çağında, otokrasiye karşı kendi sınıf kalıpları içinde belirli bir demokrasi anlayışı getirmiştir. Özellikle merkezi feodaliteye karşı güçlenebilmek, serbestçe işgücü temin edebilmek için bir yandan parlamenter monarşileri (meşrutiyetleri veya cumhuriyetleri siyasal bir rejim olarak önerip kurarken öte yandan tarım emekçilerinin serflerin, feodal beylerden ve topraktan kolayca bağımsızlaşmaları için de —onlara başlangıçta genel oy hakkı vermemekle birlikte— mücadele etmiştir. Ama burjuva demokrasileri yüz yıl önceki bu durumda kalmamıştır.

Burjuvazi o zamanlar feodaliteye karşı sınıf kavgası verirken aynı zamanda işçileri de amansızca sömürüp ezmekteydi. İşte işçi sınıfı ve genel olarak emekçiler, burjuvazinin aristokrat sınıfa karşı mücadelesinden yararlanırken, aynı zamanda burjuvaziye karşı gitgide kızışan bir sınıf mücadelesi sürdürüyorlardı. Önce leri ekonomik - demokratik hakları uğruna mücadele eden işçi sınıfı, burjuva diktatoryası güçlendikçe siyasal hareketlenmeye de girdi. 19 uncu yüzyıl Avrupası'nın bu keskin, çok yanlış sınıf mücadeleleri bütünlüğü içinde, bilimsel teorinin doğup, maddeci diyalektik bir temelde sistemleşmesiyle, işçi sınıfı kendi ideolojisini benimsemeye, siyasal - ekonomik ve ideolojik mücadele birlikteliğini kurup güçlenmeye başladı.

Devrimci teorinin olgunlaşmasından bu yana bugün en az 110 yıl geçmiş bulunuyor. Burjuvazi aynı tarihlerde, devrimci - rekabetçi aşamadan, tekeli kapitalizm evresine yönelmekte ve giderek gerileşmekteydi. Burjuvazinin gerileşme süreci

aynı zamanda proletarya mücadelesinin yükselme süreci oldu.

20. nci yüzyılın başlarına gelindiğinde kapitalist sınıf, tam anlamıyla emperyalist çağına girmiş yani tümüyle gerilemişti. Bu evreden başlayarak, işçi sınıfı sadece burjuvaziye karşı değil, aynı zamanda prekapitalist sömürücü sınıflara karşı da tüm emekçilerin öncülüğünü yapacaktır.

Bugün artık işçi sınıfının 110 yılı aşkın bir zamandanberi süregelen siyasal - ekonomik -ideolojik mücadelesi uluslararası burjuvaziye karşı büyük başarılar kazanmıştır, kazanmaktadır. Halen, dünyanın üçte biri sosyalisttir. Bir diğer üçte biri de emperyalizmden kısmen bağımsızlaşmıştır. Emperyalist bloka bağımlı ülkeler arasında da, işçi sınıfı başta olmak üzere büyük emekçi kitleler devrimci mücadele içindedirler.

İşte bu nedenle bile egemen sınıf rejimlerinin hepsini aynı kabul edemeyiz. İşçi sınıfının uzun bir geçmişe dayanan köklü bir demokratik mücadelesi vardır. Proletarya henüz sosyalizmi kuramadığı ülkelerin pek çoğunda sömürücü zorbalığını gerçekleştirmek, demokrasinin sınırlarını genişletip burjuva diktatörlüklerini zorunlu olarak yumuşatmak yolunda büyük aşamalar katetmiştir.

İşçi sınıfının demokratik öncülüğündeki geniş halk kitlelerinin dünyanın her tarafında emperyalizme ve ortaklarına karşı sürdürdükleri mücadele yüzyılımızı gitgide belirginleşen, en önemli sosyal gerçeğidir. Bu mücadeleyi, özellikle 1917'den sonra iyice kavrayan emperyalist burjuva ve ortakları, güçlerinin yettiği yerde, «faşist burjuva diktatörlükleri» kurmağa çalışmışlardır.

Burjuvazi tekelleşip, dar bir finans - kapital zümresinin egemenliği belirginleştiğinde, bu küçük azınlık işçi sınıfı ve emekçilerin gücünden de korktuğu ve ekonomik bakımdan buna düştüğü zaman imkân bulursa kendi en gerici diktasını kurar. Böylece faşist rejimler ortaya çıkar.

Eğer uluslararası burjuvazi her yerde faşist diktatoryasını kuramıyorsa, bunun

en önemli nedeni, emekçi yığınların verdikleri demokratik mücadelenin güçlenip, kökleşmiş bulunması ve dünya işçi sınıfı hareketidir. Öyleyse, faşist rejimlerle, faşist olmayan burjuva rejimleri arasındaki farkı görmeli, ama bu farkın, «burjuvazinin şu ya da bu ülkede barışçı olmasından» değil, o ülkelerde işçi sınıfı ve genel emekçi halk hareketinin güçlü olmasından ileri geldiğini bilmeliyiz.

Halten, yeryüzünde faşist rejimler vardır, faşist olmayan burjuva iktidarları da demokratik parlamenter görünümlü burjuva tahakkümleri vardır. Faşist olmayan burjuva iktidarları temelinde yine azınlığın çoğunluğa tahakkümü olmakla birlikte, ülkeden ülkeye değişen oranlarda ve emekçi halk yığınlarının demokratik gücüne bağlı olarak, derece derece farklılıklar gösterir. Gerçi sözünü ettiğimiz sömürücü sınıf egemenlikleri (demokrasileri) son tahlilde hep aynıdır; ama, bu rejimlerin dünya işçi sınıfı karşısında, ve o ülkenin işçi veya tüm emekçi sınıflarının kararlılığı oranında, çeşitli farklılıklar gösterdiğini de unutmamamız gerekir.

Bu farklılıkları görmeyen, yok sayan bir genelleme, demokratik mücadeleyi saptırır, yanlış noktalara sürükler. Faşist olmayan, nispeten liberal bir burjuva demokrasisi altında sürdürülecek eylem, demokratik mücadele ve örgütlenme imkânları, ilerici - devrimci güçlerin böyle bir iktidar altındaki ittifakları, faşist bir diktatörlükten farklıdır. Türkiye'de 12 Mart öncesi ve 12 Mart sonrası burjuva iktidarlarının ve tahakkümünün arasındaki farkın birçok acı deney yaşanmadan önce anlaşılabilmesi önemli yanılgılara yol açmıştır.

Günümüz Türkiye'sinin taktik planda en önemli demokratik sorununa bu noktadan yaklaşmak mümkündür:

Demokratik mücadele - sosyalist mücadele birlikteliği

Bir yandan çağımızda demokratik mücadelenin sosyalist mücadeleden, ayrılmayacağını kavramamak demokrasiyi burjuvazinin işi olarak görmek, öte yandan çeşitli burjuva iktidarları arasındaki farkı anlamamak ve çağımızda kendisi de biz-

zat burjuvazinin tekelci kesiminin saldırı-
sına maruz bulunan klasik burjuva demok-
rasisinin sınırlarının genişletilmesinin ö-
nemini kavramamak, bizi yukarda da söy-
lediğimiz gibi iki sapmadan birine götü-
rür: Ya kuyrukçu bir tavırla temel hak
ve özgürlüklerin sınırlarının nispeten ge-
niş tutulduğu bir burjuva demokrasisi ile,
sosyal demokrasi ile yetinir, işçi sınıfı çiz-
gisini inkâr ederiz. Ya da sol sekte bir
tavırla sosyalist eylemi demokratik mü-
cadele bütünlüğünden kopararak soyutlar,
işçi sınıfı adına işçi sınıfına ihanetin sos-
yalist hareketin başarısızlığının tohumla-
rını ekeriz.

Özellikle sol sekte veya keskinlikçi
eğilimlerin çıkabileceği düşünülürse, de-
mokratik mücadelenin önemini ve antiem-
peryalist - demokratik mücadelede işçi sı-
nımının yerini kavramak bakımından, de-
mokratik - sosyalist mücadele birlikteliği
üzerinde titizlikle durmamız gerekiyor.

Emekçi sınıflar sömürüyü ortadan kal-
dırmak, barışı kalıcı olarak kurmak adına
iktidar mücadelesi verirken, mücadele ola-
raklarını geliştirmek, çoğaltmak zorunda
dırlar. Devrimci teori kitlelerin teorisi-
dir; devrimci hareket tüm kitlelerin malıdır.
İktidar başarısına ancak yaygın kitle ge-
lişimiyle ulaşılabilir. Bu nedenle devrim-
ci - ilerici hareketlerinin emekçi halk ke-
simlerine yayılması ve halk kitlelerin ala-
lıldığına örgütlenmesi başarının en önde
gelen şartıdır. Emekçilerin dış ve iç sö-
mürücülere karşı verdikleri mücadele, ha-
reketin en geniş yığınlara yayılmasını
gereklettiğinden, demokratik mücadelenin
önemi asıl burada ortaya çıkar.

Demokratik mücadele siyasal planda
düşünce ve örgütlenme özgürlüğünü ekono-
mik planda ise, emekçilerin boyunlarını
sıkan sömürü boyundurğunun gevşetil-
mesi, emekçilerin günlük ekonomik çıkar-
larının korunup, kollanıp, geliştirilmesi ve
ekonomik durumlarının düzeltilmesi çaba-
larını içerir.

Durum böyle olduğu ve sosyal prati-
ğin deneyinden defalarca geçtiği halde, de-
mokratik mücadeleyi küçümseyen ve sos-
yalizm için mücadeleden ayıran eğilimler,
keskin tavırlar, demokratik mücadelenin

bütünlüğünü önemsiz, anlamsız, hatta za-
rarlı sayan sapmalar kol gezmektedir.
Oysa,

«Demokrasi sorununun marksist çö-
zümü, işçi sınıfının, kendi mücade-
lesi sırasında burjuvaziye karşı *bü-
tün* demokratik talep ve kurumları
nihaî zafer için *kullanmasından* ge-
çer... Marksizmi bize 'oportünizmle
mücadele' ederken *mevcut* kapita-
list toplumun burjuvazi tarafından
kurulmuş ve yine burjuvazi tarafın-
dan soysuzlaştırılmış demokratik
kurumlarının kullanılmasını reddet-
menin, oportünizm karşısında *ku-
yutsuz şartsız boyun eymek* olduğu-
nu *öğretir.*»

İşçi sınıfı çizgisi ve sosyalizm için
mücadele sadece proletarya ile burjuvazi
arasındaki bir mesele değildir. Demokra-
tik mücadelenin öneminin inkârı veya yan-
lış anlaşılması işçi sınıfını müttefikleri-
den tecrit eder, ilerici devrimci cepheyi za-
yif düşürür. Demokratik mücadeleyi 19.
neu yüzyılda olduğu gibi burjuvazinin işi
olarak anlama yanlısına düşmeyip iş-
çi sınıfı öncülüğü ve demokratik mücade-
le - sosyalist mücadele birlikteliği iyi
kavranırsa, demokratik mücadelenin öne-
mini belirtmek sosyalizmi ertelemek anla-
mına gelmez.

«Sosyalizme siyasal demokrasi yolun-
dan geçmeden varmak isteyenler ge-
rek ekonomik gerekse siyasal anlam-
da saçma ve karşı devrimci sonuç-
lara giderler.»

«Sosyalist devrim sadece tek cephe-
de verilen tek bir savaş, tek bir ey-
lem değildir... Bütün cephelerde, ya-
ni tüm ekonomik ve siyasal mesele-
lerde verilen ve ancak burjuvazinin
mülksüzleştirilmesiyle sona erebile-
cek bir dizi savaştır. Demokrasi için
mücadelenin, işçi sınıfını sosyalist
devrimden uzaklaştıracağını, sosya-
list devrimi geri plana iteceğini, çar-
pıtacağını sanmak büyük bir yanlıştır.
Aksine, başarı kazandığı halde
gerçek demokrasiyi kuramayan bir
sosyalizm düşünilemeyeceği gibi e-

ger işçi sınıfı, demokrasi için genel, sistemli ve devrimci bir mücadele sürdürmüyorsa, burjuvaziye karşı zafer kazanmaya hazırlanamaz.»

«Demokrasi olmadan sosyalizm şu iki anlamda imkânsızdır. 1 — İşçi sınıfı eğer demokrasi için mücadele içinde hazırlanmazsa sosyalizmi başarıya ulaştıramaz. 2 — Başarıya ulaşsa bile sosyalizm, demokrasiyi bütün boyutlarıyla gerçekleştirmeden başarisını sürekli kılp insanlığı daha ileri aşamalara doğru götüremez.»

Burjuva demokrasisinin sınırlı yapısını, içinde sakladığı azınlık diktası tohumlarını ve tüm burjuva demokrasilerinde var olan sınıf tahakkümünü iyi kavramak; ama öte yandan demokrasi için mücadelenin önemini vurgulamak ustaların gerçek dialektik düşünme ve davranma yeteneklerinin ve sosyal pratiğin derslerinin ürünüdür.

Hele, burjuva demokrasilerinin yer yer burjuvazinin tekeli kesiminin diktası «finans - kapitalin en azgın diktası» biçimine dönüştüğü çağımızda, bu dialektik bütünlüğü kavramak, demokratik mücadeleyi asla ihmal etmemek ve önemini küçümsememek, öte yandan demokratik mücadeleyi işçi sınıfından ve sosyalist mücadeleden soyutlamamak en önemli görevlerimizden biridir. Bu dialektik bütünlüğü kavramak aynı zamanda, işçi sınıfının demokratik mücadeledeki öncülüğünü kavramak olacağından, kısır «demokratik devrim», «sosyalist devrim» tartışmalarına da son verir.

Demokratik cephenin güçlendirilmesine sol sekte tavırlarla karşı duranlar, demokrasinin sınırlarının genişletilmesi mücadelesini, demokratik mücadeleyi küçümseyenler, işçi sınıfının çeşitli alanlardaki mücadele ve gelişmesini, örgütlenmesini daha kolay yürütebilmesi için gerekli siyasal özgürlükler uğruna burjuva demokrasisinin sınırlarını zorlamayı revizyonizm olarak görülenler. «faşizmin yoğunlaştırılması» teorisyenleri şu satırları okumalıdır :

«Genel olarak tüm siyasal özgürlükler, mevcut üretim ilişkileri temeli

yani kapitalist ilişkiler üzerine kuruldukcâ, burjuva özgürlükleridir... Ama bu noktadan hareketle, sadece popülist eylemciler, anarşistler ve "ekonomist" ler, özgürlükler için mücadelenin inkârına veya önemsenmemesine varabilirlerdi... İşçi sınıfı, adeta içgüdüsel olarak siyasal özgürlüğe ihtiyacı olduğunu, hem de herkesden fazla ihtiyacı olduğunu hissetti.»

Demokratik mücadelenin sosyalist mücadele ile olan dialektik birliğini ve bugün Türkiye'de bu birliğin her zamankinden daha önemli olduğunu kavramak gerekir. Bu aynı zamanda, demokratik mücadelenin gerçek demokrasiye varabilmek ve başarı kazanmak için işçi sınıfı ve işçi sınıfının siyasal partisi öncülüğünde verilmesi zorunluğunu kavramak anlamına gelir. Demokratik mücadeleyi burjuva liberallerine ve küçük burjuva demokratlarına bırakamayız. Onların öncülüğünde yürütülecek bir demokrasi mücadelesi hiçbir zaman gerçek demokrasiye, gerçek halk egemenliğine varamayacaktır. Çünkü kapitalist toplumun ve en ilerisi bile olsa burjuva demokrasisinin sınırlarını aşamayacaktır. Demokratik mücadelenin gelişmesi ve güçlenmesi için bütün demokratik cephenin işçi sınıfının öncülüğünde toparlanması gerekir.

Demokratik mücadelede somut hedefler

Üç yıllık bir anti-demokratik dönemden geçerek bugüne varmış bulunuyoruz. 1971 öncesinin sınırlı ve nisbi demokratik dönemine bile şimdilik dönülemedi. Geçtiğimiz dönemde pek çok demokrasi dışı Anayasa ve yasa tadil yapılmış, tüm antidemokratik sömürücü çabaları meşru gösterilmeğe çalışılmıştır. Sosyalist ve demokratik örgütler kapatılmış, yurtsever - devrimci güçler susturulmuştur. Bugün sosyalizmin önündeki en önemli görev örgütlenme süreci içinde demokratik mücadeleyi, demokratik mücadele içinde örgütlenmeyi gerçekleştirip, geliştirmektir.

Demokratik hak ve özgürlüklerin temeli düşünce ve örgütlenme özgürlüğüdür. Emekçi sınıflar, yönetici sınıflardan ba-

ğimsız örgütlenebilmek için, demokrasi mücadelesini güçlendirmek zorundadır. Fikir özgürlüğünün gelişmesi, doğal olarak örgütlenme olanaklarını geliştirecek, örgütlenme güçlendikçe fikir özgürlüğü de yayılacaktır.

Sosyalist mücadele ile demokratik mücadelenin diyalektik birliğini iyi kavramalıyız. Demokrasi mücadelesinin öncü gücü, şüphesiz, toplumun en demokratik kesimi olan işçi sınıfıdır. İşçi sınıfının bağımsız politikası olmadan demokrasinin kendiliğinden gelişeceği düşünülemez. Günümüzün diğer bir önemli sorunu da, antidemokratik duvarları geriletmenin yanı sıra, yurdumuzda demokrasinin kurumlaşması, kökleşmesini ve halk yığınları arasında yayılmasını sağlamaktır. Bu da, demokratik çabalara sadece işçi sınıfının veya devrimci yurtsever aydınların değil, tüm emekçi kesimlerin katılmasıyla gerçekleşir.

Böylece demokratik mücadeleyle, sosyalist mücadelenin ayrılmazlığını, demokrasi ile örgütlenmenin birbirini bütünleyerek güçlendirmesi şeklinde somuta indirgemek doğru olur.

Demokratik mücadeleyi küçümsemek ve örgütlenme sorunumuzdan ayrı tutmak, halkımıza zarar verecek, sosyalist düşüncenin yayılmasını kısıtlayacak sol sektör ve keskin bir tavidir; devrimci mücadelenin sorumluluğunu duymayanların işidir. İşçi sınıfı halka öncülük etmek görevinde, tüm demokratik özelemleri kucaklayacak, demokrasi olanaklarını geliştirecek ve varolan her türlü meşru imkânları kullanacaktır. Aradan geçen bunca olaydan hiç ders alınmamış gibi, —kend-

deyimleriyle— «legalite uğruna mücadele» yi revizyonizm olarak göstermeğe çalışan seslerin duyulmağa başladığına şahit oluyoruz. İşçi sınıfı sosyalizmi halkımızı yeni ve daha ileri demokratik canlanmalarına zarar verecek, hareketi yeni serüvenlere doğru itecek bu tür keskinliklere ve sorumsuzluklara karşı da mücadele edecektir.

İşçi sınıfının bağımsız politikasının günümüzde büyük demokratik görevleri vardır. Bu görevlerin üstesinden gelmek, sadece aydınların dar çabalarıyla gerçekleştiremez. Devrimci halk uyanışı bugün bir evrim aşamasındadır. Bu evrim, vurgulayarak belirttiğimiz gibi örgütlenerek demokrasiyi geliştirmek, gelişen demokratik ortamda daha iyi ve yaygın örgütlenerek, sosyalist mücadeleyi daha ileri aşamalara götürmektir. Bu görevler bütünlüğü, günümüzde iki kere iki dört eder kadar açık ve seçiktir. Sözkonusu bütünlük konusunda tartışmaya bile girmek gereksizdir. Asıl tartışacağımız sorun şimdiki aşamanın bizlere yüklediği görevlerin ne olduğu değil, bu görevlerin nasıl yerine getirileceğidir. Demokratik mücadelenin yayın organlarında verilemeyeceği, bunun ancak sosyalist örgütlenme ile gerçekleşeceği açıktır. O halde, emperyalizme ve yerli ortaklarına karşı verilen verilecek olan demokratik ve sosyalist mücadele birlikteliğinin en somut adımını, işçi sınıfının merkezi siyasal otoritesi yönlendirdiği takdirde, emekçi hareketleri kendiliğindenlikten kurtulur.

Sözkonusu görevlerin nasıl yerine getirileceği sorusunun cevabını ise işçi sınıfının Sosyalist Parti'sinde aramaktan başka çıkar yol yoktur.

TÜSTAV

Türkiye'de demokrasi ve özgürlükler sorunu

Taner Timur

CHP - MSP koalisyon hükümetinin programında şu satırları okuyoruz: «...iyi işleyen bir demokrasinin temel koşulu olan geniş görüşlülüğü, eleştiriye tahammülü, karşı düşüncelere saygıyı en başta hükümet göstermelidir. Hükümetimiz buna kararlı olarak göreve başlıyor. Buna kararlı olduğu için de programın temel unsurları arasında... demokrasimizi her bakımdan yüksek bir düzeye erdirmek üzere düşünce ve inanç özgürlüğü önündeki sınırlamaları kaldırma kararı yer alıyor.»

«Türk milletinin en ileri ölçüde demokratik özgürlüklere layık olduğu inandayız. Dünya coğrafyasındaki yerimizin de, çağdaş dünya koşullarının da, ekonomi veya eğitim alanlarındaki eksikliklerimizin de millet olarak, gerçek demokrasinin gerektirdiğinden daha az özgürlükle yetinmek durumunda bırakmadığı kanısındayız.»

Öyle sanıyorum ki bu görüş gerçekleşirse, toplumsal düzenimizde değilse bile siyasal düzenimizde, başka bir ifadeyle Türk demokrasinin gelişiminde yeni bir dönem başlayacaktır.

Kısa kesintiler bir yana bırakılırsa, otuz yıla yaklaşan bir süredir çok partili hayat içinde yaşıyoruz. Bu dönemin uzunca bir kısmında Türkiye'de demokrasi, sa-

dece «çok partili hayat» olarak anlaşılmıştır. Siyasal partilerin dayandıkları toplumsal kuvvetler, büyük tarım ve ticaret çıkarlarının siyasal etkenliği, uluslararası kapitalizmin gelişimi ve Türkiye'yle kurduğu yeni bağlar ve bütün bunların memleketimizde özgürlükler bakımından taşıdığı anlam pek tartışma konusu yapılmamıştır. Bu soruların tartışıldığı dar çevreler ise genellikle kaba yöntemlerle susturulmuş ve sindirilmiştir. Ve garip bir paradoks olarak, Türkiye'de çok partili hayata geçiş, aynı zamanda siyasal fikir ve cümleleri bakımından insanların en çok baskı altında tutuldukları dönemlerden biri olmuştur.

Ne var ki bazı soruları soranların susturulmaları, bizzat bu soruların da bertaraf edilmeleri demek olmadığı için siyasal gelişimimizin belli bir evresinde Türk demokrasisinin niteliği, bu kez çok daha geniş bir çevrede tartışma konusu olmağa başlamıştır. Bu konuyla ilgili olarak cevap aranan belli başlı sorular şunlar olmuştur: Türk demokrasinin özellikleri nelerdir? Demokrasiyi özgürlüklerden, özgürlükleri de toplumsal sınıflardan soyutlayarak ele almak mümkün müdür? Türkiye'de gerçek anlamıyla demokrasi var mıdır? Ve nihayet Türk toplumunun temel sorunları

demokratik yollarla çözülebilir mi?

Ne yazık ki gerçek bir devrimci stratejinin saptanması bakımından zorunlu olan bu sorular, 1961 den sonra bazı «strateji»lerin *belli* cevapları ile birlikte sunulmuş ve daha çok propaganda amaçları ön plana alınarak bilimsel tartışma ortamı zedelenmiştir. Böylece, özellikle 27 Mayıs hareketinin yanlış değerlendirilmesinden kaynak alan bazı görüşler bir kısım bürokratik ve politik çevrelerde giderek güç kazanmıştır. Bunlar kaba hatları ile şöyle özetlenebilir: Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik sorunları demokratik bir düzende ve genel oy çerçevesi içinde çözülemez. Çünkü genel oy sistemi, benzer yapıdaki bütün ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de devamlı olarak tutucu parlamento çoğunlukları oluşturmakta ve parlamentolardan devrimci, hatta reformcu kanunlar çıkmamaktadır. O halde, toplumsal sorunlarımızın çözülmesi ve hızlı bir kalkınma isteniyorsa, parlamento dışı, radikal çözümler bulmak şarttır.

Aslında sağlıklı bir gözlemden hareket eden bu görüş yanlış bir sonuca ulaşmaktadır. Yanlışlık şuradaadır: Gerçek devrimci potansiyeli teşkil eden halk kitleleri bilinç ve örgütlenme düzeylerinin sonucu olarak egemen sınıfları izliyorlar diye küçümsemekte ve devrimci stratejide öncülük küçük burjuva aydınlarına verilmektedir. Böylece 1930 ların «kadro» culuğu yeni koşullara uydurulmuş bir biçimde tek rar karşımıza çıkmaktadır. Oysa, dünya sosyal mücadele tarihinin sayısız örneklerle önümüze serdiği gibi, küçük burjuva özellikle buhran dönemlerinde her türlü tutarsızlıklara ve ihanetlere açık bir sınıftır. Bu bakımdan diyebiliriz ki eğer 12 Mart 1971 den sonra bunun ülkemizde bir sürü yeni kanıtını gördüysek, sanırım bu gerçeği anlamak için böyle acı bir tecrübe hiç de ihtiyacımız yoktu.

Türkiye'de siyasal rejimin gelişimi açısından küçük burjuva devrimciliğinin değerlendirilmesi yapılırken üzerinde durulması gereken başka bir husus da, herhalde, bu yöndeki fikirlerin gençlik kesimindeki etkileri olacaktır. Çoğu kez sosyalist bir yorumla bağdaştırılmağa çalışılan bu

görüş, yakın geçmişimizi yaşantısıyla tanımayan ve yeterli derecede de inceleme fırsatını bulamamış nesillere şu «mesaj»ı iletmiştir: «Türkiye'de demokrasi yoktur. Türkiye'deki rejim demokratik bir kılıfa sokulmuş faşizmden başka bir şey değildir. Bu bakımdan rejimin daha da sağa kayması söz konusu olamaz.»

Daha sonraları bu görüşler, gençlik kesiminde fikir olarak etkenliğini nisbeten yitirmişse de, eylem planında, adeta bilinçaltına yerleşmiş bir şekilde canlılığını korumuştur. Fikirle eylem arasındaki bağların koptuğu bu dönemde proleter devrimciliği ilkesi daha çok küçük burjuva devrimciliği yöntemleriyle gerçekleştirilmek istenmiştir. Bu ise devrimcilerin sömürücülerle değil, kendi aralarında savaştıkları, her türlü provokasyona açık bir ortam yaratmış ve 12 Mart rejimi, cadı kazanlarının kaynatıldığı böyle elverişli bir ortamda tezgâhlanmıştır.

Bu yazının amacı 12 Mart darbesine yol açan gelişimi ayrıntılı bir şekilde yorumlamak değildir. Yukardaki düşünceler böyle bir yorumda yer alabilecek bazı unsurları içeriyorsa da tam bir bilançonun henüz zamanı gelmediği inancındayım. 12 Mart öncesinde fikir ya da eylem planında «devrimci» bir faaliyette bulunmuş herkes böyle bir tartışmaya katılma olanağına sahip olmadıkça, gerçeğin bütün unsurlarıyla ortaya çıkması güçtür. Bu bakımdan günümüzün sorunu herşeyden önce özgürlükler sorunu ve yazımın da bu çerçevede içinde kalacaktır. Ancak, siyasal rejim ve devrimci hareketlerden söz etmeden özgürlükleri ele almak mümkün olmayacağına göre açıklamamız ister istemez bazı polemik unsurlar da taşıyabilir. Bununla beraber sorunları mümkün olduğu kadar genel bir seviyede ele alarak Türkiye demokrasisinin bazı karakteristik aşamalarını saptamağa çalışacağım.

Öyle sanıyorum ki Türkiye'de çok partili hayatın gelişiminde birer dönüm noktası sayılabilecek, üç devre vardır. Bu devrelerin ayrı ayrı incelenmesi ve özelliklerinin ortaya konması, bir yandan yakın geçmişimizi daha iyi anlamamıza yardımcı olacak, öte yandan da bize siyasal rejimi-

mizin bugünkü sorunlarını ve gelişme yönünü aydınlatacak bazı ipuçları verecektir. Bu devreler sırasıyla şunlardır: Birinci ve belki de en önemli devre 1946-50 yıllarını kapsayan çok partili hayata geçiş ve iktidarın el değiştirmesi dönemidir. Türk demokrasisinin bugün için de geçerli birçok özelliği bu devrede oluşmuş ve biçimlenmiştir. İkinci devre 27 Mayıs hareketi ve onun ürünü olan 1961 Anayasası ile gi-

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ

İkinci Dünya Savaşı izleyen yıllarda memleketimizde, dünyada pek benzerine rastlanmayan bir olay cereyan etmiştir. Bir «millî şef» yönetimindeki tek parti diktatörlüğü, kendi rızasıyla çok partili hayata geçmiş, demokratik seçimler düzenlenmiş ve neticede de seçimleri kaybederek iktidardan uzaklaşmıştır. Bu nasıl olabilmiştir? Türkiye'de bu süreci mümkün kılan iç ve dış unsurlar çeşitli incelemelerde ortaya konmuştur ve bugün için artık kararlıkta kalan nokta azdır. Bununla beraber sürecin bütünü ile ilgili genel bir sentez denemesi faydasız olmaz kanısındayım.

1946-50 dönemi Türkiye'de hem çok partili hayata geçiş yıllarıdır, hem de bu geçişin tartışmasının yapıldığı yıllardır. Tartışma ve kuşklar bu dönemde şu temel soru etrafında toplanmaktadır: Türkiye gerçekten çok partili hayata geçmiştir mi? Yoksa yakın tarihimizde benzerlerine rastladığımız gibi «muvazaa» bir muhalefetle, yani bir danışıklı dövüşle mi karşı karşıyayız? Bu tartışma 14 Mayıs 1950 seçimlerinde D.P. iktidara gelinceye kadar sürmüştür. O kadar ki C. Bayar, seçimlerden bir hafta kadar önce yaptığı bir konuşmada bu ithamları «son defa»(1) reddetme lüzumunu hissetmiştir. Ayrıca bu tartışma sadece uzun süre devam etmekle kalmamış, muhalefet saflarını da daima bölmüş ve birbirine düşürmüştür.

Gerçekten D.P. muhalefeti bir «muvazaa»nın mı eseridir? İktidara gelmiş olması bu iddiayı kökünden çürütmemiş midir? Bu soruya verilecek cevap «muvazaa» kavramına verilecek anlama bağlıdır. Eğer «muvazaa» dan gizli, fakat net ve ayrıntılı bir anlaşma kastediliyorsa, her-

rien devredir. Yakın tarihimizin en çalkantılı dönemlerinden biri olan bu devre de 12 Mart 1971 askeri müdahalesiyle noktalananmıştır. «Ara rejim» olarak isimlendirilen üçüncü devre ise Türk demokrasisinin adeta bir ölüm kalını savaşı verdiği yoğun bir devre olmuş ve 14 Ekim seçimleriyle son bulmuştur.

Bu devrelerin temel unsurları neler olmuştur?

halde İnönü ile Bayar oturup böyle bir «protokol» imzalamamışlardır. Ancak, daha geniş bir anlamda, bir takım temaslarla perçinlenen karşılıklı bir güven ve anlayış söz konusu ise böyle bir anlaşmanın mevcudiyeti sanırım yadsınmaz. Bunun çeşitli kanıtlarını vererek sözümü uzatmak istemiyorum. Sadece şu kadarını söyleyeyim ki bizzat Celal Bayar da bazı beyanlarıyla bunu kabul eder görünmektedir. Bayar, D.P. nin, «iktidar partisinin geniş bir müsahahası, hatta teşviki ile»(2) geliştiğini belirttiği gibi, «muvazaa» isnatlarına karşı partisini savunurken, gayet anlamlı bir biçimde Serbest Fırkayı da savunmak zorunluluğunu duymuştur. Bayar'a göre «Serbest Fırka dahi muvazaa partisi değildi. Muvazaa hafifliktir»(3)

Aslında bu tartışmayı da yaratan husus C.H.P. ile D.P. nin gerek sosyal yapıları, gerekse dünya görüşleri bakımından birbirine pek benzeyen iki parti oluşları ve üstelik bu benzeyişin giderek artma eğilimi göstermesidir. C.H.P. lideri ile D.P. kurucularını zımni bir anlaşma ortamına götüren temel faktör budur.

D.P. savaş yıllarında uygulanan iktisadi politikanın Türkiye'nin toplumsal yapısında yarattığı değişmelerin ürünüdür. Bu dönemde C.H.P. egemen sınıflarla yer yer çatışmış ve onlardan bir ölçüde uzaklaşmıştır. Millî Korunma Kanunu'nun bütün sıkıntısını çeken halk kitleleri ise CHP den çoktan kopmuştur. Bu bakımdan, iktisaden güçlü sınıflara ve onun aracılığı ile halka dayanan D.P., C.H.P. yi devamlı olarak despot bir bürokrasi, ceberrut bir devlet olarak görmüş ve göstermiştir. Menderes'e göre, 1940 larda «Devlet partisi,

devlet kılıcını kuşanmış, hükümet arabasına binmiş cansız ve idealsiz bir kadrodan ibaret kalmıştır». (4)

Aslında bu görüş gerçeği tam olarak yansıtmamaktadır. Gerçeğin diğer bir yanı da C.H.P. nin egemen sınıflardan tamamıyla kopmamış olması ve herşeye rağmen iş çevrelerinde önemli bir taraftar kitlesini korumasıdır. Bunların özellikle savaş enflasyonundan Parti desteği ile yararlanan iş adamları ve yine bu spekülâtif ortamda iş hayatına atılan memurlar olduğu söylenebilir. (5) Nitekim Menderes de «memleketin tanınmış iş adamları ile ileri gelen tüccarlarının Halk Partisi ile D.P. nin safları arasında aynı nisbetlerde olduklarını belirtmek yerinde olur» (6) demiştir. Ayrıca hatırlatalım ki CHP.-DP. çatışmasının sertleştiği hallerde daima iki iş adamı ortaya çıkmış ve gerginliği yumuşatmıştır. Bunlardan biri Ankara Ticaret Odası başkanı (Vehbi Koç - C.H.P.) diğeri de aynı Oda'nın ikinci başkanıdır. (Üzeyir Avunduk — D.P.)

C.H.P. nin «bürokratik» görünümünün yanıltıcı kılabileceği ikinci unsur da şudur: C.H.P. yirmibeş yıllık iktidar partisi olarak bürokrasinin kumanda mevkilerine hakim olmakla beraber, idarenin orta ve genç kuşaklarının sempatisi daha çok D.P. ye yöneliktir. Uluslararası fikir hareketlerine açık olan bu zümreler o dönemde tam anlamıyla D.P. nin değilse bile, demokratik hareketin içindedirler ve «1946 ruhu» nun yaratıcısıdır. Bu husus şu bakımdan çok önemlidir: Savaş sonunun yurt içi ve dünya koşulları çerçevesinde Millî Şef'i çok partili hayata iten toplumsal zümre daha ziyade bu olmuştur. Geleneksel olarak C.H.P. nin en büyük manevi desteğini teşkil eden bu zümrenin kaybedilmesi, C.H.P. liderleri nezdinde acıyla hissedilmiş, D.P. çevrelerinde ise büyük bir moral güç olmuştur. Bu yüzden ki D.P. liderleri partilerinin kuruluşunu bir «emrivakid» (6) olarak görmüşler ve cesaretle hareket etmişlerdir. Kanımca bu görüşte büyük bir gerçek payı vardır. Ancak, açıklamaya çalıştığım koşullar içinde, ihtiyatlı ve dengeli bir kişiliğe sahip olan İsmet Paşa çok partili hayat kararını verince, bu sefer yakın geçmişin tecrübelerine dönmüş, Ser

best Fırka hareketini hatırlamış ve bu denemeyi günün koşullarına uygun bir biçimde yeniden canlandırma çabasına girişmiştir. Bunun için de Atatürk'ün son başbakanı, kendisinin de 1939'da CHP Grup başkanvekilliği teklif ettiği Celal Bayar uygun görülmüştür. Böylece İnönü bir takım kuşkularla karşıladığı çok partili hayatta muhalefeti hiç olmazsa belli sınırlar içinde kontrol altına alma gayreti içine girmiştir ve sözünü ettiğinin «muvazaa» bu noktadan itibaren başlamaktadır.

Gerçekten çok partili hayatın ilk döneminde İnönü ve yakınları ile C. Bayar ve yakınları arasında zımnî bir anlaşma vardır. Bu anlaşma daha D.P. kurulmadan başlamıştır. Öyle ki D.P. den önce Temmuz 1945 de — hem de epeyce yankı uyandıran — bir muhalefet partisi kurulmuş olmasına rağmen, 1 Kasım 1945 Meclisi açış konuşmasında İnönü, hala, «bizim tek eksiklerimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır» (7) demektedir. Yani kurulmuş bir partiyi yok saymaktadır. Aynı zamanda çeşitli yollarla C. Bayar ekibi teşvik edilmekte, İnönü, Bayar'la görüşmeler yapmakta ve Ulus ta yeni partiyi övücü başyazılar yayınlanmaktadır.

Bunlara rağmen 1946-50 döneminde Türkiye'de siyasal mücadelenin dozunu, İnönü-Bayar anlaşmasından çok, gerek iktidar gerekse muhalefet partilerindeki «muhalefet» tayin etmiştir. Gerçekten C.H.P. içindeki bir grup «müfrit», çok partili hayata geçişi önlemeğe çalışırken, D.P. içindeki bir grup «müfrit» de Bayar ekibini «muhalefeti satmakla» suçlamışlardır. (8) Ne var ki zafer «müfrit» lerin değil, parti büyüklerinin olmuş ve 12 Temmuz Beyannamesi Türk demokrasisine damgasını vurmuştur.

Çok partili hayata geçişimizi sağlayan zımnî anlaşmanın bir yandan biçimsel, diğer yandan da öze ilgili unsurları vardır. Biçimsel unsur, İnönü'nün D.P. iktidara gelse dahi yine Cumhurbaşkanı seçileceği hususundaki saf inancıdır. İnönü Serbest Fırka denemesindeki Atatürk gibi «milletin cumhurbaşkanı» seçilme sevdamadadır. Demokrat liderler «İnönü'de maharetle teşhis ettikleri bu zaafı mükemmel işle-

mişler, onun ağızına, istediği balı çalmakla hiç cimri davranmamışlardır... Ve katında kırk tilkiyi, kuyruklarını birbirine değdirmeksizin dolaştırılabildiği söylenen o kurnaz İnönü bu oyuna gelmiştir» (9) 1950 seçimleri yaklaşırken İnönü herhalde D.P. ilerin gerçek niyetlerini sezmiştir; fakat o zaman da artık iş işten geçmiş bulunmaktadır.

C.H.P. — D.P. anlaşmasının öze ilgili unsurlarını ise devrim kanunları, laiklik ilkesi ve dış politika teşkil etmektedir. İnönü bu konularda özel bir titizlik göstermiş, D.P. kurulurken programını bizzat incelemiş ve Celâl Bayar'la arkadaşları da gerekli teminatı vermişlerdir. Daha önce de belirttiğim gibi her iki partinin benzer toplumsal yapıları bu anlaşma ortamını kolaylaştırmıştır. Bu suretle temelde anlaşmış iki siyasi parti Türk demokrasisinin biçimsel görüntüsünü sağlamışlar ve partiler arasındaki tartışma marjı da iktisat politikası, devletçilik ve bürokrasi konularına sıkışıp kalmıştır. Böylece D.P. nin «Hürriyet Misakı» nda ifadesini bulan özgürlük savaşı, bir avuç bürokrate «artık yeter!» demekten ibaret kalmıştır. Kaldı ki C.H.P. 1947 Kurultayında programından devletçilik ilkesini adeta silip atarak ve laiklik ilkesinden tavizler vererek D.P. nin elinden bu kozları da almak istemiştir. Bu suretle C.H.P. ve D.P. tam bir ikiz kardeş halini almışlardır. Bu benzerlik D.P. liderlerini de rahatsız etmiş olacak ki Menderes bunu «Amerikan demokrasisini zaman zaman nöbetleğe idare eden Cumhuriyetçi ve Demokrat partiler arasında da esaslı ve küllî farklar müşahede olunmuyor» (10) diye savunma zorunluluğunu duymuştur. Hatta D.P. kurucuları partilerinin adının dahi Amerika'dan mülhem olduğunu ileri sürmüşlerdir. «Orada da bir Cumhuriyetçi Parti, bir de D.P. yok mudur?» (11) Böylece Türk toplumunun girdiği Amerikaner dönemde nasıl Türk kapitalizmi Amerikan kapitalizmine benzetilmeğe çalışıldıysa, Türk demokrasisi de Amerikan demokrasisine benzetilmeğe çalışılmıştır. Oysa bu çabaların sonucu olarak, yüz yılların oluşturduğu ileri kapitalist bir temelden mahrum olan Türk demokrasisi, Amerikan demokrasisinden zi-

yade, yine bizzat Amerikan emperyalizminin anti sovyetik mücadelesinin bir aracı olarak bu yıllarda geliştirdiği başka tip bir «demokrasi» ye benzemiştir. Bu tip demokrasi, 1960 larda Türkiye'de «Filipin Demokrasisi» olarak isimlendirilmiştir.

«Filipin demokrasisi» nedir? Filipin demokrasisi tutucu iki ana partinin siyasal hayatın tekeline sahip olduğu, sola kapalı ve sağa alabildiğine açık bir demokrasi modelidir. Türkiye'de bu tip demokrasiğin temelini Türk Ceza Kanunu'nun faşist İtalya'dan aktarılmış 141 ve 142 nci maddeleri sağlamıştır. C.H.P. li «müfrit»ler (12) önce talihsiz bir şekilde bu maddeleri D.P. ye karşı da kullanmak istemişlerse de (13) başarıya ulaşamamışlar ve sonra onlarla müştereken bu maddeleri üç kez ağırlaştırıcı değişiklikler yapmışlardır. Böylece girilen dönemde bu maddeler, demagojik bir şekilde ileri sürüldüğü gibi «komünizm» e karşı değil, bütün sola karşı kullanılan birer silah olmuş ve ilerici yönde bütün fikirler amansız bir baskı politikasıyla sindirilmiştir. Ve daha sonraları Türk devlet adamları sanki «Filipin Demokrasisi» tezini kanıtlamak istercesine Washington'da (!) Filipin Cumhuriyetiyle bir dostluk anlaşması imzalamışlardır. (14)

Türk siyasal tarihinde çok partili döneme geçiş koşullarının genel bir tablosunu çizmeğe çalıştığım bu satırlarda son söz olarak şunları söylemek isterim. Herşeye rağmen Türkiye'de çok partili hayata geçiş tamamen bir aldatmaca mı olmuştur? Hiçbir olumlu unsur ihtiva etmemekte midir? Ve daha da kötüsü amerikan emperyalizminin Türkiye'ye yerleşmesi çok partili hayatın mı eserdir? Bütün bu sorulara olumlu bir şekilde cevap verilmemesinin gerçeklere ters düşeceği inancındayım. Çok partili hayat, kendi dar çerçevesi içinde yine de Türkiye'de bazı tabuları yıkmıştır. Bu tabuların başında o zamana kadar her türlü tartışmanın üstünde tutulan «şeflik sistemi» gelmektedir. 1946 dan itibaren Türkiye'de insanlar artık herkesin eleştirilebileceğini görmüşler ve yaşamışlardır. Öyle sanıyorum ki Türkiye böyle bir dönem geçirmeden toplumsal bilincin geniş kitlelere mal olduğu bugünlere gelemezdi. Ayrıca 1946 dan sonra Ame-

rikan emperyalizmi ile kurulan bağlardan çok partili hayatı sorumlu tutmak da son derece yanlıştır. İkinci dünya savaşından sonra emperyalizmle kurduğumuz yeni bağlar, gerek uluslararası ilişkilerdeki gerekse Türk toplumundaki yeni gelişmelerin ürünüdür ve bu ilişkiler D.P. henüz gerçek bir kuvvet olmadan C.H.P. iktidarı zamanında kurulmuştur. Sovyet talepleri esasen başlatılmış olan bir Mc Carthist politikanın önemli bir unsurunu teşkil ederken İnönü «İstanbul'a gelen Amerikan veya İngiliz filolarının amirallerini bazan İstanbul'a gidip kabul ediyor, onlara olağanüstü bir ilgi gösteriyor» (15) ve şun-

27 MAYIS ve ÖZGÜRLÜK DÖNEMİ

Türkiye'de biçimsel demokrasi sınırları içindeki siyasal kavgalar on beş yıl sürmüştür. Bu dönemden sonra ise, 1961 Anayasasının da etkileriyle, özgürlüklerin sınırları genişlemeğe ve toplumsal eleştiriler bir öz kazanmağa başlamıştır. Ancak, bu dönemin demokratik gelişimine damgasını vuran toplumsal güçleri saptamak için yine bir miktar geriye dönmek ve bugün pek üstünde durulmayan bazı noktaları hatırlamak gerekmektedir.

1950 yılında, iki büyük partinin belli bir düzen konusunda tam bir anlaşma içinde bulunmalarına rağmen, siyasal iktidarın hemen hiç sarsıntısız el değiştirdiğini söylemek mümkün müdür? Sanmıyorum. Şöyle ki 14 Mayıs 1950 seçimlerinin öncesinde silâhli kuvvetlerin, iktidarın D.P. lilere verilmesine razı olmayacağı konusunda çeşitli rivayetler çıkarılmış ve haftalarca kamu oyu kuşku ve tereddüt içinde bırakılmıştır. Buna rağmen D.P. iktidara geldiyse bunda başlıca rolü, rivayetlerin aksine, ordunun genç kademelerinin desteğinin oynadığı söylenebilir. İşte bu desteği hissettiği ve bundan kuvvet aldığı içindir ki, D.P. ileri gelenleri süratle ordunun üst kademelerini değiştirmişler ve adeta bir «sessiz darbe» gerçekleştirerek iktidara yerleşmesini bilmişlerdir. Bu bakımdan Türkiye'de iktidar kadrosunun değişmesinde bu olgunun da en az seçimler kadar önemli olduğunu gözden uzak tutmamak gerekir. (17)

1950 - 60 döneminde Türk siyasal ha-

ları söylüyordu: «Eğer Rusya gelip de aradaki ihtilafları müsaait bir şekilde hal etmek teklifini yapacak olsa bile ben Türk siyasetinin Amerikan siyasetiyle elele gitmekte devam etmesine taraftarım» (16)

Sonuç olarak şunu söyleyebilirim ki bütün açıkdamağa çalıştığım özelliklerine rağmen Türkiye'de çok partili hayata geçiş yine de olumlu bir adım teşkil etmektedir. Bir süre belirli sınırlar içinde hapsedilmesine rağmen, Türkiye'de fikir özgürlüğü kendi diyalektiği içinde gelişmiş ve bir aşamadan sonra toplumsal düzenin krittğini de içeren bir ortam bulmuştur. Bu gelişme nasıl olmuştur?

yatında iki ana parti adeta rol değiştirmiştir. C.H.P. demokrasinin ve özgürlüklerin savunucusu olurken, D.P. giderek anti-demokratik bir tutum içine girmiş ve «ince demokrasiye paydos» (18) diyebileceğini eylemleriyle kanıtlamıştır. Doğaldır ki bu değişime paralel olarak toplumsal destekler de yer değiştirmektedir. Asker-sivil aydınlar ve 1954 den itibaren patlak veren şiddetli enflasyondan zarar gören tüm dar gelirliiler artık C.H.P. nin arkasındadır: Sonuç buhran ve 27 Mayıs devrimidir.

Toplumsal gelişim, aslında, elbette yukarıda zorunlu olarak şematize ettiğimiz kadar basit değildir. Fakat öyle sanıyorum ki 27 Mayısın fikren oluşmasında ve fillen gerçekleşmesinde küçük burjuva kökenli asker-sivil aydınların ve onlara büyük bir değer veren ve hatta yer yer kıskartan C.H.P. nin rolü yadsınmaz. Bu halyle 27 Mayıs klasik bir askeri darbeden ayrılmış ve ilk günden itibaren silâh zoruyla alınan iktidar sivillerle paylaşılmağa başlamıştır.

27 Mayıs hareketi bir «demokrasi»yi kurtarma operasyonuydu. Bu amacına da ulaşmıştır. Bununla beraber hareketin bizzatı bir askeri darbe niteliği taşıması ve anti-parlamentar bir yolla parlamentoyu kurtarma gibi çelişik bir olgu olması Türk siyasal hayatında Cumhuriyetle birlikte kapanmış olan bir dönemi de yeniden başlattı: Askeri müdahaleler dönemi... Gerçekten 1961-1971 yılları arası Türk siya-

sal hayatı, çeşitli biçimlerde somutlaşan askeri müdahalelere sahne olmuştur; Protokoller imzalanmıştır; başarısız darbe teşebbüsleri yapılmıştır; muhtıralar verilmiştir. v.b. Ancak bütün bu müdahalelere yakından bakılırsa, hepsinin, 27 Mayıs hareketinin gerçekleşme şeklinin yarattığı bir durumun sonucu olarak iki ayrı «model» de uygulandığı görülür. Bunu şöyle açıklayabiliriz:

27 Mayıs hareketi ordunun hiyerarşik yapısının dışında daha ziyade genç subaylar tarafından hazırlandı ve gerçekleştirildi. Bu durum ve Millî Birlik Komitesinin daha sonra gerçekleştirdiği bizzat Silahlı Kuvvetlerle ilgili operasyonlar ordu hiyerarşisi içinde bazı huzursuzluklar yarattı. Yüksek rütbeli subaylar ilerde de birtakım emrivakiler karşısında kalmamak için daha tedbirli bulunmanın yollarını aradılar. Öte yandan 27 Mayıs hareketinden sonra M.B.K. içinde temel bir görüş ayrılığı belirdi. İhtilalci subaylardan bir grup üye iktidarı tekrar siyasal partilere vermemeği ve memleketin ancak otoriter yollarla çözülecek sorunlarını halletmek üzere belli bir süre iktidarda kalmağı öneriyorlardı. Bir süre sonra bu grup, demokrasiye geçiş savunucuları tarafından bir darbe ile tasfiye edildi ve yurt dışına siyasi sürgün olarak gönderildi. 13 Kasım 1960 darbesiyle Komiteden uzaklaştırılan «14 ler» olarak isimlendirilen bu grup daha sonraları siyasal hayatımızda parlamento dışı çözüm yollarını savunan «radikal» akımın kurucusu ve ilk örneği sayılabilir. Bununla beraber olayların gelişimi o dönemde «14 ler» in arasında «otoriter idare» den başka hiçbir ortak görüşün olmadığını gösterdi. Ve 14 ler çeşitli siyasal partilere dağıldılar.

Millî Birlik İdaresinin memleket yönetiminde karşılaştığı güçlükler ve giriştiği bazı talihsiz reform denemeleri kendisini yıpratarak itibarını sarsınca, siyasal iktidarın dizginleri de elinden kaymağa başladı. Bu dönemde iktidarın fiili kontrolünün mücadelesi bizzat Silahlı Kuvvetler çerçevesinde yapılmakta ve aralarında derin görüş ayrılıklarından ziyade, rütbe ayrılıkları bulunan iki grubu karşı karşıya getirmektedir. Bunlar bir yandan Ordu'yu ge-

leneksel hiyerarşik disiplini içinde tutmağa çalışan ve bunun için de buhranlı bir dönemde ister istemez siyasal bir tutum takınan ordu komutanları öte yandan da doğrudan doğruya iktidarı almağa yönelik bir kısım radikal subaylardır. Daha somut bir ifadeyle tüm silahlı kuvvetler Genelkurmay Başkanının liderliğinde «Silahlı Kuvvetler Birliği» adıyla iktidara dolaylı olarak ağırlığını koyarken, bazı genç subaylar da 22 Şubat ve 21 Mayıs ayaklanmalarına yol açan cuntacı faaliyetlerini örgütlemektedirler. İşte 1961-71 döneminde sık sık karşılaşılan askeri müdahalelerin iki ayrı «model»i buradan kaynak almaktadır: Silahlı Kuvvetler Birliği «muhtıra»cı, radikal subaylar ise «darbe»cidir.

Gerçekten 1961 seçimlerinden sonra iktidara doğrudan el koymağı öngören bir «protokole» rağmen (19) sivil idareye gelmişse de müdahalelerin arkası kesilmemiştir. Bunların en önemlileri hiç kuşkusuz 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 darbe teşebbüsleridir. Bu hareketlerin nedenleri ve amaçları nelerdir? Bunu açıklamak için 27 Mayıs hareketinden doğan bir durumu hatırlamak gerekir.

27 Mayıs hareketi iktisaden güçlü sınıflara karşı bir hareket değildi. Bununla beraber bu sınıfları temsil etme durumunda bulunan profesyonel bir politikacı kadrosunu tasfiye etti. Bunun sonucu şu oldu: Bu kadrolar ve bunları memleketin meşru yöneticileri olarak kabul eden geniş seçmen kitleleri arasında yoğun bir 27 Mayıs düşmanlığı başladı. Türk Silahlı Kuvvetlerinin bütünüyle 27 Mayıs hareketini benimsemesi ve savunması bu düşmanca duyguları orduya karşı yöneltti. Böyle bir durum ise doğal bir şekilde karşıt reaksiyonlara yol açtı ve ordu mensupları, arasında D.P. nin mirasçısı durumunda bulunan partileri kuşkuyla izlenmeğe başladılar. Bu ortamda siyasal hayatımızda 1946-50 döneminin sık kullanılan bir kavramın yeniden ortaya çıktığını görüyoruz: «Müfrit»ler! 1960 ların «müfrit»leri kimlerdi? Bunlar ordunun müdahalesini de göze alarak 27 Mayıs aleyhtarlığı ve D.P. savunuculuğu yapan ve 27 Mayıs hareketini haksız ve gayrimeşru bir hükümet darbesi olarak takdim eden politika-

cıardı. Bunlara karşı ise gerek silahlı kuvvetler çevrelerinde gerekse 27 Mayıs destekleyen küçük burjuva aydınları arasında büyük bir antipati doğdu. Bu şekilde, aslında gelişik sosyal sınıflara dayanan ve hislerin büyük ölçüde rol oynadığı bir siyasal mücadele ortamı demokratik kurumları sık sık bunalımlara sürüklemeye başladı. İşaret edelim ki bu mücadele ortamında, yöntemleri farklı olmakla beraber, Silahlı Kuvvetler Birliği ile radikal subaylar aynı görüşlere ve duygulara sahiptiler. Bugün hatırlanmıyan, fakat geçirilen buhranlara, daha sonraki girişimleri pek güzel açıklıyan somut bir örnek verelim.

1964 Kasımında İnönü başkanlığındaki koalisyon hükümeti dönemindeyiz. 21 Mayıs hareketinin liderleri asılmış, ordu-daki cuntacı faaliyetler önlenmiştir. Öte yandan 1965 seçimleri yaklaşmaktadır ve A.P. tek başına iktidara gelme hazırlıkları içindedir. Bu ortamda parti kongrelerinde «orduyu tahrik edici konuşmalar» (20) yapılmakta ve Silahlı Kuvvetler çevrelerinde huzursuzluk artmaktadır. İşte bu koşullarda günün Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay parti başkanlarına bir «muhtıra» verir. «Muhtıra» da şu cümleler yer almaktadır: «Politikacıların leşmiş beyan ve tutumları muvacehesinde millet iki siyasal kampa bölünmüş ve vatandaş birbirine hasım hale getirilmiştir...»

«Anayasanın, milli güvenliğin ve milli emniyetin bekçisi ve koruyucusu olan Türk Silahlı Kuvvetleri, yukarıda sayılan sebeplerden dolayı bir silahlı müdahaleye zaruret görmektedir.»

«22 Kasım 1964'e kadar bu nabeca davranış ve tutumları bertaraf edecek tedbirlerin alınması gereklidir. Saygılarımla.» (21) Görüldüğü gibi muhtıra son derece açık ve karardır. Nitekim takibeden günlerde bir yandan komutanlar Çankaya'da toplantılar yaparken, öte yandan da A.P. yöneticileri ve adli merciler 15 «mürit» milletvekil hakkında soruşturma açmışlardır. Sonuç ne olmuştur? Soruşturmalar uzamış, uzamıştır. Ve 1965 seçimlerinden sonra da bu milletvekillerinden bir kısmı bakanlığa yükselmişlerdir.

Bu buhranlı dönemin bir özelliği Türkiye'de özgürlüklerin sınırlarının genişlemesi olmuştur. Memleketimizde özgürlüklerin sınırlarının genişlemesi demek, daha ziyade devrimci fikirlerin ifade olanaklarının genişlemesi demektir. Yoksa tutucu fikirler hemen her zaman belli bir özgürlük ortamı bulabilmişlerdir.

Türkiye'de bu dönemde özgürlüklerin genişlemesi genellikle 1961 Anayasasına bağlanır. Bu görüşte bir gerçek payı olmakla beraber sorunun salt bir «hukuk» sorunu olmadığını gözden uzak tutmamak gerekir. Kaldı ki Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142. maddeleri bu dönemde de yürürlükte kalmıştır ve bu maddelerin iptali için Anayasa Mahkemesine açılan dava bir sonuç vermemiştir. Özgürlüklerin düzenlenmesinde kanunların anayasalardan daha önemli olduğunu ve mahkemelerin doğrudan doğruya Anayasa'yı değil, kanunları uyguladığını herkes bilir. Bununla beraber Anayasa'nın genel felsefeleri ve yön gösterici ilkeleri fikir özgürlüğü ve siyasal faaliyet konularında olumlu ya da olumsuz yönde bir etki yaparlar. Bizde temel ilkeleri itibarıyla özgürlükçü bir Anayasa olan 1961 Anayasa'sının bu alandaki etkileri olumlu yönde olmuştur. Ayrıca 1961 Anayasa'sı, yapısal nedenlerle tutucu yönde oluşan siyasal iktidara, devrimci bir potansiyel taşıyan özerk bürokratik kuruluşlarla görelî frenler getirmiş ve bunlar da özgürlük ortamının genişlemesinde rol oynamışlardır. Bununla beraber bu saydığımız unsurlar ancak belli bir siyasal ve sosyal gelişimin objektif çerçevesinde sözünü ettiğimiz işlevi yerine getirebilmişlerdir.

Türkiye'de 1950 - 60 iktidarının iktisadi ve siyasal plandaki başarısızlığı ve özellikle küçük burjuva aydınlarında yattığı hoşnutsuzluk 1961 - 71 arasında da tayin edici bir rol oynamıştır. 1950 - 60 döneminin temel tartışma ve mücadele konusu biçimsel özgürlükler konusudur: Basın özgürlüğü, Üniversite özerkliği, mahkemelerin bağımsızlığı v.s. gibi konular örgütlü ya da örgütsüz bütün muhalefet mihraklarının sloganları haline gelmiştir. Hatta bu mücadele «ispat hakkı» ve silesiyle D.P. saflarına da sirayet etmiş

ve onları da bölmüştür. Oysa 1961 Anayasası ile özgürlükler ve adalet mekanizması belli bir teminata kavuşturulunca bu tartışma da canlılığını ve aktualitesini yitirmiştir. Türkiye'de sosyal yapı ve iktisadi sistem tartışmaları böyle bir ortamda başlamıştır. Ayrıca iktisadi kalkınmada karşılaşılan güçlükler 1950'lerin hayallerini yıkınca ve özgürlükler kadar özgürlüklerin kullanış biçiminin ve olanağının da önemli olduğu anlaşılınca, sınıflardan bağımsız düşünebilen aydınlar arasında daha radikal ve daha kritik düşünce biçimlerine ihtiyaç artmıştır. Biri Türk siyasal gelişimiyle, diğeri de uluslararası ilişkilerle ilgili iki olgu bu ihtiyacı objektif olarak kanalize edecek ortamı hazırlamışlardır. Türkiye açısından, D.P. tecrübesi daha serinkanlı ve daha derinlemesine bir değerlendirmenin konusu olmuş ve bu planda 27 Mayıs hareketi, öncesi ve sonrasıyla çok öğretici bir laboratuvar teşkil etmiştir. Görülmüştür ki egemen sınıflara cephe almadan, egemen sınıfları temsil eden siyasal kadroları tasfiye etmek sanıldığı kadar önemli değildir ve egemen sınıflar çıkarlarını savunacak politik kadroları her zaman kolayca bulabilirler. Böylece «siyasî af» ve «siyasî hakların iadesi» konuları siyasî hayatımızı daha uzun süre meşgul etmekle beraber, Yassıada mahkûmları ve onların mirasçıları önemlerini kaybetmişler ve dikkatler «toplumsal sınıflar» üzerinde toplanmaya başlamıştır. Öte yandan uluslararası ilişkilerdeki gelişmeler, 1946'dan sonra izlenen ve her türlü tartışmanın üstünde tutulan dış politikamızın daha objektif bir değerlendirmesine yardım edecek unsurlar getirmiştir. Vietnam Savaşı Amerika'nın pek öyle sanıldığı gibi «hürriyet şampiyonu» olmadığını ortaya koymuş; Kıbrıs sorunu ise millî çıkarlarımızla ittifaklarımızın nasıl çatışabileceğini somut bir şekilde gözler önüne sermiştir. İktisadi açıdan da, her yıl faiz ve taksitleri güçlüğüle ödenen dış borçlara rağmen, gerçekleştirilen sermaye birikimi hiç de gözkaştırıcı olmamış ve 1960'larda Türkiye'de egemen üretim biçiminin «feodalizm» mi, yoksa «kapitalizm» mi olduğu hararetle tartışılmıştır.

İşte böyle bir ilişkiler ortamında, Türkiye'de küçük burjuva aydınları ve onların etkisiyle üniversite gençliği arasında üç düşünce akımı hızla gelişmiştir. Bunlar sosyalist ve sosyal demokrat akımlarla, siyasal hayatımızda «küçük burjuva radikalizmi» olarak isimlendirilen akımdır. Bu ilerici akımlar bir yandan sömürü düzeninin eleştirisini yaparken öte yandan da kendi aralarında giderek artan bir sertlikle tartışmağa ve birbirlerinin eleştirisini yapmağa başlamıştır. Öyle ki 12 Mart arifesinde «ilerici»lerin sömürücülere karşı mücadelesi, kendi aralarındaki mücadeleye göre çok geri bir planda kalmıştır. Bu mücadelenin konusu ne olmuştur?

Bu mücadele görünüşte değişik «devrim stratejisi» anlayışlarından kaynak almakla beraber, gerçekte devrimci bir iktidarın kurulması yöntemlerindeki görüş farklarından doğmuştur. Sosyalistler ve sosyal demokralar T.İ.P. ve C.H.P. içinde parlamenter mücadele yöntemlerini seçerken, radikaller «parlamento dışı muhalefet»e bel bağlamışlardır. Sanırım bunun gerekçesi kaba hatlarıyla şöyle konmuştur: 22 Şubat ve 21 Mayıs teşebbüsleri göstermiştir ki Türkiye'de parlamenter rejim uzun ömürlü değildir. Aslında bu yarıdaki bütün ülkelerde parlamenter sistem ya bir aldatmaca olmakta ya da hiç işlememektedir. Öte yandan Türkiye'nin yapısı, tarihi ve gelenekleri devrimci bir küçük burjuva iktidarına büyük bir olasılık tanımaktadır. Oysa, emperyalizmle bağlarımız pekiştikçe bu olasılık da azalmaktadır. Devrimciler belki de tarihi olarak sonuncu olan bu fırsatı kaçırmamalıdır.

Radikal aydınlar bu temel fikirleri işlemişler ve bir nevi kemalizm - sosyalizm sentezi yaparak «zinde kuvvetler»e sunmuşlardır. Teoride nasıl proleteryaya «dışardan» bilinç verileceği söyleniyorsa, kendileri de küçük burjuva bürokratlarına «dışardan» bilinç verme denemesine girmişlerdir. Bu alanda «zinde kuvvetler»de gördükleri ilerici potansiyel cesaret vermiştir. Bu tutumun zorunlu bir unsuru da ilerici akımları parlamenter yollarla karalize etmeğe çalışan akımlara karşı ta'kid edilen tutum olmuştur. T.İ.P.'e karşı ön-

« pasif kalmış, ikinci aşamada ise ce-
rce alınmıştır. C.H.P. içinde ise Ecevit'ci
akım yıpratılmağa çalışılmış, onun karşı-
sındaki moda icabı «devrimci» görünen
oportünist ekip desteklenmiştir. Nihayet
küçük burjuva radikalleri «sosyalist»
kamptan da herhalde beklemedikleri bir
destek bulmuşlardır. «Proleter devrimci»
sloganıyla ortaya çıkan bir ekip, «parla-
mento» ya da «seçim» diyen herkesi «ge-
rici» ve «oportünist» ilan etmiş ve 1968
den itibaren T.İ.P.'e artık «Komünizmle
Mücadele Derneği» fanatikleri değil de
«devrimci» ler saldıрмаğa başlamıştır. So-
lucular olarak esasen kendi bünyesinde de an-
laşmazlıkların doğduğu T.İ.P. yıpranmış,
gerilemiş ve sol akımlara küçük burjuva
radikalizmi ve onun objektif olarak des-
tekçisi durumuna düşmüş eylemciler ha-
kim olmuştur. Bunu kolaylaştıran yapısal
faktör yok mudur? Başka bir deyişle Tür-
kiye'de giderek anarşizme dönüşen bir çe-
şit eylemciliği aslında yine de o dönemde
Türkiye'de toplumsal sınıfların objektif
ve sübjektif koşullarıyla açıklamak gerek-
mez mi?

Türkiye'de devrimci mücadeledeki
sıpmaları memleketimizde kapitalizmin
gelişme derecesi ve biçimi hazırlamıştır.
1961'den sonra işçi sınıfındaki toplumsal
uyanış küçük burjuva aydınlarındaki bi-
linçlenmeye oranla yavaş olmuş ve bazı
sendikaların ileri bir çizgiye ulaşmalarına
rağmen en büyük işçi örgütü olan Türk -
İş ekonomik mücadele sınırlarında kalmış-
tır. Türk - İş, siyasal mücadeleyi reddet-
mekle kalmamış, işçi sınıfının siyasal mü-
cadelesini yapmak isteyenlerle de şiddetle
savaşmıştır. Bu arada işçi sınıfının par-
tisi olmağa çalışan T.İ.P. başlıca hedefini
teşkil etmiş ve zaman zaman —Kozlu
olaylarında olduğu gibi— partiyi güvenlik
makamlarına mesnetsiz bir biçimde jurnal
etmiştir. (22) İş ihtilaflarının çözülmesin-
de tahkim sisteminden toplu sözleşme ve
grev sistemine geçiş sayesinde sağlanan
ücret artışları Türk - İş'in oportünist tu-
tumunu kolaylaştırmış ve bu şekilde Türk
- İş sömürü düzeninin başlıca desteği ol-
muştur. Siyasal iktidar açısından ise geli-
şim şöyle olmuştur. İstikrarsız koalisyon
döneminden sonra A.P. iktidara gelince

emperyalizmin politikası çok daha tutarlı
bir biçimde yürürlüğe konmuştur. Devamı
bir 27 Mayıs psikozu içinde yaşanan A.
P. yöneticileri bir yandan Anayasaya ay-
kırı bir biçimde «teşvik tedbirleri» ile ege-
men sınıfları güçlendirmeye çalışırken,
öte yandan da devrimcilerle mücadelede
çok daha ince yöntemler geliştirmişlerdir.
Devrimci fikirler daha çok 27 Mayıs'ı ger-
çekleştiren kuvvetler arasında geliştiği
için bunlara karşı doğrudan faşist yöntem-
ler kullanmağa cesaret edememişler, buna
karşılık «halk» adı altında fanatik sağ ör-
gütleri öne sürmüşlerdir Başbakanlık kol-
tuğunda oturan Demirel sık sık «milletin
direnme hakkı»ndan (23) söz etmiş, hat-
ta Fransız generali Salan'a karşı Paris'te
«bir günde silâhlanan 200.000 sivil gö-
rüllünün hükümetle işbirliği yaptığını»
(24) kısıktırcı bir üslupla dile getirmiştir.
Böyle bir ortamda devrimcilerle mücadele
hukukî yollarla değil, düpedüz kaba kuv-
vetle yapılmıştır. Bu amaçla da özellikle
Komünizmle Mücadele Derneği ve yasala-
ra aykırı bir biçimde askeri eğitim yapan
komandolar kullanılmıştır. O günlerin ga-
zeteleri taranırsa bu konuda sayısız ör-
nekler verilebilir. Bursa, Sakarya, Manisa
ve Kayseri'de T.İ.P.'e yapılan saldırılar,
Kayseri'de T.Ö.S. Kongre'sine tezgâhlanan
tecavüz ve kanlı pazar bu eylemlerin ha-
fizalarında en çok iz bırakanlarıdır. Öyle ki,
radikal fikirlere bütün ömrü boyunca hiç-
bir sempati duymamış olan İnönü başkan-
lığında toplanan C.H.P. Merkez Yönetim
Kurulu bir saldırı vesilesiyle yayınladığı
tildiride şunları söylemiştir: «Özel ko-
mando kurslarında faşist yöntemlerle ye-
tiştirilmiş gençler, yasaların sınırları için-
de davranan ve dernek seçimlerini yapan
öğretmen adaylarına karşı 29 ve 30 Ara-
lıkta, emniyet kuvvetlerinin gözleri önün-
de açık ve kaba bir saldırıya geçmişler-
dir... Yetkili makamlardan müsamaha ve-
ya teşvik hatta himaye görmeksizin yasa-
ların böylesine aşıtan çığnenebilmesi
mümkün değildir. Müsamaha veya himaye
olmaksızın yasalar bu ölçüde çığnenebili-
yorsa, hükümet tam bir acizlik içinde de-
mektedir... Bu gibi tedhişçilikleri bahane
olarak kullanıp demokrasiye ve anayasa-
ya aykırı tasarılar hazırlamak da mazur

görülemez. Çünkü yürürlükteki yasalar böyle hareketleri önlemeğe yeterlidir. Elverişir ki yasalar gereği gibi uygulansın» (25) Bütün bunlar gösteriyor ki daha sonraları «anarşist» olarak sıfatlandırılan ve tümüyle solculara maledilen eylemler aslında 1962'den itibaren (26) sağcı örgütler tarafından giderek artan bir yoğunlukla uygulanmış ve zabıta kuvvetleri bunlar karşısında pasif bırakılmıştır. Hatta bu tip eylemler içinde bunca sözü edilen «üniversite işgalleri» dahi O.D.T.Ü. ya da S.B.F. tarafından değil İlahiyat Fakültesi tarafından başlatılmıştır. (27) Ne var ki sağcı saldırılar sol eylemcilere de örnek olmuş ve önce silâhlı talebe çatışmaları, sonra da çeşitli tedhiş hareketleri başlamıştır. Bu suretle oluşan ortamda «devrimci eylem» olarak bombalar patlatılmış, bankalar soyulmuş ve adam kaçırılmıştır.

Oysa 12 Mart'ı açıkça haber veren ve her türlü ajanın cirit attığı bu ortamda sağcı militanlar etkili bir propaganda kampanyasına girmişlerdir. Derin izleri henüz hafızalardan silinmemiş olan bu dönemin tablosunu çizmek ve de sorumluluk paylarını saptamaya çalışacak değiliz. Şu kadarını söyleyelim ki, 1970'in son gününde İstanbul ve Ankara'daki patlamalarla başlayan iki buçuk aylık sürede, Türkiye'de parlamenter rejim ikinci kez rayından çıkmış ve herkesin göremediği, fakat varlığını canlı bir şekilde hissettiği bir kuvvet mücadelesi karargâhlarında cereyan etmeğe başlamıştır. Bu mücadelenin sonucunu 12 Mart 1971 tarihinde radyolar millete ilân etmiştir.

12 Mart dönemini ayrı bir yazıda ele alacağım.

- (1) C. Bayar'ın Seçim Kampanyalarındaki Söylev ve Demeçleri, 1946 - 1950 - 1954, Ankara, 1955, s. 57.
- (2) Celâl Bayar'ın Söylev ve Demeçleri (1946 - 1950), Derleyen: Özel Şahingiray, Ankara, 1956, s. 58.
- (3) M. Toker, Tek Partiden Çok Partiyeye, Milliyet Yayınları, Ankara, 1970, s. 116.
- (4) Menderes Diyor ki, Derleyen: Ş. Esirci, Demokrasi Yayınları, İstanbul, 1967, s. 37.
- (5) 1948'de Türkiye İktisat Kongresini toplayan İstanbul Tüccarlar Derneği'nin resmî organında Kongre dolayısıyla yazılan yazıda şu satırlar yer alıyor: «Eskiiden münevver sınıfı Kapıkulu olmaktan başka iş düşünmezken, şimdi ticaret hayatına bilakis Kalp kulu münevverlerinden kopup gelenler oldu. Bu suretle bizde tüccar ve iş adamı hem kemiyet hem de keyfiyet bakımından bundan 30 sene evvelle kıyaslanamayacak kadar kuvvetlendi» Türkiye İktisat Mecmuası, sayı, 1, Ocak 1948. Ayrıca Doç. Dr. Erdoğan Sorul'un «Özel Kesimde Türk Müteğebbisleri» (Ankara 1974) başlıklı ampirik araştırmasında bu konu ile ilgili somut veriler vardır.

- (6) C. Bayar, a.g.e., s. 58.
- (7) 2 Kasım 1945, gazeteler.
- (8) Bk. D.P. Kurucuları Bu Davanın Adamı Değildirler, Müstakil Demokratlar Grubu, Haziran, 1949.
- (9) M. Toker, Tek Partiden Çok Partiyeye, s. 269.
- (10) Menderes Diyor ki, s. 43
- (11) C. Bayar'ın sözleri. M. Toker naklediyor, bk. a.g.e. s. 111.
- (12) Bu yazıda kullandığımız «müfritler» kavramı o dönemin parti liderlerinin kendi politikalarını beğenmeyen unsurlarına taktıkları isimdir. Gerçek şudur ki, C.H.P.'li «müfrit»ler faşist bir dünya görüşüne sahip politikacıları, D.P.'li «müfrit»ler ise samimi demokratları temsil etmektedir.
- (13) Bu konuda sınırsız kanıt verilebilir. Şu kadarını belirtelim ki kuruluş yıllarında D.i'. liderleri Millî Emniyet tarafından takip edilmiş ve fişlenmişlerdir. S. Ağaoğlu iktidara geçtikten sonra ele geçirdikleri bu fişlerin fotokopilerini «D.P.'nin Kuruluş ve Yükseliş Nedenleri» başlıklı kitabında vermiştir.
- (14) Anlaşma Washington'da 12 Aralık 1949'da imzalanmıştır. Bk. Düstur, 3 tertip, cilt: 31, s. 190.

- (15) *Metin Tokar, a.g.e. s. 274.*
- (16) *Vatan, 25 Kasım 1948.*
- (17) *Ordunun yüksek kademesinde «ani olarak ve adeta bir darbe şeklinde» gerçekleştirilen bu operasyonda Genelkurmay başkanı ve ikinci başkanı, kuvvet komutanları ve ordu komutanları emekliye sevk edildiler. Aynı gün (6 Haziran 1950) 15 general ve 150 albayın da iki üç ay içinde emekliye sevk edilmeleri kararlaştırıldı. Bu konuda bk. Tekin Erer, 10 Yıllık Mücadelesi, s. 33.*
- (18) *Bu sözler D.P. iktidarının son yıllarında Celâl Bayar'a atfedilen sözlerdir.*
- (19) *Bu protokolün fotokopisi için bk. Talât Aydemir'in Hatıraları, İstanbul, 1968, s. 106 - 107.*
- (20) *Milliyet, 17 Kasım 1964.*
- (21) *Milliyet, 17 Kasım 1964.*
- (22) *Türk - İş Genel Sekreteri Halil Tunç Kozlu olaylarını T.İ.P.'in yarattığını söylemiş, Başbakan Ürgüplü'de «savcılar bunu ihtar kabul etmelidir» demiştir. Bk. Milliyet, 10 Nisan 1965, yapılan soruşturmada T.İ.P.'in olaylarla bir ilgisi olmadığı anlaşılmıştır.*
- (23) *Bk. Milliyet, 13 Kasım 1966; 1 Aralık 1966;*
- (24) *Milliyet, 7 Kasım 1966.*
- (25) *Milliyet, 3 Ocak 1969.*
- (26) *11 Kasım 1962'de Beyazıt T.İ.P. kapalı salon toplantısına sağcı millîtanlar «Tanrı Türkü korusun» haykırışlarıyla saldırmışlar ve polis olaylara müdahale etmemiştir. Bk. Milliyet, 12 Kasım 1962.*
- (27) *İşgal Fakülte Dekanına yapılan tecavüz üzerine iki öğrencinin Fakülte'den çıkarılmaları üzerine başlamıştır. Dekanın üleri sürdürdüğüne göre bazı A.P. ve C.K.M.P. (şimdiki M.H.P.) milletvekilleri işgalci öğrencinin Fakülte'den çıkarılmaları üzerine başlamıştır. Dekanın üleri sürdürdüğüne göre bazı A.P. ve C.K.M.P. (şimdiki M.H.P.) milletvekilleri işgalci öğrencilere «gazamız mübarek olsun, «Allah yolundaki mücadelemize devam edin» demişlerdir. Fakülte Yönetim Kurulu da yayınladığı bildiriye «Aralarında bazı İlahiyat Fakültesi öğrencileri de bulunan bir grubun, Fakülte hizmetlerinin mahallen bile yerine getirilmesine imkân bırakmayacak bir davranış içinde bulduklarının tesbit edildiği» gerekçesiyle Fakülteyi tatil etmiştir. Bk. Milliyet, 24, 25, 31 Mayıs 1968.*

TÜSTAV

Demokrasiye geçilirken 141 ve 142 nci maddeler

Gülçin Çaylıgil

1973 Genel seçimlerinden önce, bugün hükümeti oluşturan iki siyasal parti — CHP ve MSP — iktidara geldikleri taktir de düşünce suçu tanımayacaklarını, kurulu düzenin Anayasaya aykırı düşen yönlerini Anayasaya uygun biçime sokacaklarını, Türkiye’de batı demokrasisini bütün kuralları ile uygulayacaklarını vaatmişler, bu konuda Türk halkına söz vermişlerdir.

Nitekim, 1961 Anayasasını hazırlayanlara göre de amaç batı demokrasisi örneğini ülkemize getirmektir. Gerekçede, «Batı demokrasisi hürriyetçi yollardan daha fazla hürriyet elde etme rejimidir,» denilmiş, böylece batı demokrasisinden ne anlaşıldığı açıklanmıştır.

Anayasamız batı demokrasisindeki özgürlük anlayışını benimsemek amacıyla olduğuna bütün anayasal gelişmelerin de bu amaca yönelmesi gerektiğine göre, Anayasamızdaki düşünce ve bilim özgürlüklerini bu açıdan ele almak, değerlendirmek zorunludur.

Demokratik düzen gerçekte değişik düşüncelerin varlığını ve bu düşünceler arasında bir diolog kurulmasını gerektiren bir düzendir. Bu nedenle batı demokrasisinde düşünce ve bilim özgürlüğü sınırsızdır. Kişi, mevcut düzene ve kurumlara aykırı da olsa düşüncelerini sınırsız

bir şekilde açıklayabilir.

Demokratik Sosyal devlet ilkesini benimsemiş Anayasamızın 20. maddesinde, «Herkes düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlarını söz, yazı ve resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir veya yayabilir.», 21. maddesinde de, «Herkes bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda bertürlü araştırma hakkına sahiptir.» hükümleri yer almış, böylece batı örneklerine uygun olarak düşünce ve bilim özgürlüğü sınırsız bir biçimde kabul edilmiştir. Nitekim, düşünce ve bilim özgürlüğü dışındaki diğer bazı özgürlükler için sınırlama esasları teker teker belirtilmişken 20. ve 21. maddelerde hiçbir sınırlamaya gidilmemiş, yalnızca özgürlükler tanınmıştır.

Oysa yıllardan beri ülkemizde Anayasaya rağmen düşünce ve bilim özgürlüğü ceza kanunumuzun ünlü 141. ve 142. maddeleri ile fiilen sınırlandırılmıştır.

Bu maddeler, 1930 İtalyan Ceza Kanununa İtalyan faşist devlet sistemini korumak amacıyla konulmuş olan 270. ve 272. maddelerin bir kopyasıdır ve T.C.K. muza 1936 yılında girmiştir.

Bugünkü durumuyla 141. ve 142. maddeler, «Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerindeki tahakkümünü tesis et-

mek veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmak yahut memleket içinde müesses iktisadi ve sosyal temel nizamlardan herhangi birini devirmek için örgüt kurmayı ve bu amaçlarla propaganda yapmayı cezalandırmaktadır.

Bu maddeler devletin kurulu düzenini, toplumsal ve siyasal varlığını ve temel ilkelerini korumak için konulmuştur. Bu koruma işi kurulu düzeni şiddet yoluyla yıkmaya yönelen yıkıcı davranışları önlemekle olacaktır. Ne var ki, hiç bir yurttaş kurulu düzeni beğenmek ve onu kayıtsız şartsız desteklemek zorunda değildir. Kurulu düzeni eleştirmek ve onun değiştirilmesini istemek kişinin en doğal hakkıdır. İşte, Anayasalarda temelini bulan düşünce ve dernek kurma özgürlüğü de budur.

Bu bakımdan batı demokrasilerinde kanun koyucular devletin varlığına, düzenine, organlarına, ideolojisine karşı işlenen suçları cezalandırırken bir takım unsurların gerçekleşmesini şart koşmuş ve bu arada dernek kurma ve düşünce özgürlüğünü ortadan kaldırmamaya özellikle dikkat etmişlerdir.

141. ve 142. maddelerdeki unsurlardan biri de cebir ve şiddet unsurudur. Bu maddelerle bir kişinin cezalandırılabilmesi için; demokrasi kuralları bir tarafa atılarak, zorla, cebren bir sınıfın tahakkünü tesis etmek, bir sınıfı ortadan kaldırmak, ülke içinde kurulu düzeni şiddet yoluyla devirmek özel kastı ile bir dernek kurmanın veya propaganda yapmanın gerçekleşmiş olması şarttır. Demokrasiye karşı bir şiddet eylemi niteliğine bürünmedikçe, örgütlenme ve düşünce cezalandırılmaz.

Kaynak kanun olan 1930 tarihli faşist İtalyan Ceza Kanununun bakanlık tasarısında bile, amacın gerçekleşmesi için cebir ve şiddetin şart olduğu açıkça belirtilmiş, bu husus bütün İtalyan cezacılarında da kabul edilmiştir.

Maddelerde cebir unsurunun kabul edilip edilmemesi; doğrudan doğruya «düşünce özgürlüğü», «dernek kurma» özgürlüğü ile, anayasal hakların kullanılması ile, demokratik düzenin varlığı veya yok-

luğu ile sıkı sıkıya ilgilidir. Maddelerde bu unsur varsayılmadığı takdirde, demokratik düzenin varlığından söz etmek olanaksızdır.

1936 yılında ceza yasamıza giren maddelerde cebir unsuru vardı. Maddelerin amacı olan eylemler cebir unsurunu içerdiği, cebri araç olarak kullandığı veya cebri önerdiği takdirde suç sayılmaktaydı. Cebirsiz eylemler ve cebri önermiyen düşünce açıklamaları suç olarak kabul edilmiyordu.

1938, 1946 ve 1949 yıllarında yapılan değişikliklerle faşist İtalya anlayışından ve uygulamasından da öteye gidilerek maddelerden cebir unsuru çıkarılmış cebir unsuru ayrı fıkralar halinde cezaları artırma nedeni olarak maddelere eklenmiştir. Maddelerin cezalandırdığı eylemler, zor kullanılmasa da, zor amaç edinilmesine de, önerilmesine de suç sayılıyor ve eğer zor da kullanılmış veya önerilmişse cezalar ayrıca artırılıyordu. Böylece maddeler «eylem»i değil «düşünce»yi suçlayan ve cezalandıran nitelik kazanmış oluyordu. O dönemde, maddelerin salt düşünceyi cezalandıran bu niteliği ile uygulanmasından düşünce hayatı, basın özgürlüğü ve toplumsal gelişmemiz büyük zarar görmüştür. Bu nedenle 1951 yılında Büyük Millet Meclisine getirilen bir yasa önerisi ile maddelere cebir unsurunun konulması istenmiş, bu öneri karşısında mecliste ilginç tartışmalar olmuş, cebir unsurunun konulmasını savunan görüşlere cevap veren hükümet sözcüsü, maddelerde bu unsurun mevcut olduğunu, maddelerdeki «ortadan kaldırmak», «devirmek», «topyekün yoketmek», «tesis etmek» sözlerinin bunu ifade ettiğini belirtmiş, bu nedenle maddelere ayrıca «cebir ve şiddet kullanma» sözlerinin eklenmesinden vazgeçilmiş ve maddeler bugünkü biçimi ile kabul edilmiştir.

Ne var ki, cebir unsuru şartı maddelerde kesin ve açık olarak belirtilmediği, böyle bir şartın aranmayacağı konusunda maddelerde bir açıklık bulunmadığı için, uygulamada yanlış yorumlar, yasal saptırmalarla demokratik düzen içindeki en masum gelişimci düşünceler bu maddelerin kapsamına sokulabilmiş, düşünce ve

dernek kurma özgürlükleri hiçe sayılmış, bilimsel eserler, araştırma ve sanat kitapları toplatılmış pekçok sanatçı, yazar, çevirici cezaevlerine yollanmıştır.

Maddelerin bugünkü halinde cebir unsurunu yok sayan bir düşünce ve uygulama, «Demokratik sosyal devlet» ilkesini benimseyen Anayasamızın, «Siyasi partiler ister iktidarda, ister muhalefette olsunlar, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.» Hükmüne, ayrıca maddeleri yarasından aktardığımız İtalyadaki anlayış ve uygulamaya da ters düşmektedir. Eilindiği gibi İtalyada Sosyalist partilerin yanında seçimle iktidara gelmeyi amaçlayan ve oyların %25 inden fazlasına sahip bir komünist partisi de vardır ve bu parti 270. ve 272. (Bizim 141. ve 142.) mad-

delere rağmen faaliyetine devam etmektedir.

İtalya gibi, Fransa'da, . Almanya'da, demokratik rejimi seçmiş bütün ülkelerde, sosyal demokrat partilerden komünist partilerine kadar bütün sol partiler anayasaların güvencesi altında faaliyet göstermektedirler. Çünkü, batı ülkelerinde yalnızca dış dünyaya yansıyan şiddet eylemleri suç sayılmış ister devlete, ister kişiye yönelik olsun yalnızca bu eyleme giren kişinin ya da kişilerin suçtan sorumlu tutulması öngörülmüştür.

Ülkemizde yıllardan beri sözü edilen batı demokrasisinin bütün koşullarıyla gerçekleşmesi istenirken, yapılacak yasal çalışmalarda işte bütün bu gerçekler dikkatle gözönünde tutulmalıdır.

TÜSTAV

Demokratik haklar ve savunma hakkından yoksunluk

Faik Muzaffer Amaç

Bugünün Başbakanı Bülent Ecevit, 18 yıl önce, 6 Mart 1956 günü ULUS Gazetesi'nde GÜN IŞIĞINDA'ki köşesinde «Sıkıyönetim ve İnsan Hakları» başlığı altında şöyle yazmıştı:

«Tanımadığımız bir avukattan gazeteye bir mektup geldi. Kendi hakkını bile koruyabilmekten ümit kestiği için avukatlık mesleğini bıraktığını yazıyordu.

6/7 Eylül hadîselerinden hemen sonra bu avukatı bir gece, gelip evinden almışlar. Şiltesi bile olmayan bir hücreye kapatmış, kimse ile konuşmasına izin vermemişler. Tutuklandığını, ancak 20 gün sonra öğrenebilmiş. Üç ay sonunda serbest bırakıldığı zaman sa'ne tutuklanmasın, ne serbest bırakılmasının sebebinin biliyormuş. Üzerine almış olduğu davaların bu yüzden yarım kaldığını, müvekkillerinin yüzlerine bakamaz olduğunu söyleyen avukat: ben ki, diyordu, bu memlekette kendi hakkımı bile savunmaktan âcizim, ne cesaretle artık kendimde başkalarının haklarını savunma yetkisini görebilir, ne cesaretle avukatlık mesleğine devam edebilirim?

6/7 Eylül'den sonraki aylar içinde

İstanbul'da bu avukatın başına gelenlerden de acı şeyler gelmiş olabilir. Ama, en açık hakları koruyamamak gibi acı içinde mesleğini bırakmak zorunda kalan bir avukatın dertlenişi, bir bakıma, hakları tanınmaz olmuş bütün insanların dertlerini özetliyor sayılır.»

Bu yazıdan beri, geçen 18 yıl içinde Türkiye'de çok şeyler olmuş, pek çok şeyler değişmiştir. Ama, savunma hakkından yoksunluk; bugün daha da yaygın bir hale gelmiştir. Çünkü, Sıkıyönetim kalktığı halde Sıkıyönetim Mahkemelerinin görev ve yetkilerini sürdüren kanun hükmü ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluşu'na ilişkin kanun. Savunma Hakkından Yoksun bırakılma konusunu «Olağanüstü» denen dönemlere özgü bir durum olmaktan çıkarmış olağan denen dönemlerde de uygulanır hale sokmuştur.

Savunma hakkı, ancak bağımsız bir mahkemede kullanılıncaya anlam taşır. Bağımsız olmayan bir mahkemede savunmadan söz etmek çelişkiye düşmek olur. Böyle olunca, bir mahkemede savunma hakkının kullanılabilip kullanılamaması her şeyden önce o mahkemenin bağımsız olup olmadığı konusu ile ilgilidir.

Sıkıyönetim Mahkemelerinin ise, bağımsız olup olmadıklarını tartışma artık gereksizdir. 1972 yılındaki bir olay'ın hatırlanması bu konunun aydınlanması için yeterlidir.

Bilindiği gibi, 1972 yılı Mayıs ayından önce, İstanbul Sıkıyönetim komutanlığında 1 Numaralı bir Sıkıyönetim Mahkemesi de vardı. Başkan: Tuğgeneral Kâzım Til, Duruşma Hâkimi; Hâkim Albay Remzi Şirin, Üye: Deniz Hâkim Binbaşı Saydam Erdok'tan oluşan bu Mahkeme; Türk Ceza Kanunu'nun 146/1 nci maddesine aykırı hareketten sanık Osman Bahadır, Yavuz Yıldırım Türk, Oktay Kaynak ve Nahit Töre'ye isnat olunan «Tehdit ile para almak, patlayıcı madde atmak, silâhlı yağma yapmak, adam kaldırıp fidye almak» eylemlerini Türkiye Cumhuriyeti Anayasasını tağyir ve tebdil veya ilgaya cebren teşebbüs niteliğinde görmediğinden bu sanıklar hakkında 146/1 nci maddeyi değil sanıkların eylemlerinden her birine ilişkin kanun maddelerini uygulamış ve böylece hiç bir sanığa idam cezası vermemişti. Ancak, 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesininin 22 Nisan 1972 günlü bu karar oybirliği ile değil oyçokluğu ile verilmişti. Mahkeme Başkanı Tuğgeneral Kâzım Til, iddia makamının mütalesasına uygun olarak, 4 sanık hakkında da 146/1 nci maddenin uygulanmasının gerektiği oy'unda idl.

Mahkemenin oyçokluğu ile verdiği bu karardan 24 gün sonra, 16 Mayıs 1972 günlü Milliyet Gazetesi'nde şu haberi okumuştuk:

«Millî Savunma Bakanlığı, İstanbul 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesini lağvetmiştir. Bakanlığın bu kararı Sıkıyönetim ve Birinci Ordu Komutanlığına tebliğ edilmiştir. Bu mahkemenin baktığı ve bakacağı davalar 3 numaralı Sıkıyönetim Mahkemesine devredilecektir.»

Resmî Gazete'nin 18 Mayıs 1972 günlü sayısında da, altında Cumhurbaşkanı C. Sunay, Başbakan vekili F. Melen, Millî Savunma Bakanı: F. Melen imzalarını taşıyan bir kararname yayımlandı. Kimi

askeri hâkimlerle 4 Subay'ın atanmalarına ilişkin bu Kararname'de şu atamalar da vardı:

«İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesi Başkanı Tuğgeneral Kâzım Til, 943-33, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 3 numaralı Askeri Mahkemesi Başkanlığına,»

«İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 1 numaralı Askeri Mahkemesi hâkimi, Hâkim Albay Remzi Şirin, 949—b—11, Dokuzuncu Kolordu Komutanlığı Adli Müşavirliğine,»

«İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 1 numaralı Askeri Mahkemesi hâkimi, Deniz Hâkim Binbaşı, 450, Kuzey Deniz Saha Komutanlığı askeri savcılığına»

Görüldüğü gibi, «Tehdit ile para almak, patlayıcı madde atmak, silâhlı yağma yapmak, adam kaldırıp fidye almak» eylemlerini Türk Ceza Kanunu'nun 146/1 nci maddesi kapsamı içinde görmemiş ve bu nedenle hiç bir sanığa ölüm cezası vermemiş bulunan 1 numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi lağvedilip bu mahkeme hâkimlerinin Sıkıyönetim Mahkemeleriyle ilgileri kesilmişti. Ama, Karara muhalif kalarak sanıklar hakkında 146/1 nci maddenin uygulanması görüşünü savunan Mahkeme Başkanı Tuğgeneral Kâzım Til 3 numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi Başkanlığına atanmıştı.

Bu olay, Sıkıyönetim Mahkemelerinin bağımsız olmadıklarına ve bu mahkeme hâkimlerinin hâkimlik güvencesinden yoksun bulduklarına yeter bir kanıt ise de bu konuda Askerî Yargıtay Başkanı Hâkim Tümgeneral Rafet Tüzün'ün, 12 Şubat 1973 günlü Milliyet Gazetesi'nde yayımlanan «Yargı gücü, Bağımsızlık ve Askerî Yargı» başlıklı yazısından şu cümleleri de aktaralım:

«Askerî Yargı hâkimlerinin özlük haldarına ait 357 sayılı kanun ve değişik şekli (...) askerî hakimleri bir idarî, diğeri meslekî iki koyu hiyerarşi içine sokmuştur. (...) Bütün askerî mahkeme hâkimleri,

mahkemenin nezdinde kurulduğu komutanın emrindedir.

Askerî Yargıtay da bu hiyerarşik müesseseye göre, Millî savunma Bakanının idarî hiyerarşisine dahil edilmiştir. Hiyerarşide âmir, astın sicil üstüdür ve ast âmirin idarî sicili ile yükselebilir, terfi ve terfihi-leri buna göre mümkündür.

Hiyerarşik âmiri mâlum ve in kâr edilmez dört tür yetkisi vardır:

1 — Amir asta her türlü emir, talimat verir, telkin ve tavsiyede bulunur, genelge gönderir. En mühimmi, âmir hizmetin şefi olduğu için suç teşkil etmeyen emirlerinin ya pılmasını aynen ister. Anayasaya göre kanunların yorumu kendisine aittir. Ast aldığı emri yapmaya, hukuka ve vicdanına bağlı kalma yerine âmirin emrini ifaya zorunludur.

2 — Âmir, memuru dilediği zaman denetleme yetkisine sahiptir.

3 — Âmir, maiyetinin yükselmesine sicil üstü sıfatı ile hâkimdir.

4 — Âmir, memurunu disiplin kudreti yetkisi ile cezalandırabilir.

Bunlardan sonra bir hâkim, Anayasaya uygun teminat içine konulmuş ve mahkemelerin bağımsızlık ilkesine sadık kalmış olur mu?

Anayasanın yorumunu yapmıyoruz. Açık ve kesin hükümlerini aynen ifade ettik. Onlarla bu hükümlerin bağdaştırılabileceğini söyleyecek bir hukukçu her halde bulunamaz.»

Anayasa Mahkemesi'nin 15 ve 16 Şubat 1972 gün ve Esas: 1971/31, Karar: 1972/5 sayılı kararına KARŞIOY YAZISI'nda bu Mahkemenin Başkanı Muhittin Taylan ve üyeleri Recai Seçkin, Kâni Vrana, Nuri Ülgenalp ve Şevket Müftügil de bu konuda derler ki:

«Hukuk Devleti demek, yurttaşların güvenceli hâkimlerden kurulu bağımsız mahkemelerde yargılandıkları bir devlet demektir.»

«Mahkemelerin bağımsız ve hâkimlerin güvenceli olmalarının ilk koşulu ise mahkemelerin kuruluşu ile hâkimlerin özlük işlerinin Yürüt-

me'nin etki alanı dışında tutulmasıdır.»

«İdarenin kendi düşüncesine göre her an kaldırılabilen bir mahkemenin hukuk kuralları ve vicdan kanısı dışında hiç bir etki altında kalmaksızın karar verebileceğine yurttaşlar kolay kolay inanamazlar.»

Anayasa Mahkemesi Üyesi Ziya Önel'in de bu konudaki görüşü şudur:

«... 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasasının 11. maddesinin iki ve üçüncü fıkralarında öngörülen, hâkimlerin atama, yer ve görev değiştirmeye ilişkin hükümlerinin hâkimlerin bağımsızlık ve teminatını zedeler nitelikte olduğu tartışılmasına lüzum görülmeyecek şekilde ortadadır. Bu şekilde atanan ve her an yeri ve görevi değiştirilecek olan hâkimlerin yargı kararlarının, yargılananlar bir yana toplumu büyük ölçüde kuşkulandıracağı ve tedirgin edeceği de bilinen bir vakiadır.»

Aynı Mahkemenin üyesi Muhittin Gürün de aynı Karara KARŞIOY YAZISI'nda diyor ki:

«... idarenin mutlak takdiriyle kaldırılabilen veya yeri değiştirilebilen bir mahkemeyi teşkil eden hâkimlerin, bu yetki başlarında asılı durdukça, rahat ve kuşkusuz bir ortam içinde sadece vicdanları ve bilgileriyle başbaşa görev yapabileceklerinden şüphe edilebilir.»

«... sicil ve terfi bakımından, bir ölçüde, üstlerine bağlı olan (357 sayılı kanun, Madde: 12 ve 16); idare tarafından tayinleri ve yer değiştirmeleri yapılan (357 sayılı kanun, Madde: 16 ve 1402 sayılı kanun, Madde: 11) bir Hâkimi Anayasanın öngördüğü manada TEMİNATLI, saymak ve bu hâkimlerden kurulu bir mahkemeyi de yine Anayasa'ca öngördüğü gibi BAÇIMSIZ olarak nitelendirmek mümkün değildir.»

Görüldüğü gibi Anayasa Mahkemesinin, Başkan dahil, 7 üyesi Sıkıyönetim Mahkemelerinin bağımsız olmadıklarını,

bu mahkeme hâkimlerinin hâkimlik güven cesinden yoksun bulduklarını ve bu durumun da Anayasaya aykırılığını açıkça belirtmiştir.

Anayasa Mahkemesinin öteki 8 üyesi ise, bu mahkemelerin bağımsız oldukları ve hâkimlerinin hâkimlik güvencesine sahip buldukları görüşünü değil sadece bu konuda açılmış bir dava bulunmadığı için konuyu inceleyemeyecekleri görüşünü benimsemişlerdir.

Sıkıyönetim Mahkemelerinin bağımsız olmadıkları ve bu mahkeme hâkimlerinin hâkimlik güvencesinden yoksun buldukları 1 numaralı Sıkıyönetim Mahkemesinin lağvedilmiş olmasıyla ve ayrıca en yetkili kişilerin yazılılarıyla böylece saptanmış bulunduğu göre, bu mahkemelerde savunma hakkının kullanılmasına imkân sağlandığı bir an için farz edilse bile bu savunma sözde kalacak ve gerçekte bir yarar sağlayamayacaktır.

Kaldı ki, 353 sayılı (Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usullü Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi) hakkındaki 8/6/1972 günlü 1596 sayılı kanunun bir çok maddeleri de bu mahkemelerde savunma hakkının gerçekten kullanılmasına artık imkân kalmadığını açıkça belirtmiş bulunmaktadır.

Bu maddelerden birkaçını sıralayalım:

1 — Hâkim, tarafsızlıktan açıkça ayrılırsa ve sanığı cezalandırma konusunda peşin bir yargıya sahip bulunduğunu kamu oyu'na yaymış olsa bile sanık, Sıkıyönetim Mahkemesi hâkimini red edemez. Çünkü, 353 sayılı kanunun değişik 40/2 nci maddesine göre Sıkıyönetim Mahkemelerinde hâkimi red isteminde bulunulamaz.

2 — Hâkimin tarafsızlıktan ayrılışını ve yargılamadaki usulsüzlüklerini Kamu Oyu'na duyurmak da olanaksızdır. Çünkü, 353 sayılı Kanunun değişik 143 nci maddesi şu hükmü taşır:

«Mahkeme, (...) Mahkemeye, Mahkeme Başkanına ve üyelerden her hangi birine, Askerî Saveciya, tutanak yazarına ve görevlilere karşı UYGUN OLMAYAN SÖZ ve davranışlar hakkında yayım yasağı koyabilir.»

Burada geçen «Uygun olmayan söz» deyimini kişiye göre değişik biçimlere de yorumlanabilecek ve bu nedenle mahkemenin duruşmadaki usulsüzlüklerini, tarafsızlıktan ayrılışını belirtip eleştiren sözler hakkında da yayım yasağı konabilecek tir.

Mahkeme, kanunun bu hükmünü ileri sürerek sanığın ve müdafinin savunmasını bile Kamu oyu'ndan gizleyebilecektir. Çünkü, savnumada, şüphesiz, iddia makamının iddiası ve Esas Hakkındaki Mütaleası eleştirilecek ve çürütülmeye çalışılacaktır. Mahkeme, isterse, bu eleştiriyi de «Savcı hakkında uygun olmayan söz» diye nitelendirerek savunmanın yayımını yasaklayabilecektir. Böylece bir yandan savcının iddianamesi ve Esas hakkındaki Mütaleası kimi gazetelerde eksiksiz olarak yayımlanır ve tefrika edilirken bir yandan da savunma, kamu oyu'ndan gizlenmekle İDDİA İLE SAVUNMA arasındaki eşitlik bozulacağı gibi savunma hakkı da zedelemiş olacaktır.

3 — Mahkeme, Savunma Süresini istediği gibi kısıtlayabilecektir. Çünkü 353 sayılı Kanunun 160 nci maddesine eklenen Fıkraya göre:

«Savaş halinde, sözlü savunma veya yazılı savunmanın okunması süre bakımından kısıtlanabilir.» (Bilindiği gibi Sıkıyönetim Kanunu'nun 18 inci maddesine göre Sıkıyönetim Mahkemelerinde Savaş Hali Hükümleri uygulanır.)

Görüldüğü gibi, Mahkemenin savunmayı süre bakımından kısıtlaması kanuna göre, sınırsızdır. Demek ki, Mahkeme; savunmayı süre bakımından kısıtlaması kanuna göre, sınırsızdır. Demek ki, Mahkeme; savunmayı 10 dakika ile değil 1 veya 2 dakika ile bile sınırlayabilecektir.

4 — Tarafsızlıktan açıkça ayrılırsa bile reddine imkân bulunmayan ve tarafsızlıktan ayrıldığı Kamu Oyu'na da duyurulmayan Mahkeme Başkanı «Duruşmanın izzetini bozdu.» bahanesiyle sanığı veya müdafini, ya da hem sanığı hem de müdafini, o dava süresince bir daha sokulmamak üzere duruşma salonundan çıkarabilecektir.

Çünkü, 353 sayılı kanunun değişik 143 nci maddesinin 6 nci fıkrası şöyledir:

«Savaş halinde:

Duruşmanın inzibatını bozan sanıklar ve müdafileri, o günkü duruşmanın tamamına çıkmamak üzere Askeri Mahkeme Başkanı salondan çıkartır. Birden ziyade duruşmadan çıkartılan sanık ve müdafiler bir daha aynı dava ile ilgili duruşma'ara katılamazlar.»

Sanığın ve müdafinin dava ile ilgili duruşmalara bir daha katılmamak üzere duruşmadan çıkarılmasının savunma hakkının özüne dokunduğu ortadadır.

535 sayılı kanuna 8/6/1972 günlü 1596 sayılı kanunla eklenen bu hükümlerden, şimdiye kadar hangilerinin hangi Sıkıyönetim Mahkemesince uygulanmış olduğu önemli değildir. Önemli olan, savunmanın daimi olarak bu hükümlerin tehdidi altında bulundurulmasıdır. Çünkü bu hükümler, savunmayı, artık, bir hak olmaktan çıkarmış; mahkemenin arzu ettiği zaman

sanığa veya müdafisine tanıyabileceği bir lütuf ve atıfet haline sokmuştur.

Mahkemenin lütuf ve atıfeti ölçüsünde yapılabilecek bir savunma görevi: gerçek bir savunma sayılamayacağına göre:

Sıkıyönetim Mahkemelerinde sanıklar savunma hakkından yoksun bırakılmış durumdadırlar.

Sıkıyönetim kalktığı halde, Sıkıyönetim Mahkemelerinin görev ve yetkilerinin sürdürülmesiyle yetinilmemiş; savunma hakkını kısıtlayan bu hükümlerden bir çoğu Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri hakkındaki 1773 sayılı kanuna da aktarılmıştır.

Bunun için, Savunma Hakkından Yoksun Bırakılma konusuna, bir OLAĞANÜSTÜ DÖNEM konusu diye değil bugün de sürüp gitmekte olan ve bu nedenle ivedi olarak önlenmesi gereken bir konu diye bakmak gerekir.

TÜSTAV

Demokrasiye...

Tektaş Ağaoğlu

Gerçek anlamında demokrasi, kapitalist bir ülkede çalışan yığınların çıkarlarının en güvenilir teminatıdır. Çalışanlar bu teminatı kendilerini sömürenlerden, ve sömürüyü değişmez bir hayat felsefesi olarak benimsemiş olanlardan bekleyemezler. Bekleseler de elde edemezler. Burjuvazi kendi ücretli kölelerini kendisine karşı güçlü kılacak, giderek kendisini alaşağı etmelerine imkân sağlayacak silâhı onların eline kendi eliyle vermez. Hiç bir zaman vermemiştir.

Batı burjuva demokrasilerinde *çalışanların* demokratik hak ve özgürlükleri çok uzun süren dış dış çetin mücadeleler sonunda ve ancak o sayede burjuvaziden tek tek kopartılmış tavizlerdir. Bu nedenledir ki bugün dahi Batı ülkelerinde burjuva demokrasisi iki taraf arasında zımî bir anlaşmayla (bir çeşit mütarekeyle) meşrulaştırılmış bir fiilî durumu temsil eder. Bir çok Batı demokrasilerinde geçerli demokrasi anlayışı ve hattâ demokratik hak ve özgürlüklere konulan sınırlamalar arasında görülen büyük *farklar* bundandır.

Batıda *Burjuva demokrasisinin* sınırlarını genellikle burjuvazinin taviz verme imkânları belirlemiştir. On Dokuzuncu Yüzyılın ikinci yarısında köylerden şehirlere göçün hızlanmasıyla köylü nüfusun nisbeten azalması, şehirlerin fazlalık proleter ve yarı-proleter nüfusunun Kuzey ve

Güney Amerika, Afrika, Avusturalya gibi yerlere taşması, üretim güçlerinin hızla ve çok büyük ölçüde gelişmesi *ve hepsinden önemlisi*, emperyalizm olgusu, burjuvazinin taviz verme imkânlarını arttırarak burjuva demokrasisinin sınırlarını genişletti. Ne ki burjuvazi bu sayede işçi sınıfının tarihi ileri atılımını sürekli karşılıklı mücadele içinde kâh firenleyip kâh sineye çekerek burjuva demokrasisinin aşılmasını geciktirmeyi, ve burjuva demokrasisinin demokratik özünü burjuva çıkarlarının sınırlarıyla kuşatmayı da başardı. Batıda vahşi kapitalizmden liberal kapitalizme, liberal kapitalizmden refah devletine, oradan sosyal demokrasiye varış hep bu sürecin belirli uğrakları oldu.

Bütün bunların altında, son tahlilde, asıl emperyalizm olgusu yatar. Batıda burjuva demokrasisinin *burjuva demokrasisi* olarak ayakta kalabilmesi, işçi sınıfının dinamik gücünün burjuva demokrasisinin bir genişleyip bir daralan sınırları içerisinde hapsedilebilmesi, böylece burjuva demokrasisinin aşılma sürecinin geciktirilmesi emperyalizm sayesinde mümkün olabildi. Asya'nın, Afrika'nın, Lâtin Amerika'nın geri kalmış ülkelerinde nicedir süregelen tüyler ürpertici soygun, baskı, zulüm ve katliam sayesinde ki ileri kapitalist ülkelerde burjuvazi bir yandan işçi aristokrasisi olgusuna sırtını dayıyarak, öbür yandan köylülüğü tecrit etme imkânını elde ederek Batı burjuva demokrasisi

nin temelinde yatan iç savaş ve faşizmi tehdidini çalışanların tepesinde Damokles'in kılıcı gibi sallandırabildi.

Bu bakımdan dünyanın geri kalmış ülkelerinin ezilen ve sömürülen halklarıyla Batının ileri kapitalist ülkelerinin işçi sınıfları arasında çıkar çatışması değil, çıkar ve kader *birliği* vardır. Batıda kapitalist sömürü, burjuva demokrasinin işçi sınıflarına sağladığı bütün mücadele imkânlarına rağmen hâlâ sürüyorsa, burjuva demokrasinin demokratik özü hâlâ burjuva çıkarlarıyla sınırlıysa, bunun başlıca nedeni dünyanın geri kalmış bölgelerinde hâlâ süregiden ve gittikçe yeni ve değişik biçimlere bürünen emperyalist sömürüdür. Ve bugün Batının ileri kapitalist ülkelerinin işçi sınıfları, yarattıkları değer ve üretim güçlerinin gelişmesine katkıları göz önünde tutulduğunda, geri kalmış ülke halklarından hiç de daha az sömürülmemektedirler. Bu sömürü, kapitalizm ayakta kaldığı sürece, üretim güçlerinin gelişmesiyle azalmayacak, burjuva demokrasisine rağmen daha da artacaktır. Çünkü emperyalizm ileri kapitalist ülkelerde üretim güçlerinin vardığı gelişme aşamasının kaçınılmaz bir gereği olarak geri kalmış ülkelerde de üretim güçlerini *kendi çıkarları doğrultusunda ve kendi güdüm ve denetimini altında* geliştirmeye yöneldikçe, oralarda kendine yeni müttefikler bulup çıkardıkça ve bu yoldan o ülkelerin uluslararası kapitalizmle yeni bir düzeyde bütünleşmelerini sağladıkça kapitalizmin kanı tazelenmektedir.

Bunun içindir ki emperyalizm kapitalizmden ayrı, kendi başına bir olgu değil, tam anlamında kapitalizmin en ileri aşaması ve çağımızda yeni bir düzeyde dünya sistemine dönüşmüştür. Ve yine bunun içindir ki geri kalmış ülkelerde işbirlikçi burjuva iktidarlara karşı demokratik hak ve özgürlükler için verilen mücadele ile, ileri kapitalist ülkelerde emperyalist büyük burjuvaziye karşı sosyalizm için sürdürülen mücadele aynı mücadelenin birbirinden ayrılmaz iki vechesidir. İleri kapitalist ülkelerde ancak, sosyalizmin gerçekleşmesiyle, burjuva demokrasinin demokratik özü burjuva çıkarlarına galebe çalabilecektir; buna karşılık *geri kalmış ülke-*

ler ancak demokrasinin gerçekleşmesiyle, dünya sistemine dönüşmüş kapitalizmin belkemiği kırılabilecektir, bu bakımdan tarihin somut akışı içinde demokrasinin doğal ve kaçınılmaz tecellisi olan sosyalizmin dünya çapında kuruluşuna giden yol, geri kalmış ülke halklarının uluslararası kapitalizmden bağımsız maddi çıkarları ve ekonomik ve sosyal kalkınmaları için zorunlu olan demokrasi mücadelesinden geçer.

Uluslararası kapitalist çıkarların geri kalmış ülke halklarının maddi çıkarlarıyla (ve geri kalmış ülke halklarının maddi çıkarlarının dış teminatı olan ekonomik bağımsızlıklarıyla) bağdaşmazlığına, siyasî düzeyde, uluslararası kapitalist çıkarların geri kalmış ülkelerde *demokrasi* ile bağdaşmazlığı tekabül eder. Emperyalizm bunu çok iyi bildiği için dünyanın bütün geri kalmış ülkelerinde kitlelerin demokrasi için mücadelesini engellemeye, saptırmaya, yokuşa sürmeye çalışır. Çıkarlarını tehlikede gördüğü hiç bir yerde demokrasiyi içine sindiremez. Nerde canı yanarsa orda hır çıkarır. Somut koşullarda yer yer girişilen demokrasi deneylerine son verip özgürlükleri rafa kaldırmaktan çekinmez. Geri kalmış ülke halklarının emperyalizme ve iydularına karşı demokrasi mücadelesi vererek ekonomik bağımsızlıklarını elde etmelerini, ekonomik bağımsızlığı sağlama bağlamak için gerekli köklü düzen değişikliklerini gerçekleştirmelerini önlemek, o ülkeleri herdaim kendi çıkarlarının yürüncesinde tutmak için en son *Şili*'de görüldüğü tarzda askerî darbe ve faşist çılgınlıklar dahil her çareye başvurur. Bu ülkelerin hâkim sınıfları da kendi dışı bağlı çıkarlarını korumak ve sürdürmek için, ellerine geçen her fırsatta onun yarıdakılığını yüklenerek onunla birlikte demokrasiye kastederler Çünkü geri kalmış ülkelerde hâkim sınıflar hep birlikte uluslararası kapitalizmin dünya sistemi içine sürüklendikleri, bir başka deyişle millî burjuvazi alternatifi tarih sahnesinden silinip gittiği ölçüde bu ülkelerde demokrasinin işlevi değişmiştir. Sırtını ABD emperyalizmine dayanmış çok-uluslu şirketlerin kapalı av alanı Latin Amerika kıtasında Latin Amerika halklarının tepesine tü-

nemiş gerici dikta rejimlerinin nicedir hem en her yerde iş başında olmaları bundandır. Demokrasi —demokrasiden kasıt son tahlilde burjuva sınıfının çıkarlarının teminatı olan burjuva demokrasisi dahi olsa— geri kalmış ülkelerin halklarına ekonomik ve siyasi bağımsızlıklarını elde ederek çıkarlarını koruyabilmeleri için örgütlenme ve bilinçlenme yolunda önemi hiç de azımsanmayacak mesafeler katettirir çünkü ve bu nedenle bu gibi ülkelerde artık burjuva çıkarların teminatı olmaktan çıkmıştır. Onun için emperyalizmin geri kalmış ülkelere layık gördüğü rejim: göstermelik icazetli demokrasi, ya da, icazet sınırlarının zorladığı hallerde, açık dikta rejimidir.

Gerı kalmış ülkelerde demokrasinin çağdaş özünü ve işlevini kitlelerin çağdaş çıkarları, yani kitle çıkarlarıyla uluslararası kapitalizm arasındaki uzlaşmaz çelişki belirler. Dolayısıyla kitle çıkarları —ki kitle çıkarları bizatihi millî çıkarlardır— doğrultusunda demokrasi mücadelesi emperyalizme karşı bağımsızlık mücadelesini ve uluslararası kapitalizmin içerdeki uzantısı gayri millî tekeli *kapitalizme* karşı mücadeleyi de içerir. Bu nedenle bu çok yönlü mücadelede başı çekecek öncü güç, demokrasiden kaybedecek hiç birşeyi olmayan ve kendinden gayri bütün diğer ezilen ve sömürülen sınıf ve zümrelerin çıkarlarını da kendi çıkarında temsil eden işçi sınıfıdır.

TÜSTAV

Üç yıl sonra 12 Mart

Oya Baydar

12 Mart 1971 muhtırasından, daha doğrusu darbesinden bu yana tam üç yıl geçti. Bugün 12 Mart olayını dün olduğundan daha iyi değerlendirme imkânına sahibiz. Üç yıllık ekonomik, sosyal, siyasal gelişmeleri izledik; olayların içinde yaşadık; üç yıllık bir döneme damgasını vuran kişi ve kuruluşların bugün hangi noktalara geldiklerini izleme imkânı bulduk. Yine de dörtbaşı mamur bir 12 Mart olayı yorum ve incelemesi için elimizde yeterli bilgi ve ayrıntı olduğu söylenemez. Daha da önemlisi, konu bölük pörçük notlar, anılar, küçük yorumlar dışında ele alınıp tartışılmadı henüz. Belki daha zamanı gelmedi de ondan. Belki bugün bile böyle özgür bir tartışmayı engelleyen kısıtlamalar ve güçler var...

Bu güçlükleri ve yetersizlikleri biliyoruz. Ama, elimizdeki kısıtlı veriler ve sınırlı imkânlarla da olsa, sınıf anahtarına ve sosyalizmin bilimine güvenerek, yakın tarihimizin bu önemli, hatta yeni bir dönemin başlangıcı sayılabilecek olayını özellikle olay anında ve sonrasında sosyal sınıfların birbirleri karşısındaki konumlarını belirlemeye, kişilerin ve kadroların arkasında yer alan güçleri değerlendirmeye ve yerli yerlerine oturtmaya çalışmalı-

yız. Böyle bir çalışma günümüzün koşullarına da ışık tutacak ve devrimci cephe- de konuyla ilgili olarak yapılan analizlerin olumlu bir dialog platformuna girmesi için ülkemizin somut şartlarına bir yaklaşım olacaktır. Çözümleme hatalarının virimli ve yapıcı bir tartışma içinde giderilmesi ve son üç yılın daha sağlıklı bir çözümlemesinin yapılarak işçi sınıfı devrimcilerinin görüş birliğine varmaları gerektiğine inanıyoruz.

Hiçkimse 12 Mart muhtırasının beklenmeyen bir olay, toplumun çeşitli kesimlerini hazırlıksız yakalayan bir müdahale olduğunu söyleyemez. Olağanüstü bir durum, bir müdahale ihtimali, 1970 yılı başlarından hatta 1969 seçimlerinden beri bekleniyordu.

Sosyal kargaşanın, patlamaların, hareketliğin ve sonradan «olağanüstü» diye nitelenecek bir durumun «olağan» hale geldiği böyle bir ortamı doğuran ve giderek 12 Mart'ta düğümleyen temel nedenler hangileriydi? Toplumun bütün kesimlerinde gözlenen hareketlenme nereden kaynaklanıyordu? Bu soruların cevabını vermek için 1970'lerde Türkiye'nin ekonomik, siyasal ve sosyal koşullarına kısaca bakmak gerekecek.

12 MARTA YOL AÇAN GELİŞMELER

12 Mart olayına yol açan ve aslında bir birinden ayıramayacak olan ekonomik, siyasal, sosyal gelişmelerin nedenleri son

çözümlemede Türkiye'de kapitalizmin bir yandan giderek tekelcilik lehine gelişmesinden öte yandan emekçi halk mücadelesi-

sinin hızlanmasından başka birşey değildir. Burjuvazinin dışa bağımlı ve kısıtlı olarak sanayi yönelmesi ve tekelci yapısının güçlenmesi 1960'lardan sonra hız kazanmıştır. Günün gereklerinin de sonucu olan sanayi yöneliş, bütün sermaye için bir zorunluluk halini almıştır. Bu yönelim aynı zamanda tarımdan sanayi kesimine kaynak aktarılmasını ve tarımdaki bir kısım geri üretim ilişkilerini —en azından— zayıflatmayı gerektirmektedir. Öte yandan, kapitalist evrimin koşulları ve Ortak Pazar olgusu karşısında, sanayi mümkün olduğu kadar ileri teknoloji kullanmak, büyük ölçekli firmalarda örgütlenmek zorundadır. Bu zorunluluk bir yandan tekelliliği ve büyük işletmeler çevresinde kümelenen bazı küçük imalatı güçlendirirken, bir kısım küçük sanayi ve zenaatkâra da darbe indirmeye başlamıştır. Tekelci burjuvazinin güçlenmesi, büyük sanayi, ticaret, banka sermayelerinin bütünleşmesinin hızlanması; burjuvazinin tekelciler dışında kalan kesimleriyle, orta sınıfların bir bölümünü, tarım kesimini, bazı sanayi kol ları küçük imalatçıyı, toprak ağasını, tefeci yi, kasaba tüccarını sömürüden daha az pay alan bir duruma getirmeye başlamıştır. Kapitalizmin dıştan güdümlü, kısıtlı da olsa sanayi yönünde, tekelci sermayenin öncülüğünde eskiye göre daha hızlı gelişmesi sürerken bir yandan işçi sınıfının nicel yönden gelişmiş yani sayıca fazlaşmış ve büyük işyerlerinde yoğunlaşmış, öte yandan da işçi sınıfı dışındaki diğer emekçi kesimleri de sosyal uyanış işine girip hareketlenmiştir.

1961 Anayasasının getirdiği nispeten demokratik ortam uluslararası finans kapitalle ortaklık ve bağımlılık ilişkileri içindeki yerli tekelci sermayenin doludizgin gelişmesine karşı önce aydınlar arasında yaygınlaşmış olan sosyal adaletçi ve sosyalist eğilimlerin, objektif zorlamalarla giderek emekçi kitlelere ve işçilere kadar uzanmasında etken oldu. Öte yandan, nispeten demokratik sayılabilecek bir ortam da özellikle işçi sınıfının ekonomik mücadelesi güçlendi, siyasal örgütlenme çabaları da yoğunlaştı. Diğer emekçi sınıflar, şehir ve kırsal küçük burjuvazisinin dinamik kesimleri de örgütlenme ve mücadele a-

lanında hızlı bir gelişme gösterdiler. Yayıncılık faaliyetleri günlük olmakla birlikte hızlandı, 1961 sonrasında geçmişe oranla hız ve yaygınlık gösteren sosyal uyanış, işçi sınıfının bilimine kavramaya ve sindirmeye yönelerek nitelik bakımından da muhteva kazandı. Sol eğilimin yaygınlaşmasının somut bir göstergesi, Türkiye İşçi Partisi'nin 1965 seçimlerinde 300 bin civarında oy alarak parlamentoya 15 milletvekili sokması ve bu sosyal uyanıştan korkan İsmet Paşa'nın, alelacele bir «ortamın solu» icat etmesidir. Türkiye İşçi Partisi sosyalist fikirlerin yaygınlaşmasında ve kitleye gitmesinde önemli adımlar atarken, küçük burjuvazinin bazı kesimleri de devrimci - ilerici mücadeleye katıldı. Öğrenci kuruluşları kendi deyimleriyle «emperyalizme ve işbirlikçilerine» yani uluslararası finans kapitalin ortağı yerli tekelci sermayeye karşı hareketlendiler. Bu arada, küçük burjuva radikalizmi de güçlendi.

İşte böyle bir ortamda 1970'lere gelindi, 1970 yılı sonlarında tekelci sermaye yeni bir sıçrama yapmak, hem devrimci - ilerici gelişimi bastırmak ve ekonomik, siyasal egemenliğini pekiştirmek, hem de eski ortaklarına en az pay ayıracak biçimde güçlenmek zorundaydı. Bu zorunluluk bütünleşmeye çabaladığı AET emperyalizminin ona uygun gördüğü işbölümünden de kaynaklanıyordu. Oysa karşısında bir kısmı ekonomik, bir kısmı siyasal ve sosyal pek çok güçlük vardı. Bunları nasıl aşabilecekti? Onun için sorun ilk adımda bir siyasal formül bulma sorunuymdu ve bu formülü çeşitli koşullardan ve gelişmelerden de yararlanarak 12 Mart sonrasında buldu.

1970 yılına gelindiğinde işçi sınıfı ve emekçi kitleler ekonomik, demokratik ve siyasal taleplerle harekete geçmişlerdi ama henüz iktidara hazır değillerdi. Yine aynı dönemlerde kasaba esnafı, taşra tüccarı, tefeci, aracı, rantiyeye veya toprak ağası gibi tekelci burjuvazinin prekapitalist ortaklarıyla, küçük sanayici, küçük müteahhit gibi zümreler ekonomik ve siyasal güçlerinden birşeyler kaybettiklerini anlıyorlar, memnuniyetsizliklerini belirtiyorlar ve bir yandan gelişen kitle bilinçlenmesinden

öte yandan tekelleci kesimden kuşku duyuyorlardı. Yönetenler yönetemez olmuşlardı. Yönetilenler huzursuzdular ve tepki gösteriyorlardı.

Şimdi bu genel panorama ile yetinmeyerek, 12 Mart'ı daha iyi kavrayabilmek için 1970 yılı ve 1971 başlarında Türkiye'nin ekonomik durumuna, siyasal gelişmelere, sosyal hareketliliğe ve sınıfların konumuna biraz daha ayrıntılı olarak eğilmeye çalışalım.

1970 sonlarında genel ekonomik durum

1970 yılı Türkiye ekonomisi açısından tam bir darboğazlar yılı oldu. Enflasyon ve fiyat artışları, devalüasyon, yeni vergi kanunları ve yeni ekonomik tedbirler, millî gelir artışında yavaşlama, pazarlama güçlükleri ve tikanıklığı, finansman darlığı, iç ticaretten sağlanan sermayelere çeşitli engeller yüzünden tatmin edici yatırım alanları bulunamaması, tarım kesiminin gerek krediler gerekse ürün fiyatları açısından gerileme göstermesi, kalkınma hızının geçmiş yıllara oranla en düşük seviyede, yüzde 4.8 civarında gerçekleşmesi, maliyet artışları yeni ekonomik tedbirlerin yol açtığı yeni durgunluk ve satış güçlükleri bu darboğazı somutlayan etkenlerden bazılarıdır.

Darboğaz daha 1969'larda kendini göstermeye başlamıştır. 1969-1970'de sanayi kesimi Türkiye ekonomisinin en önemli kesimidir artık. 1950, özellikle de 1960 sonrasındaki gelişmeler, büyük sermayenin AET'in de etkisiyle sanayie yönelmesi, daha doğrusu yöneltilmesi, 1965 sonrasında iktidarın tekelleci sermayeye ve sanayie tanıdığı önem ve teşvikler, 1970'lerde tekelleci sermayeyi egemen sömürücü sınıfların en etkili kesimi haline getirmiştir. 1961 - 1971 döneminde sanayi üretiminde cari fiyatlarla yüzde 290'lık bir artış kaydedilmiştir. Aynı dönem için tarımsal üretim artış sadece yüzde 125 civarındadır. İkinci beş yıllık planda, sanayi sektörünün payında, 1967 - 1972 döneminde yüzde 16,3'den yüzde 20,5'e kadar bir artış görülmüştür. Yine ikinci beş yıllık planda sanayi, özellikle imalat sanayii için çeşitli teşvik tedbirleri düşünül-

müştür. Yetki kanunu olarak da anılan ünlü 933 sayılı kanunla, mevcut teşvik tedbirlerinin kapsamı genişletilirken, aynı zamanda geliştirme ve teşvik fonları yatırım indirimi nispetinin yüzde 80'e kadar yükseltilmesi, ithalde alınan vergi toplamında tam veya kısmi bağışıklık gibi yeni tedbirler getirilmek istenmiştir. Kısaca 1969 - 1970'lere gelindiğinde sanayi kesimi ve tekelleci sermaye daha güçlüdür artık.

1970 yıllarında, gelişmesi için bütün tedbirler alınmaya çalışılan ama çeşitli ekonomik ve sosyal engeller yüzünden istenilen hızda gelişmesi sağlanamayan sanayi sektörünün yapısına tekellecilik hakimdir. Tekelleci yapıyı ve gelişmeyi izleyebilmek için elimizde 1963 ve 1967 yılı verileri var. Bu verilere göre, 1963'de 1000'den fazla işçi çalıştıran 60 işyeri, yine aynı yılda toplam üretimin yüzde 27.6'sını gerçekleştirirken, 1967'de 1000'den fazla işçi çalıştıran 76 işyeri üretimin yüzde 31,9'unu gerçekleştirmektedir. Aynı hesap 50'den az işçi çalıştıran işyerleri için yapıldığında, tersine, küçük işyerlerinin kaybı ve gerilemesi ortaya çıkmaktadır. 1967 yılında, 200'den fazla işçi çalıştıran 387 işyeri endüstriyel üretimin yüzde 72'ye yakını kontrol altında tutmaktadır. Oysa bu oran aynı büyüklükteki işyerleri için 1963'de yüzde 64,2'dir. Yine 1967 yılında imalat sanayiinde çalışan işçilerin yüzde 53,7'si 170 tekelleci işyerinde kümelenmiştir. Yine 1965 - 1970 arasında kurulan işyerlerinin birim sermayesinin büyüdüğü de çeşitli araştırmalarda ortaya konmuştur. Kısaca 1970'e gelindiğinde Türkiye'de sanayi tekelleci kesimin öncülüğünde ve egemenliğinde geliştirilmeye çalışılmakta, tekelleci yapı güçlenmekte, sanayi, büyük ticaret ve sigortacılık ve banka sermayesi kaynaşması belirginleşmektedir. Bu alanları kontrol altında bulunduran büyük sermaye grupları ise Ortak Pazar'la bütünleşmenin zorladığı gerekli adımları atmaya çalışmaktadırlar. 1960'lardan beri gözlenen bu yöneliş 1970'lere gelindiğinde artık yeni sanayi yatırımları da gerektirmektedir. Dayanaksız tüketim malları imalatının ağırlığından, montajlıktan, ara mallar üretimine, ve Or-

tak Pazar içinde pazarlanabilecek bazı malların üretimine geçilmesi zorunluk haline gelmiştir.

Oysa, 1970'de ekonominin en önemli sektörü haline gelmiş olan sanayi sektörü ve burjuvazinin en etkili bölümü olan tekelci burjuvazi, başta da söylediğimiz gibi bir darboğazdadır. Bu darboğaz daha 1969'da kendini belli ediyordu. Bu darboğaz doğrudan doğruya kapitalizmin işleyiş kuralına bağlı olarak ortaya çıkan ve dışa bağımlı çarpık kapitalist gelişme içinde daha da belirginleşen satış yani pazarlama sorunuydu. Özellikle dayanıklı tüketim mallarında kendini gösteriyordu bu sorun. İmalât sanayiinin dış pazarda rekabet imkânının olmaması onu iç pazara bütünüyle bağımlı kılıyordu. 1970 başına gelindiğinde iç pazarın doymuşluğu ve darlığı üretimi yavaşlattı ve pazarlama sorununu daha da ciddi bir sorun haline getirdi. Tekelci sermaye bu duraklamadan gerek sanayi gerekse ticaret açısından zarar görüyordu. Öte yandan, büyük ölçekli, ileri teknolojik seviyede kuruluşlar sermayeye dayanmaktaydı ve sermaye yetersizliği öteden beri Türkiye ekonomisinin ve özel sektörünün büyük derdi olmuştur. Tekelci sermaye için, 1970 yılında, pazar tıkanıklığı ve üretim yavaşlaması kadar, sermaye yönünden güçsüzlük ve yatırımsızlık da önemli bir darboğazdı.

Bu darboğazların bazı küçük rakamlarla ifadesi şöyle : 1963'den 1970'e kadar plan hedeflerinin altında seyretmekle birlikte devamlı olarak büyüme gösteren gayri safi millî hasıla içinde sanayi sektörünün payı 1970 yılında ilk defa geriledi. Sanayi sektörü katma değer artış hızı da, plan hedefi olan yüzde 12.3'ün çok altında, yüzde 2,5 oranında gerçekleşti. Yatırımlar büyük ölçüde aksadı. Özellikle otomotiv sanayiinde talep 1969'a oranla bile yüzde 23 azaldı. Buna karşılık fiyatlar arttı.

Tekelci sermaye bu çıkmazı aşmaya mecburdu. Kendi çıkmazının nedenleri olarak : ülkenin bütün kaynak ve imkânlarının kendi doğrultusunda seferber edilememesini, teşvik kanunlarının yetersizliğini veya çok işine gelen 933 sayılı Ka-

run gibi kanunların Anayasa mahkemesi ve benzeri kuruluşca iptalini yani kendi dışındaki bazı güçlerin etkisini, 1970 yılında aslında kendi lehine çıkarılan finansman Kanununun bazı aksaklıklarını ve kendine de dokunan yanlarını, tarım kesiminden gerekli kaynak aktarımının yapılamamasını, işçilerin ekonomik mücadelesini daha da önemli sosyal ve siyasal uyanışını, «istikrarsızlık» adını verdiği toplumsal kargaşılığı ve kendi dışındaki tüm sınıf ve zümrelerin etkisini görüyordu.

Ama ekonominin içinde bulunduğu güçlükler ve genel olarak tekelci kapitalizmin son on yıllık gelişmesi, sadece tekelci kesimi değil, diğer sermaye kesimlerini, diğer sömürücü sınıf ve zümreleri ve bunların da ötesinde emekçi kesimleri de etkilemekteydi. 1970'lere gelindiğinde tarım ürünleri fiyatları hemen hemen 1963'den bu yana en düşük seviyeye ulaşmış, tarımsal kredilerin tüm kredilere oranı düzenli bir düşme göstermiş, tarım kesimi gerileme içine girmişti. Sanayinin çıkmazına çözüm sağlayabilecek, tarımda kapitalizmin gelişmesini hızlandıracak bir «tarım reformu» yani iç pazarın genişletilebilmesi gündemdeydi. Ancak böyle bir reform tasarısı, zaten gerilemekte ve sömürüden aldıkları payın azalmakta olduğunu farkedilen tarım kesimindeki sömürücü güçlerin ciddi bir muhalefetiyle kargaşardı. Tarım ve tekelci kesim dışı ticaret alanlarında birikmiş sermaye de 1970 şartlarında kendisine mahreç aramak ta ama tekelci kesimin varlığı, kendi güçsüzlüğü ve ekonominin darboğazları yüzünden yatırımcı olmayı başaramamaktaydı.

AP iktidarının aldığı ekonomik tedbirler

AP iktidarı, daha 1968-1969'da tekelci kapitalin sorunlarını çözümlenmekte keskin çareler olmamakla birlikte, bazı çok önemli teşvikler getirmiştir. Ünlü 933 sayılı Kanun bu teşviklere örnektir. Ancak, kanunun yatırım indirimi oranını yüzde 80'e kadar yükselten maddesi, Anayasa mahkemesi tarafından iptal edilmiş, ama uygulama çeşitli yollarla yürütülebilmis-

tır. Hükümet, tarımdan sanayie kaynak aktarabilmek için kredi politikası ile oynamış, taban fiyatları bir süre (devalüasyona kadar) düşük tutmuş, tarım reformu sorununu ele almıştır. Dış Pazar imkânları zorlanmak istenmiş, sanayie ve tarım ürünlerinin ihracını kolaylaştırmak, tıkanmış pazarı açmak umuduyla Ortak Pazar'la olan ilişkilerde «geçiş dönemi» ne girmek için acele edilmiş ve tavizler verilmiştir. En önemlisi, 10 Ağustos 1970 de yapılan devalüasyon dış güçlerin etkisini taşıdığı kadar, yerli sanayie kendini dış pazarlara açabilmek üzere verilmiş bir fırsattır da. Devalüasyon kararıyla birlikte ithalât teminatı düşürülmüş, ithalâta kolaylık sağlayıcı hükümler getirilmiş, kredi politikasını ayarlamak amacıyla banka faizleri yeniden gözden geçirilmiştir.

Bu arada, devalüasyondan önce Mayıs ayında önemli bir tasarrufların açıklanması unutulmamalıdır. Finansman kanunu adını alan ve 2 milyar liralık ek vergi getiren bu tasarrufların ilerdeki olaylarda payı olmadığı söylenemez. AP iktidarı Meclis içinde ve dışında çok büyük tartışmalara konu olan, kamu oyununda ise «iğneden sürmeye kadar vergi» olarak anılan yeni finansman kanununu, bir yönüyle de personel kanununun yarattığı bütçe açığını kapamaya başka türlü söylenecek olursa küçük burjuva bürokratlarına alım güçlerini arttırmak için verilmesi gereken millî gelir payının başka kesimlerden çıkarmaya yönelik bir kanundur. Ama tek amacı şüphesiz ki bu değildir. Demirel, finansman kanunuyla çeşitli kesimlerin vergi yükünü artırmayı amaçlamıştır. Bazı uzmanlara göre kanun, Demirel'in teknelci sermayeye teslimiyet kanunudur. Çünkü asıl yük toplumdaki orta sınıflara ve rantîye kesimlere yüklenmiştir. Ama verginin, bir yandan da büyük servetleri hedef almış bir görünümü de olmuştur. Vergilerin montaj sanayiine yönelik bölümü, teknelci kesimi özellikle rahatsız etmiştir. Finansman Kanunu, ilerde de değineceğimiz gibi, Demirel'in teknelci sermayenin uzun vadeli çıkarlarını da gözetken, yatırım imkânlarını ve yeni iş alanlarını geliştirmesine çalışan, bu arada da 1970 Türkiye-

sinde çeşitli toplum kesimlerinden gelen ekonomik ve siyasal baskıları dengelemeye, egemen sınıfların çeşitli kesimleri arasında denge kurmaya yönelik politikasının bir yansımasıdır. İşte biraz da bu politikadır ki 12 Mart'ta Demirel'i iktidar koltuğundan inme zorunda bırakan olaylar zincirini hazırlamıştır.

1970 yılında ve 1971 yılı başlarında egemen güçlerin ekonomik durumu ana çizgileriyle böyleydi. Ya sosyal görünüm?

1970 yılında sosyal hareketlilik ve sosyal sınıflar

1970'e gelindiğinde dışa bağımlı teknelci kapitalin gösterdiği gelişme ekonomik ve sosyal bunalımlara dönüştürken ve teknelci sermaye yeni adımlar atmaya hazırlanırken, toplumun diğer bütün kesimleri de bariz bir hareketlilik içindeydi. İşçi sınıfı, yoksul köylülük, kır küçük üreticileri şehir küçük burjuvazisinin aydın kesimleri, bürokrat ve teknokratlar, memurlar, öğretmenler, hizmet işçileri, öte yandan öğrenci gençlik teknelci kapitalizmin kendilerini ekonomik bakımdan gün geçtikçe geriletken gelişmesi karşısında hareketliliklerini ve tepkilerini artırıyorlardı.

İşçi sınıfı

1970 yılında işçi sınıfının nicel varlığı 1 milyon 300 bini sigortalı, 2 milyon yüz bini Türkiye çapında ve mahallî sendikalara kayıtlı olmak üzere 2,5 milyona öçülüyordu. 1961 Anayasasının ve 1960 sonrası dönemin demokratik ortamında, Türkiye işçi sınıfı ekonomik bakımdan sendikalar çerçevesinde ve oldukça büyük bir hızla örgütlenmiş, öte yandan da sosyalizmin, daha sonra değinileceği gibi, kitlelere gitmesinin hızlanması, Türkiye İşçi Partisinin kuruluşu, çeşitli sosyalist yan örgütlerin ve derneklerin kuruluşlarıyla bilinçlenmeye ve siyasal bilinçe yönelmeye başlamıştır.

Toplu sözleşme, grev ve lokavt kanunlarının (274 - 275 sayılı kanunlar) verildiği imkânlarla örgütlenmesini ve ekonomik mücadelesiyle ilgili bazı verilerle bakmakta yarar vardır. 1963'de toplu sözleşme düzenine geçilmesinden sonra, me-

selâ 1966 yılında 2595 işyerinde 334 bin- den fazla işçinin yararlandığı 1152 toplu sözleşme yapılmışken 1970 yılında toplu sözleşme sayısı 1516'ya, toplu sözleşmeye giren işyeri sayısı 5036'ya ve bu sözleşme- lerden yararlanan işçi sayısı 550 bine yük- selmiştir. Aynı şekilde 1963 yılında 8, 1966 yılında 54 olan resmi kayıtlara geçmiş ö- nemli grev sayısı 1969 yılında 86'ya, 1970 de 72'ye varmıştır. 1963'de grevlerde kay- bolan işgünü sayısı 19739'ken, 1969'da bu sayı 323 bini, 1970'de 220 bini aşmıştır.

İşçi sınıfının nicel ve nitel gelişmesi, ekonomik mücadelenin giderek güçlenmesi ve işçi sınıfının kendisi için sınıf olmaya doğru yönelmesi burjuvaziye ilk ve en önemli sinyalinin 15 - 16 Haziran 1970'de vermiştir. Meclis tarafından büyük tartışmalardan sonra kabul edilen 274 - 275 sayılı yasaları tadile ve işçi sınıfının ekono- mik mücadelesini ve siyasal uyanışını engellemeye yönelik yeni Sendikalar Ka- nunu tasarısının Senato'ya geldiği gün 15 Haziran ve onu izleyen 16 Haziran'da öne- ce İstanbul ve Kocaeli'nde çoğunluğunu yeni Sendikalar Kanunuyla ortadan kaldı- rılmak istenen DİSK'li işçilerin bağlı buldukları işyerlerinde başlayan ve yeni Sendikalar Kanununun Anayasaya ay- kırılığını iddia ederek bu kanunun çıkarılmasını protesto eden hareket, kısa za- manda Türk - İş'e bağlı işçileri de içine aldı ve yüzbinden fazla işçinin katıldığı büyük 15 - 16 Haziran işçi hareketi baş- ladı. Kendilerini durdurmak isteyen polis ve askerle yeryer çatışarak yeryer yara- rak yürüyen işçilerin sloganları ve afişleri dikkati çekiyordu. Bunlar artık sadece ekonomik talepleri içermiyor, siyasal bi- linçlenmenin işaretlerini veriyor ve 15 - 16 Haziran işçi direnişine siyasal bir ey- lem niteliği de kazandırıyor. Daha da büyümeleri, çoğalmaları ve hareketin geni- şlemesinin engellenmesi için devletin bütün kuvvetleri seferber edildi. İşçilerin toplanmasının önlenmesi için Galata Köp- rüsü açıldı ve yollar kesildi. Nihayet 16 Haziran akşamı saat 21'de hükümet, İs- tanbul ve Gebze'de sıkı yönetim ilan etti. Olay önemliydi. Denilebilir ki Cumhuriyet tarihinde ilk defa bir işçi hareketi sıkı yö- netimin ilanına sebep oluyor ve burjuva-

zinin gözünü böylesine korkutmuş bulu- nuyordu. DİSK kanadına yönelen tevkif- ler, işçi çıkartmalar başladı, 15 - 16 Hazi- ran bastırıldı. Mecliste sert tartışmalar oldu. Sermaye çevrelerinin sözcüleri hare- keti isyan ve ihtilal provası olarak nite- lerken Yeni Sendikalar Kanunu Senato- dan da geçerek kanunlaştı.

İşçi sınıfının ekonomik mücadelesi ve siyasal uyanışı kendiliğinden niteliğine rağmen bir süreden beri burjuvazinin ve sömürücü ortaklarının gözünü korkutmak taydı ama 15 - 16 Haziran onlar için ger- çek bir alarm çanı oldu.

1970'lerde işçi sınıfının durumuna ve burjuvazi karşısındaki konumuna bir de ücretler açısından bakmakta yarar var- dır. Toplu sözleşme düzenine geçiş ve ekonomik mücadelenin hızlanmasından sonra, 1963'den 1971 başına kadar gerçek ücretler sürekli artış göstermiştir. Bu artış özellikle 1969 yılında hızlanmış ve gerçek ücretler endeksi Konjonktür dai- resinin hesaplamasına göre 1963'de 100'- den 1968'de yüzde 114,7, 1969'da yüzde 124,4, 1970'de yüzde 126,7'e çıkmıştır. İs- tanbul Ticaret Odasının Üçüncü Beş Yıl- lık Planda da kullanılan endeksine göre gerçek ücretler 1963 yılı 100 kabul edilirse 1969'da 136,6'ya, 1970'de 137,6'a yük- selmiştir. Her ne kadar fiyat artışları karşısında 1970'lere gelindiğinde ücret artışları hep fiyat artışlarının gerisinde kal- mışsa da, burjuvazi için 1970'lere varıldı- ğında gözlenen ücret artış eğrisi yine de engellenmesi gereken bir olgudur.

Son olarak 1970'lere gelindiğinde işçi sınıfında gözlenen büyük uyanışın da so- nucu olarak DİSK'e eğilim ve akın başla- mış yine aynı yıl Türk - İş'in sermayenin yanında ve kuyruğunda keskince yer alan politikasına karşı Türk - İş içinde, taba- rın DİSK'e kaymasını da engellemeye ça- lışan Sosyal Demokrat muhalefet başla- mıştır.

Kısaca 1970, 1971'lerde Türkiye işçi sınıfının ekonomik mücadelesi kendisi için sınıf olmaya doğru giden bir silkiniş ve uyanış göstermektedir.

Köylülük

1970 yılında özellikle yoksul köylü ve küçük üreticiler de hareketlenme içindedirler. 1967 yılında kaydedilebilen 10 köylü hareketine karşılık 1970'de 96 hareket dikkati çekmektedir. Bunlardan 21'i küçük üreticinin miting ve yürüyüşleridir. Yine 1970 yılında bu hareketlerden 42'si çatışmalı geçmiştir. Toprak işgalleri de 1969 ve 1970'de artmıştır. Taban fiyatların 1970 Ağustos kararlarına kadar nisbi olarak düşük tutulması, küçük üreticinin aracının ve tefecinin elinden kurtulabileceği bir kredi mekanizmasının kurulmaması ve diğer tedbirlerin alınmaması, toprak mülkiyetindeki merkezleşme ve yoğunlaşmanın 1967'lerden sonra iyice hızlanmasıyla ortaya çıkan mülksüzleşme ve toprak darlığı, köylülüğün hareketlenmesinin başlıca nedenleri arasındadır. Öte yandan subjektif unsurlar ve sosyalizmin, sosyal adaletçi fikirlerin köylere kadar uzanması, bu konuda partili, partisiz sosyalistlerin ve öğrenci gençliğin çalışmalarını hareketleri ayrıca hızlandırmıştır.

Şehir küçük burjuvazisi

1969 - 1970'de teknelci gelişimden en fazla etkilenen ve enflasyonist gidış içinde bile millî gelirden aldığı payı artırmayan kesim küçük burjuvazinin bürokrat, teknokrat kesimi, memurlar, memur sayılan hizmet işçileri, öğretmenler ve küçük burjuva emekçi katlar olmuştur. Personel Kanunu 1970 Mayıs ayında açıklanmışsa da, huzursuzluğa huzursuzluk katmaktan ve sonuçlarıyla da pahalılığı arttırmaktan, enflasyonist gidışe katkıda bulunmaktan başka bir şey getirmemiştir. 1970 yılı boyunca, bütün kamu personelinin, aydın küçük burjuvazinin huzursuzluk içinde olduğu görülür.

Öte yandan küçük esnaf ve zanaatkar da teknelci gidış karşısında gerilemekte ve memnuniyetsizliğini belirtmektedir.

Teknelci sermaye

Uluslararası finans kapitalin uydusu ve ortağı teknelci sermaye ekonomik duruma kısaca değinilirken anlatılmaya çalışıldığı gibi, sanayide yeni bir sıçrama

yapmak üzere ekonominin tümünün kendi çıkarları doğrultusunda ayarlanmasını, çalışan kesimlerin daha yüksek oranlarda sömürülme hakkının kendisine tanınmasını, ücret artışlarının, çok daha önemlisi emekçi kesimlerde görülen siyasal uyanışın engellenmesini istemektedir. Teknelci burjuvazinin darboğazdan çıkabilmek için istediği başka şeyler de vardır. Tarım kesiminin daha geriye itilmesi, tarımın yani kırsal bölgelerin açılması ve iç pazarın genişlemesi, tarımdaki en gerl üretim ilişkilerinin olabildiğince tasfiyesi, tarımdan kaynak ve ucuz işgücü sağlanması için tedbirler alınması, tarımdaki tefeci sermayesinin (1970'lerde 7 milyar lira olarak tahmin edilmektedir) kendine akıtılması, iç ticarete birikmiş sermayelere yatırım ve rekabet olanağı tanınmaması ve bütün ekonomik ve siyasal karar mekanizmalarının bir süre için ortaksız rakipsiz kendi eline geçmesi bu isteklerin başında gelmektedir. Başka türlü söyleyecek olursak, teknelci sermaye için 1970 lere gelindiğinde ağa, tefeci, aracı gibi prekapitalist ortakları, hatta burjuvazinin teknel dışı kesimleri sömürüden pay alan ve teknelci kesimin payını azaltan unsurlardır. 1970'de büyük sermaye bu engelleri de aşmak, eski ortakları üzerinde de ekonomik ve gerekirse siyasal diktatını kurmak istemektedir.

Diğer sömürücü güçler

Bu durumdan kırsal kesimlerdeki sömürücü güçler, Anadolu tüccarı toprak ağaları, zengin köylü, tefeciler, araçlar kısmen kuşku duymaktadırlar. Tarımın geriye itilmek istendiğini, sanayiyi kaynak aktaran ve sanayinin tamamlayıcı parçası olan bir yapıya kavuşturulmak istendiğini yani teknelci sermayenin kendi çıkarlarını kemirmekte olduğunu somut deneylerle anlamaktadırlar.

Yine teknel dışı orta ve küçük sermaye kesimleri, yani ayrı bir kategori olarak, küçük sanayici, küçük müteahhit teknelci gidış ve yapı karşısında elindeki bütün rekabet ve palazlanma olanaklarının alındığını, teknelci kesimin kendisine çalışma hakkının verilmeyeceğini görmektedir. Şöyle ki, teknelci sermaye kendi ki-

sıtlı ve dışa bağımlı «sanayileşmesi» içinde, bir yandan yan üretim dallarına ihtiyaç duymuş, orta - küçük imalatçılar çoğalmış ve zümre olarak belirginleşmiş (tekel dışı burjuvazi) öte yandan bu kesimin tekelci sermayeyle doğal çelişkisi derinleşmiş ve aradaki mücadele netleşmiştir. Yani tekelci kesim yeni sanayi yatırımlarının ek işlerini küçük sanayiciye yaptırarak onları ister istemez güçlendirmiş, hem de onları bir sınırdaki kısıtlayıp, ekonomik baskısını arttırarak karşısına almıştır. Bütün bu çalkantılar siyasete de yansımıştır.

Siyasal görünüm

Böyle bir sınıfsal güçler dengesi daha doğrusu dengesizliği siyasal yapıda çatlaklara yol açmakta gecikmeyecektir. Nitekim 1970 yılı AP içinde büyük çalkantıların olduğu, AP hükümetinin bütçesine bir kısım AP'li bakanların red oyu vererek bütçenin reddedildiği ve Demirel'in düşürüldüğü, (Kabinayı kurma yetkisi yeniden kendisine verilmiş ve ikinci bütçe kabul edilmiştir) AP içinden çeşitli grupların muhalefete başladığı yıldır, AP içindeki bu kaynaşma doğrudan doğruya egemen güçler ittifakının sarsıldığına, tekelci kesimin mutlak egemenliğine karşı diğer sermaye ve sömürü kesimlerinin huzursuzlaştığının işaretidir. Önce taşra sermayesinin, tekelci olmayan sanayicinin, küçük müteahhidin bir bölümünün çıkarlarını temsil eden Erbakan, «komprador - mason» büyük sermayeyi yani uluslararası finans kapitalin yerli tekelci ortaklarını suçlayarak AP'den ayrılmaya mecbur kalmış ve Millî Nizam Partisi'ni kurmuştur. Bunu daha büyük bir muhalefet izlemiştir. Uzun iç çatışmalardan sonra, toprak ve tarım çıkarlarının, rantiyeliğin, aracı tüccarın AP içindeki temsilcileri, özellikle 1969 kabinesine alınmayınca yine tekelci kesimin sözcüsü olarak gördükleri AP'ye karşı yoğunlaştırdıkları muhalefet sonunda, AP'den ayrılmış ve Demokratik Parti'yi kurmuşlardır.

Egemen sınıfların iç çelişkileri AP'de böyle yansırken, CHP de önemli dönüşümler eşliğindedir. Yeni CHP'ye doğru adımlar

bu dönemde yoğunlaşmıştır. CHP Kullandığında Ecevit listesi Satırcılara karşı seçimi kazanmış ve CHP içindeki tekelci kesimin sözcüleriyle, Ecevit yandaşlarının küçük burjuva reformcu ve sosyal demokrat eğilimli sözcülerinin çatışması hızlanmıştır.

Yine 1970 yılında Türkiye İşçi Partisi geçirdiği iç sarsıntılardan sonra 29 Ekim'de 4. Kongresini yapmış ve Behice Boran genel başkanlığa seçilmiştir. Bu sırada sosyalist cephedeki ayrılıklar ve çatışmalar sürmekte bölünmeler ve dağılıklık devam etmektedir.

1969'dan bu yana güçlendirilmeye çalışılan ve özünde parlamenter düzenden umutsuzluğu ve tepeden imeci eğilimleri yansıtan «Parlamento Dışı Muhalefet» sloganı da varlığını sürdürmüştür. Küçük burjuva radikallerinin göreceli olarak güçlendikleri ve çeşitli şekillerde güçlerini arttırmaya çalıştıkları dönem olmuştur 1970...

İlerici - devrimci güçlerin durumu

1971'in eşliğine varıldığında, ilerici ve devrimci güçlerin durumu tek kelimeyle dağılık olarak tanımlanabilir. Bu dağılıklığın temelinde harekete hâlâ küçük burjuva unsurların hâkim oluşu, sosyalizmin işçi sınıfına yeterince mal olmaması gibi köklü nedenler vardır şüphesiz. Ama subjektif açıdan baktığımızda dağılıklığın nedenini, bir yanda «merkezî örgütlenmenin» hareket üzerinde toplayıcı ve güçlü bir otorite kuramaması, kurduğu kadarının yeterli olmaması, öte yandan çeşitli sağ - sol sapmalar içinde, böyle bir otoritenin de zaten tanınmaması eğilimi olarak düşünebiliriz. Böyle bir ortamda emekçi hareketinin gelişmesi büyük ölçüde «kendiliğinden» niteliğini korumuştur. 1970'de öğrenci hareketleri gerek süreklilik gerekse (15 - 16 Haziran işçi yürüyüşü bir yana) doğurduğu yankılar bakımından adeta ön plana geçmiştir, geçirilmiştir. Ama bu hareketlerin kitleden kopması, siyasal bir disiplinden çıkması ve onun tarafından dışlanması, çeşitli provokasyonlara elverişli bir ortam yaratmıştır. Kimisi gençliği pohpohlamış ve ona yanlış hedef göstermiş, kimisi ise

onu büsbütün dışlamıştır. 1971'e böyle bir dağınkılık içinde girilmiştir. Dağınkılık, ilerici küçük burjuva örgütlerinin demokratik mücadelesinin de iyi değerlendirilememesine, örgütlenememesine, işçi hareketiyle bağlarının kurulmamasına, işçi sınıfı dışındaki çizgilerin güçlenmesine yol açmıştır.

Provokasyon ortamı, egemen güçler ve faşizm özlemleri içindeki kanatlar tarafından bilinçli olarak körüklenmiştir. AP iktidarı, anarşi çığlıkları atarak, iste-

diği anti - demokratik kanunları ve uygulamaları kolayca kabul ettirebilmek için olaylar karşısında bir ölçüde pasif kalmıştır. Öte yandan, ne kadar dağınkı, kendiliğinden ve merkezî otoriteden yoksun da olsa, ilerici - devrimci hareketin kabarması karşısında duyduğu çekingenlik AP'yi geriletmiştir.

İlerici devrimci kesimde dağınkılık devam ederken, hareket henüz kendini toplayamamışken, 12 Mart'ı çok yaklaştıran günlere ve olaylara gelinmiştir.

II

12 MART'I HAZIRLAYAN NEDENLER

Bu noktada bir toparlama yapmamız ve yukarda anlatmaya çalıştığımız ekonomik, sosyal, siyasal ortamın sonucu olan 12 Mart olayının nedenlerine daha derli toplu eğilmemiz gerekiyor. Bu nedenler ekonomik darboğazdan, sosyal sınıfların 1971 başındaki konum ve durumundan, sosyal ve siyasal gelişmelerden ayrılamaz. Yukardaki açıklamalardan sonra bu nedenleri kısaca birkaç kümede toplayabiliriz artık :

12 Mart gelişmesi, her faşizan gidiş gibi, sermayenin önemli bir bunalımının ve bir adım daha ileri atmak, bu ileri adımı engelleyecek emekçi mücadelesini bastırmak isteginin sonucudur .

1971 Martına varıldığında, anlatmaya çalışıldığı gibi, tekelci sermaye 1970 dünya koşullarının, Ortak Pazar'la kurulan ortaklığın ve AET emperyalizminin emirlerinin gereği olarak, daha fazla sanayici olmak ve sanayinin yapısını bir ölçüde değiştirmek zorundadır. Pazarlama ve sermaye güçlükleriyle karşı karşıyadır. Sömürü oranını arttırmak, eski ortaklarına artık sömürüden mümkün olduğu kadar az pay ayırmak, devlet bürokrasisini tümüyle kendine bağımlı kılmak, bütün kaynakları kendi gelişmesi doğrultusunda seferber etmek istemektedir.

Oysa 1971 Türkiye'sinde kitlelerin gelişmekte olan ekonomik, demokratik ve siyasal mücadelesi, özellikle işçi sınıfında gözlenen bilinçlenme ve siyasal eyleme yöneliş; öte yandan tekel dışı sermaye kesimlerinin ve ağalık, tefecilik, a-

racılık gibi en geri sömürü ilişkileri içindeki toplum kesimlerinin varlığı tekelci kesimin mutlak iktidarına engel gibi görünmektedir. Tekelci sermayenin, işçi sınıfının ekonomik mücadelesini, özellikle bu mücadelenin yol açtığı sınıfsal ve siyasal bilinçlenmeyi engellemek üzere baskı altına alması; emekçi kitlelerin uyanışında önemli bir sübjektif faktör olan demokratik ve sosyalist gelişmeyi engellemesi; küçük burjuvazinin hertürlü örgütlenmesine baştan set çekmesi; kendi ortaklarının sömürüden aldıkları payı kılması gerekmektedir.

Bunu nasıl yapacaktır?

Daha 1970 yılından itibaren Yahya Han formülü sözleri dolaşmaktadır ortada. Millî Güvenlik Kurulu bildirileri uzun uzun tartışılmakta ve bu kurulun Anayasal yetkilerini aşip aşmadığı sorulmaktadır. 15-16 Haziran sonrasındaki sıkıyönetim uygulaması tekelci kesimin ihtiyacı olan türden desteği sağlayabileceğini açıkça ortaya koymuştur. Kısaca, büyük sermayenin 1970 darboğazını aşip mutlak iktidarını kurabilmesinin ilk adımı, biçiml ve adı ne olursa olsun otoriter, hattâ faşizme kadar giden bir yönetim olarak görünmektedir.

Büyük sermaye bir rejim değişikliği arifesindedir. Ama bu yeni rejimin biçiminin 12 Mart öncesinde kesinlikle belli olduğunu söylemek mümkün değildir sanırız.

Ancak bir nokta vardır : Tekelci sermaye, Demirel'den de memnun değildir

artık. At değiştirmek istemekte, hatta bu yolda girişimlerde bulunmaktadır. Demirel hele 1969 seçimlerinden sonra tekeli burjuvazinin emrinde olduğunu çıkardı; çeşitli ekonomik kararlarla göstermiş, 1970 devalüasyonu sanayi kesimine bir imkân tanımış, tekeli sermaye lehine çeşitli uygulamalara girişmiş, finans oligarşisinin, banka gruplarının en muteber adamlarını daha çok sayıda kabinesine almış ve kilit noktaları güçlendirmiştir. Ama Anayasa değişikliğine dayanan ve sonunda emekçilerin ekonomik ve siyasal mücadelesini engellemeye yönelik anti-demokratik tedbirleri bir türlü istendiği biçim ve hızla getirememiştir. Daha sonraki yıllarda büyük sermayenin denetimindeki Odalar Birliği'nin ekonomik raporlarında ve tekeli kesimin sözcülerinin ağzlarında, 1970 darboğazının en önemli etkenleri olarak, hükümetin enflasyonist politikası, siyasal istikrarı sağlayamaması, finansman kanununun getirdiği talep azalması ve pazar daralması, personel kanunu dolaşacaktır. Gerçekten de 1971 başlarında tekeli burjuvazi Demirel'i kuzğa çekmek niyetindedir. Onun amaçladığı, büyük sermayenin tam temsilcisi olacak, diğer sermaye kesimlerinin ve egemen sınıfların siyasal iktidarı paylaşma hakkını kısıtlayacak ve özellikle, *başta işçi sınıfı olmak üzere emekçi kitleleri kesinlikle baskı altına alacak, solu ve sosyalizmi susturacak*, yani demokrasi oyunu oynamaya gerek görmeyecek bir iktidardır. Böyle bir alternatifi tabii ve sağlam dayanağı ise, dünya deneylerine göre bürokrasinin silâhlı kanadıdır. Ama Türkiye büyük burjuvazisi bürokrasinin bu kanadına ne ölçüde güvenebilir? Bütün bir 1970 yılı boyunca, güvenebileceğini gösteren belirtiler sıklaşmıştır. Ancak yine de bir kuşku vardır içlerde...

12 Mart geliyor

Bu kuşkunun pek de temelsiz olmadığı 8 Mart olayıyla ortaya çıktı. Sonraları çeşitli kaynaklardan açıklandığı gibi, küçük burjuva radikalizminin temsilcisi bir kanat 8 Mart'da bir hareket tasarlar-ken, iş 12 Mart muhtirasına döndü.

Hatırlanacağı üzere, 1971 yılının ilk

ayları reformcu ve radikal bürokrat kesimlerin açık toplantıları, hareketleri ile geçti. «Memleketi içine düştüğü durumdan kurtaracak, Anayasanın öngördüğü reformları yapacak Atatürkçü bir hareket» in gereğine, bürokrasinin bazı kanatları tarafından inanılıyordu. Küçük burjuva radikalleri ve reformcuları, tekeli kesimin bunca güçlendiği, yeni ortaklıklar kurduğu ve diktasını kurmaya hazırlandığı bir dönemde, kapitalizmin belli bir gelişmişlik aşamasında, küçük burjuva kökenli ve işçi sınıfına dayanmayan hareketlerin eninde sonunda tekeli kesimle bütünleşmekle sona ereceğini; güçler dengesini ve böyle bir hareketin uzun vadeli başarı şansının tarihsel olarak kalmadığını hesaba katmadan, bir hareket gerçekleştirme peşindeydiler. Hedef Demirel olacaktı. Kısa vadede hareket tekeli burjuvaziye yöneliyordu. Tekeli burjuvaziye yakın ve onlarla işbirliği içindeki önemli unsurlar hareketi ele almakta, pasifize etmekte ve daha da önemlisi kendi doğrultularına kanalize etmekte gecikmediler. Belki aylarca, hatta 11'lerin istifasına kadar küçük burjuva reformcularının ve bazı iyi niyetlilerin faşizan gidişi görmemekte ısrar ederek reform beklemele-
rinin en önemli nedeni, küçük burjuva radikal eğilimli 8 Mart hareketinin 12 Mart muhtirasından ayrılamaması yanılışı olmuştur.

12 Mart muhtirası, ordu içindeki hiyerarşik yapıya uygun olarak Genel Kurmay Başkanı'nın, Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri Komutanlarının imzasını taşıyordu, 8 Mart'ın 12 Mart muhtirasına dönüşmesinde yerli tekeli burjuvazi kadar ABD emperyalizminin parmağı olduğu da sonraki olaylar sırasında açıklığa kavuştu. Muhtıradan sonra çok kısa bir süre içinde gerekli bürokratik müdahaleler yapıldı, 8 Mart hareketine yakın unsurlar tasfiye edildi. İnönü «çok önemli bir 24 saat geçirdik» derken bu tasfiyeleri ve tekeli kesime yakın unsurların hareketi ele geçirmelerini kastediyordu.

Muhtıra Türkiye'nin içine düştüğü durumdan Parlamento ve hükümeti sorumlu tutuyor, anarşisi son verilmesini, reformların yapılmasını istiyor, bunlar yapılmaz-

sa ordunun idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya kararlı olduğunu bildiriyordu. Kelimeler bir yana, muhtıranın özü ve hedefi, tekelci sermayenin istek, dilek ve zorlamalarına uygundu. Kelimeler ise küçük burjuva radikallerine karşı bir çeşit maske olarak kabul edilebilirdi. (Kaldı ki tekelcilerle küçük burjuva reformcularının asgari programlarının *bir noktaya kadar çatışmak değil çakıştığı* unutulmamalı... Bu konuya ayrıca değinilecek.)

Muhtıraya tepkiler

Muhtıra verilir verilmez çeşitli kuruluşlar ve örgütler tavırlarını belirtmeye başladılar. Kuru bağılık mesajları bir yana, sol kanattaki tepkileri üç öbekte özet-

leyebiliriz : Bir kesim muhtırayı bir 8 Mart hareketi sonucu saydı. Arkasındaki çıkarların bilincine varamadı. Bu kesimde, bir kısım ilerici reformcu küçük burjuva aydını yer alıyordu. Bunlar bir 8 Mart'ın ülkenin sorunlarını çözebileceğine inananlardı. Muhtırayı kesinlikle ve yanlış değerlendirerek desteklediler. İkinci bir kümede yer alanlar, «Neye varacağı malûm ama, kesin karşı çıkılmasın, belki etkileme imkânı olabilir» mantığıyla muhtırayı, demokratik dilekler ve istekler ile ri sürerek ancak çeşitli şartlarla destekleyebileceklerini ima ettiler. Üçüncü bir kümede bulunanlarsa en doğru bir değerlendirmeyle muhtırayı, faşizme hazırlık olarak görüp kesin karşı çıktılar.

III

BİRİNCİ ERİM HÜKÜMETİ KURULUYOR

Demirel 12 Mart muhtırasını evinde radyodan dinlemiş ve hemen istifa etmişti. 19 Mart 1971 günü Nihat Erim'in yeni kabineyi kurmakla görevlendirildiği resmen açıklandı. Başta CHP içindeki Ecevitçi grup ve ülkedeki demokratik ilerici güçler üzerinde bu seçme olumsuz bir etki yaptı. Cumhurbaşkanı Sunay, Erim hükümetinin kayıtsız şartsız desteklenmesini istedi. Ağır adımlarla da olsa tekelci sermaye kendi formülünü bulmaya başlamıştı.

İnönü, hükümeti destekleme ve bakan verme kararı alınca Bülent Ecevit CHP Genel Sekreterliğinden istifa etti. 12 Mart müdahalesini Yunanistan modelinin daha incesi olarak niteleyerek ve —yanlış bir değerlendirmeyle— sadece kendi sosyal demokrat çizgisine karşı yapılmış bir hareket olarak göstererek Genel Sekreterlikten istifa etti. Bu arada hükümetin kuruluş çalışmaları ilerliyordu. İki güç, aynı etkenlikte olmasa bile çatışma halindeydi. Kabinede büyük sermayenin, mali oligarşinin, kısaca tekelci kesimin ağırlığı küçük burjuva reformcularıyla dengelenmek isteniyordu. Bu çok nazik denge oldukça güç kuruldu ve bütün ağırlığına rağmen tekelci sermayeyi memnun etmedi. İlk birkaç ay içinde kabinede küçük burjuva reformcularının yeri inkâr

edilemez. Sermaye 12 Mart muhtırasını kendi inisiyatifine geçirmeyi bilmişti ama henüz tam bir egemenlik kurduğu ve küçük burjuva reformizminin çeşitli uzantılarını ve etkisini bertaraf ettiği söylene- mezdi. Birçoklarının kabineyi değerlendirirken güçlük çekmesi, «reformların» gerçekten yapılabileceğine hâlâ inanması, Demirel hakkında tahkikat açılmasını beklemesi bundandı.

«Beyin takımı» olarak da anılan küçük burjuva reformcu kanadının etkisi, kabinenin kurulmasının hemen birinci ayından başlayarak azaldı; sonunda 11'lerin tasfiyesiyle noktalandı ve tekelci sermaye darbeyi, en son kalıntıları da temizleyerek ele geçirmiş oldu.

Yeni Hükümet 26 Mart'da açıklandı. Hükümetin kuruluşu sırasında, bu kuruluşu büyük sermaye kanadından Melen'in ve Sait Naci Ergin'in; küçük burjuva reformcularıyla sonradan bütünleşmekle birlikte, diğer kanadın ılımlı temsilcisi olarak da Koçaş'ın etkin olduklarını, Sunay - Tağmaç - Alpan üçlüsünün de sık sık ve büyük sermaye yönünde müdahalede bulduklarını öğreniyoruz. 2 Nisan'da Birinci Erim Hükümetinin programı Meclis'te okundu. Programda reformlara önemli yer ayrılmıştı. Programın tartışılması sırasında Erim'in «Bu programı siz-

lerle birlikte gerçekleştireceğiz. Sayın Demirel'i rica edeceğim. O gelmezse ben gideceğim. O bana bir defa gelirse ben ona yirmi defa gideceğim» sözleri daha ilk günden sonradan beyin takımı olarak nitelenen kanatta huzursuzluklar doğurdu.

Olaylar yoğunlaşıyor

12 Mart muhtırasında «anarşik» olarak nitelenen türden olaylar, hükümetin kuruluşundan sonra birden daha da yoğunlaştı. Öğrenci çatışmaları, banka soygunları, fideye isteğiyle adam kaırma olayları birbirini izledi. Cumhurbaşkanı Sunay «anarşiye karşı acil tedbir alınmasını» istiyor, Millî Güvenlik Kurulu başta Genel Kurmay Başkanı olmak üzere, sıkıyönetim ilanında ısrar ediyordu.

Öte yandan büyük sermayenin sözcüleri sıkıyönetimi tek çare olarak gösteriyorlardı. Tekelci kesimin eline anarşi bahanesiyle bütün solu ezme, asgarî programlarını yer yer çakışmakla birlikte yer yer de kendi programlarını çok aştığı görülen küçük burjuva reformcularından ve destekçilerinden bile kurtulmak, yarı faşist, ya da faşist bir rejim kurmak için bulunmaz fırsat geçmişti. Artık tekelci kesim, bürokrasinin «etkili» kanadının hiyerarşi zincirinde ilk halkaları teşkil eden kesimine güveniyordu.

23 Nisan'da Erim «balyoz gibi tepelerine ineceğiz. Olağanüstü davranışlar karşısında. Bu olağanüstü davranışları olağanüstü tedbirlerle yok edeceğiz» dedi. Sıkıyönetim yaklaşıyordu. Kabinedeki reformcu kanat sıkıyönetim ilanına kesinlikle karşı çıktı. Ferit Melen başta olmak üzere tekelci sermayenin sözcüleri ve kendisini faşist dönemin güvenilir siyasal örgütü olmaya hazırlayan Millî Güven Partisine yakın unsurlar sıkıyönetimi savundular. Tağmaç'ın müdahalesi bu sırada geldi. Tağmaç sıkıyönetimde ısrarlı ve kararlıydı. 26 Nisan 1971 günü 11 ilde sıkıyönetim ilan edildi. Tutuklamalar, aranlar listelerinin yayınlaması, demokratik örgütlerin kapatılması, yayınların toplattırılması başladı. «Tedhişçi gruplara» karşı ilan edildiği söylenen sıkıyönetim, daha ilk gününden itibaren, yoğun bir be-

yaz terör niteliği kazandı ve solun bütün kesimlerini hedef aldı. Nitekim Mayıs başında İzmir'de İmrahim Öztaş adlı bir genç, yatağında vurularak öldürüldü.

Antidemokratik gidişin yoğunlaşması

Tekelci sermayenin faşizan gidişinin iyice yoğunlaşmasının ilk dönüm noktası İsrail Başkonsolosu Elrom'un 16 Mayıs 1971 günü Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi tarafından tutuklu devrimcilerin serbest bırakılması şartıyla kaçırılması oldu. Kabinenin tüm üyeleri «devletin haysiyetinin korunması ve pazarlığa girişilmemesi»nde birleştiler. 17 Mayıs gecesi Türkiye radyolarından Koçaş'ın sesiyle son derece sert bir bildiri «Hükümet Başkanlığı Bildirisi» olarak okundu. Aynı gece bir «misilleme» (!) hareketi başladı ve Türkiye İşçi Partisinin bir kısım yöneticileri ve üyeleri de dahil, sosyalist aydınların, ilerici bilim adamları ve yazarların, öğrenci liderlerinin, üniversite mensuplarının adlarının bulunduğu uzun listeler yayımlanarak bu kişiler en yakın sıkıyönetim makamlarına teslim olmaya çağırıldı. Bir kısmı zaten çoktan evlerinden ve işyerlerinden gözaltına alınmışlardı. Önceden hazırlanmış bulunan listeler hemen devreye sokuldu. Büyük merkezlerin dışında valiler, çeşitli ihbarlarla geniş tevkifata giriştiler. Bir insan avı başlamıştı...

20 Mayıs günü Elrom'u kaçıranların verdikleri süre sona erdiğinde ne Elrom ne de Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi mensupları ele geçirilemediği halde, sol eğilimli veya sosyalist örgütlerin mensupları veya bağımsız ilerici - devrimci kişilerden 600 kadarı büyük merkezlerde göz altına alınmıştı. Sıkıyönetim ilan edilmiş olan merkezlere taşradan akın akın tutuklu gönderiliyordu.

Durum kabinede yeni sürüşmelerle yol açtı. Reformcu kanat bildiriye ve uygulamayı sert biçimde eleştirdi.

Elrom'un öldürülmesi üzerine terör biraz daha yoğunlaştırıldı. Yeni tutuklamalara bu arada TİP Genel Başkanı ve merkez yürütme kurulu üyelerinin tutuklanmasına devam edilirken, Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu üyelerinden Sinan Cemgil ve iki arkadaşı Adıyaman'da Nurhak

dağlarında jandarma birlikleri tarafından öldürüldü. Bir gün önce, İstanbul'da bir evde kuşatılan ve Elrom'u kaçıranlardan olduğu anlaşılan Mahir Çayan ile Hüseyin Cevahir iki gün sonra Cevahir'in vurularak öldürülmesi ve Çayan'ın yaralanmasıyla «ele geçtiler». Beyaz terör giderek yoğunlaşıyor ve geniş kitleler üzerinde faşizan gidişin zorunluluğu ve tek çare olduğu propagandası bütün gücüyle yürütülüyordu.

Aynı günlerde, Haziran ayında, Erim'in Türkiye için lüks bulduğu Anayasa'nın değiştirilmesi için daha etkili bir şekilde faaliyete geçildi. Anayasa'nın değiştirileceğinin belirtileri daha Mayıs'ın ilk haftasında ortaya çıkmıştı. 12 Mart'ı ellerinde tutan bütün güçler, Anayasa değişikliğinden yanaydılar. Demirel ve AP'nin MGP, DP gibi partilerle birlikte Anayasa değişikliğinden öteden beri yana olduğu, ancak 12 Mart öncesinde, buna imkân ve ortam bulamadıkları da bilinen bir gerçektir. Anayasa değişikliği için bir yandan tekelci sermaye kesimi ve Sunay - Tağmaç ekibi, öte yandan tutucu partiler ısrar etmekteydiler. Yapılan sondajlarda en büyük engel olarak görülen İnönü'nün bile bazı Anayasa değişikliklerinden yana olduğu ortaya çıktı. Anayasa tartışmaları ve partilere Anayasa değişikliğinin biçimi konusunda yapılan baskılar arasında 20 Temmuz 1971 günü, Anayasa mahkemesinin bir kararıyla Türkiye İşçi Partisi kapatıldı. Halk oyuyla onaylanmış 1961 Anayasasının demokratik hükümlerini rafa kaldıran, antidemokratik maddeler getiren Anayasa değişiklikleri 20.9.1971'de Senato'dan da geçerek kanunlaştı. Böylece büyük sermaye terörü yasal planda da belgesine kavuştu. (Zamanla bu kadarla da yetinilmeyip yeni antidemokratik değişiklikler yapıldı.) Halk oyuyla resmîyet kazanmış bir anayasanın, referandum yapılmadan *köktünden* değiştirilmesinin hangi «hukuk devletinde» görüldüğünü, halk oyu'ndan korkanlar hiç bir şekilde açıklayamadılar.

Tekelci sermaye ağırlığını artırıyor

Bütün Ağustos ve Eylül ayı, büyük tekelci sermayenin, banka gruplarının,

kabine içindeki reformcu kanadı artık bütünleriyle tasfiye etmeye yönelik sermaye kesimlerinin ağırlıklarını her vesileyle duyurularıyla geçti. Burjuvazinin kabine içindeki boy hedefi özellikle Dış Ekonomik İlişkiler Bakanı Özal Derbil, Başbakan Ekonomik İşler Yardımcısı Atilla Karaosmanoğlu, İhsan Topaloğlu ve hatta tüm hiddetine, şiddetine rağmen Koçuş'dı. Burjuvazi bu kanadın kendi programını aşan reformcu eğilimlerinden hoşlanmıyor, öte yandan da Koçuş'un Demirel'e karşı sert çıkışları tekelci sermayeye bile fazla sert geliyor, AP'lilerin büyük tepkisini çekiyordu. Kabinenin iki kanadı arasındaki çatışma ve tekelci sermaye kanadının arkasındaki güçlerin baskıları Ağustos, Eylül aylarında büsbütün yoğunlaştı. 2 Ağustos günü bütün büyük gazetelerde yer alan işadamları bildirisi tekelci kesimin en güçlü isimlerinin imzasını taşıyordu ve «biz varız» diyorlardı. Eylül ayı sonunda tekelci sermayenin boy hedefi Topaloğlu istifa etti. Kabinenin aynı kanatta yer alan diğer üyeleri de artık istifaya hazırdılar. Arkadan Erim - Koçuş ihtilâfı baş göstermekte gecikmedi. Erim artık tekelci kesime ve tekelci kesimin hakimiyetinden yana güçlere dayanacağını açıkça ortaya koyuyordu. Koçuş'un 4 Eylül günü Sivas'da yaptığı ve siyasal partileri suçlayan daha çok da Demirel'e yüklenen konuşması Meclis'te büyük olaylar doğurdu. AP yanlısı basın Koçuş'ı daha da büyük bir şiddetle yıpratmaya başladı.

Eylül ortalarından beri kabuğuna çekilmekten çıkarak Erim'e muhalefet yapmakta olan Demirel, Kanun Kuvvetinde Kararname yetkisine karşı çıktı. Reformlar sorunu ve komutanların Batur, Eyiceoğlu, Gürler kanadının «reformlar bu dönem mutlaka çıkarılacaktır. Oylama ve taktik istemiyoruz. Gerileyeceğimizi sananlar aldanıyorlar» yolundaki demeçleri parlamentonun AP kanadında sert tepkilerle karşılandı. AP'li bir senatör «devlet memuru sıfatındaki komutanların bu demeçleri için ne düşünüldüğünü» sordu. Erim'in AP'nin tutumuna sert cevabı havayı daha da gerginleştirdi. Nihayet 5 Ekim de AP bakanlarını kabineden çekme kararı aldı, bundan sonra da AP üzerinde

komutanların, özellikle de Tağmaç kanadının baskıları arttı. Zamansız çıkış yapan Demirel'i tekelci kesim bir süre için yeniden geri çekti. AP kararından döndürüldü. Bir bölüm tekelci ve işbirliği yaptıkları güçler, 12 Mart rejiminin devamında yarar görmüşlerdi.

Aynı günlerde, toprak reformu, petrol reformu gibi tasarılar sermaye çevrelerinin tepkileri gelişmektedir. Atilla Karaosmanoğlu'nun Kasım ortalarında toprak reformu komisyonunu «tasarı bitmiştir, uygulanamaz hale gelmiştir» diyerek terk etmesi 11'lerin sonunun yaklaştığını gösteren olaylardandır. 8 Aylık uygulamaların pek çoğundan rahatsız olan ve adeta diken üstünde oturan kabinenin küçük burjuva reformcu kanadı, aynı zamanda büyük sermayenin boy hedefi halindedir artık. Büyük sermaye bu kanadı, artık desteği de kalmamış olan üstelik gerek kendi geriliği, gerek Türkiye'nin koşulları, gerek kendi dışındaki diğer sömürücü sınıfların ve zümrelerin baskıları yüzünden programlarının da kendi programıyla hiç değilse kısa vadede başta sanıldığı kadar çakışmadığı anlaşılan cansıkıcı bir tortu olarak görmektedir. Artık Birinci Erim kabinesinin sonunun yaklaştığı sokaktaki adam tarafından bile görülmekte, teknokratlar adeta istifa edebilecekleri elverişli bir zaman beklemektedirler. Mesut Erez olayı tek başına bir neden değil de, bardağı taşıran son damla olmuştur. Erim, anlaşıldığına göre, Atilla Karaosmanoğlu'nun toprak reformu komisyonunu terkettiği gün yeni bir bakan aramaya başlamıştır. Görünüşte bu bakan, kabineye yeniden dönmemiş olan AP'li Doğan Kitaplı'nın yerini alacaktır. 2 Aralık'ta Nihayet Erim Mesut Erez'i kabineye Başbakan yardımcısı olarak takdim etmiştir, 3 Aralık'ta da beyin takımı olarak bilinen ve sonradan 11'ler adını alacak olan reformcu kanat üyeleri kabineden istifa etmişlerdir. Böylece tekelci sermaye bir banka grubu sözcüsünü daha kabineye sokuyor ve reformculara karşı ağırlık konuyordu.

11'lerin istifası ve sonrası

11'lerin istifa mektubunun bazı bö-

lümeleri ilginçtir. Mektupta «hükümet değişikliğinde kendilerini iktidara alternatif görenler, faşizme kayabilecek bir yönetimin işbaşına gelmesinin kendilerine büyük çıkarlar sağlayacağını sananlar hükümeti düşürmeye çalışmaktadırlar» denerek AP'ye ve reformcu kanadı tasfiyeye yönelik sermaye çevrelerine atıf yapılmakta, merkez bankası ekibinden, engelleme çabalarından şikâyet edilmekte, sıkıyönetim uygulaması yumuşak bir tonla eleştirilmekte, 12 Mart muhtırasının suçladığı bir hükümetin üyesinin (Mesut Erez'in) bakanlığa getirilmesine değinilmektedir. (Oysa Erez bir AP'li olmaktan çok finans kapitalin müteber adamı olarak getirilmiştir kabineye.)

11'lerin istifasına Tağmaç kanadının tepkisi sert olmuştur. Tağmaç Türkiye radyolarından yaptığı konuşmayla 11'leri sert bir dille eleştirmiş hattâ suçlamıştır. Bunun nedeni 11'lerin yerinin doldurulmamasından korku değil de dış görüntümü kurtaramamak korkusu olmalıdır. Çünkü aynı dönemler yurt dışında Türkiye aleyhindeki bir havanın yoğunlaştığı günlerdir.

İkinci Erim Hükümeti

11 Aralık 1971'de İkinci Erim kabinesi belli oldu. Kabinede 24 bakan yer alıyordu. İkinci Erim hükümetinde 1. Erim hükümetinin, sonradan 13'e çıkan ama genel olarak 11'ler diye anılan kanadının dışındaki bütün bakanları vardı. Birinci Erim Hükümeti, bazı (malûm) bakanları yüzünden büyük iş çevreleriyle, tekelci sermayeyle giderek uyumsuzlaşmıştı. Öte yandan 11'lerin getirmek istediği reformlar tekelci kesimin uzun vadeli çıkarlarıyla yer yer çakışsa da tefeci, aracı, ağa gibi daha geri sömürücü kesimlerinin çıkarlarını bütünüyle baltalıyordu.

Erim, bu hükümetin «parlamentoya daha dayalı» olduğunu söylerken, aslında kastettiği sermayenin bu kesimlerinin de bir ölçüde hesaba katılacağıydı.

Gercekten de İkinci Erim Hükümeti hem tekelci sermayenin kuşkularını dağıttı ve gücünü arttırdı, hem de diğer sömürücü güçlere karşı bir ölçüde daha yumuşak oldu. 1972 yılı başında Maliye Ba-

kanı Sait Naci Ergin «Toplu sözleşmeleri zaptı rapt altına alabilmek için hükümetimiz büyük gayretler sarfetmektedir» diyerek teknelci sermayeyi oksarken, Odalar Birliği Başkanı «İkinci Erim Hükümetiyle daha iyi anlaşabiliyoruz. Hükümet bize güven verdi» diyordu. Çalışma Bakanı toplu sözleşme ve sendikalar yasasının değiştirileceğini müjdelerken bir yandan da özel sektör yatırımlarını teşvik kanununun hazırlandığı açıklanıyordu. Köklü bir toprak reformu ve vergi reformu kuşkusuz ufukta silinmişti. Hükümetin DP kanadı biraz rahatlamıştı. Feyzioğlu partisi teknelci kesimin sözcülüğünü yüklenmek için çabalarına devam ediyordu.

1972 yılı başında durum

1972 yılına gelindiğinde, büyük sermaye önemli yollar almıştı. İşçi sınıfı başta olmak üzere emekçi sınıfların ekonomik ve siyasal mücadelesi demokratik bir rejim altında mümkün olamayacak şekilde engellenmiş, kitlelerin örgütlenme imkânları kapatılmış, sol, sosyalist, ilerici, devrimci güçler baskı ve terör altında önemli ölçüde tasfiye edilmiş ve sesleri kesilmiş, grevler engellenmiş, toplu sözleşme görüşmeleri tehdit ve grev silâhını kullanamama koşulu altında yürütülerek ücret artışları frenlenmiştir. Gerçekten de, daha önceki bölümlerde rakamlarını verdiğimiz reel ücretlerdeki 1969 - 1970 yıllarında en yüksek düzeye ulaşan artış 1971 yılından itibaren durmuş ve azalma başlamıştır. Endekse göre 1963 yılı 100 kabul edilirse 1970'de 126.7 olan reel ücret artışı 1971'de 118.5'e, 1972'de 111.5'e düşmüştür. İşçi hareketleri önemli sanayi bölgelerinde durdurulmuş, sıkıyönetim çoğu yerde grevleri yasaklamış veya sermayeden yana uzlaşmalar sağlamıştır. Teknelci sermayenin 1970 koşullarına ve 1970 lerde AP iktidarının meselâ finansman kanunu gibi ekonomik kararlarına bağladığı durgunluk ve darboğaz, yine teknelci sermaye açısından (ve belki de sadece onun açısından) 1972'de bir ölçüde giderilmiştir. Büyük sermayeye her türlü teşvik ve gelişme imkânı sağlanmıştır. Öte yandan sömürden pay vermek istemediği ortakları her ne kadar ikinci Erim kabi-

nesinde daha çok hesaba katılmışlarsa da, çeşitli ekonomik kararlarla daha az paylara razı edilmişlerdir. Nitekim teknelci sermayenin en önemli kuruluşlarından Odalar Birliği Başkanı daha 1972 Şubatında «İkinci Erim Hükümetine şükranlarını ifade etmek isteriz» demiştir.

Bu arada ve buna bağlı olarak, anti-demokratik yasalar çıkarılmaya devam etmiş; Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluşunu da içeren yeni Anayasa değişiklikleri gündeme gelmiştir. Sıkıyönetim uygulamaları en sert ve kanlı biçimde sürmüş, bir süre önce Maltepe'de tutuklu buldukları yerden kaçan Mahir Çayan ve arkadaşlarının üç yabancıyı rehlin almaları üzerine Kızılder'e patlak veren kanlı olaylar antidemokratik ortamı daha da yoğunlaştırmıştır. 1972'nin Mart - Nisan - Mayıs ayları faşizmin ikinci yükseliş dönemi olarak ele alınabilir.

Sunay başta olmak üzere Tağmaç kanadının parlamento üzerinde baskıları da genel baskılara ve teröre paralel olarak bu dönemde artmıştır. 31 Mart 1972'de Sunay partilere gönderdiği notta, Anayasa değişikliği ve etkili tedbirler istemiş ve siyasal partilere açıkça baskı yapmıştır. Partilerin sert tepkileriyle karşılaşan Cumhurbaşkanı'nun partilere notu ve Güvenlik Kurulunun baskısı en fazla Erim'i yıpratmıştır. DP sözcüsü «demokrasinin kurtulması için Erim'siz hükümet» isterken MGP kanadı da Erim'i şiddetle eleştirmiştir. Ne kadar parlamentoya dayalı olduğunu iddia ederse etsin Erim artık değiştirilmesi gereken yıpranmış adamdır. 17 Mayıs'da Erim istifasını vermiş ve bu istifa kabul edilmiştir.

Erim'in istifasını Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan'ın idamlarının senato tarafından tekrar onaylanması, bu nedenle uçak kaçırma ve Jandarma Komutanı Eken'e suikast olayları izlemiştir. 6 Mayıs günü sabaha karşı idamlar infaz edilmiştir. Bu sırada Başbakanlık mevkii ni henüz kabinesini kurmamış olan Suat Hayri Ürgüplü işgal etmektedir. Aynı gün CHP olağanüstü kurultayını İnönü kaybetmiş, ve genel başkanlıktan istifa etmiş Ecevit CHP genel başkanı olmuştur. Ürgüplü'nün Sunay'a sunduğu bakanlar lis-

tesisi ise, «12 Mart muhtırası icaplarına ve günün şartlarına uygun bulunmadığı» için reddedilmiş ve 15 Mayıs'ta hükümeti kurma görevi, Başbakanlığa 17 Nisan'dan beri vekâleten yürütmekte olan Melen'e verilmiştir.

Ürgüplü kabinesi neden kurulamadı? Melen nasıl başbakan oldu?

Yapısına bakılacak olursa Ürgüplü kabinesi günün şartlarında daha liberal sayılabilecek bir seçim kabinesidir. Ve parlamentoya da gerçekten daha fazla dayalıdır. Ancak, büyük sermayenin henüz bir seçim kabinesine yanaşmadığı, büyük sermayeyi böyle bir döneme geçişe zorlayabilecek koşullarına henüz tam anlamıyla «olgunlaşmadığı» anlaşılmaktadır. Bu koşullar ancak bir yılı aşkın bir süre sonra oluşabilecektir...

Melen'in başbakanlığı daha o günlerde, büyük sermaye gruplarının, tekeli sermayenin en güçlü kesimlerinin etkinliği ve büyük sermayenin bir ileri adımı olarak yorumlandı. Melen hükümeti büyük sermayenin onayını almakta gecikmedi. Feyzioğlu'nun Mc Carthy'ci çizgisi hükümetin programında ve icraatında yansıyor. Melen hükümeti dönemde tekeli kesimin sanayi yönelişini hızlandırmak üzere alınacak tedbirlere öncelik ve ağırlık verildi. Bu amaca yönelik için cü baş yıllık plan Meclis'te kabul edildi. Malî oligarşinin has adamı Ticaret Bakanı Talû taban fiyat politikasıyla sanayi çıkarlarına hizmeti amaçlıyordu. Bu durum CHP'nin hükümet hakkında bir gensoru önergesi vermesine neden oldu. 4 Kasım'da Ecevit bakanlarını hükümetten çekme kararı aldı. Karar üzerine İnönü CHP'den istifa etti. Böylece CHP içinde uzun süreden beri devam eden ve zaman zaman kopmalara ve yeni parti kuruluşlarına yol açan çalkantı noktalanmış oldu. Diğer etkenler yanında hükümetin enflasyonist politikası sanayi çıkarlarını güçlendirmeye devam ediyordu. Aynı yılın sonunda, 1972'nin 1963'den bu yana grev sayısının en düşük, lokavt sayısının en yüksek rakamlara ulaştığı yıl olduğu açıklandı. 1972 yılında 36 greve sadece 9 bin beşyüz işçi katılmıştı.

Küçük üreticinin tümü taban fiyatlardan şikâyetçiydi. Emekçi kitleler pahalılıktan yakınıyorlardı. Memnuniyetini belirten tek toplum kesimi tekeli sermayeydi.

1973 yılı başlarında Demirel - komutanlar çatışması, 12 Mart sonrası kısa bir kronolojisi içinde bile mutlaka yer almalıdır. 1972 Ağustosunda Tağmaç kanadı büyük ölçüde tasfiye edilmiş ve Genel Kurmay başkanlığına Gürler getirilmişti. Gürler kanadı «reformlar» yapılanaya kadar vesayete devam etmeye niyetli «hakem devlet» yanlısına dayalı *bonapartist* eğilimli bir kanat olarak biliniyordu. Cumhurbaşkanı seçimleri yaklaşıyordu. AP, yeniden parlamentoya dayanarak ordunun müdahale ve vesayetinden kurtulma zamanının geldiğine karar vermiş görünüyordu. Tekeli sermaye de *bonapartist* eğilimlere karşı duyduğu *kuşkuyla* ve belki de artık elde edebileceklerinin bir kısmını elde etmiş bulunduğundan parlamento dışı güçler ağırlığından kurtulmak istiyordu. Cumhurbaşkanı seçimlerinde Gürler'in, yani parlamento dışı müdahaleci güçlerin ve *bonapartist* eğilimlerin adayının karşısında CHP ve AP birleştiler. Uzayıp giden turlardan sonra Gürler seçilemedi, Sunay'ın seçilebilmesi için gerekli Anayasa formülü kabul edilmedi. Silâhlı kuvvetlerin şu veya bu aday üzerinde ısrar ettikleri şeklindeki baskılar sonuç vermedi. Olağanüstü dönemden normal rejime dönüş aşarî müstereğinde birleşen AP - CHP işbirliği sonucunda, 6 Nisan'da AP, CHP ve CGP'nin ortak adayı Fahri Korutürk Cumhurbaşkanı seçildi.

Bu seçim olağan döneme geçişte bir ilk adımdı. Olağanüstü dönemin başbakanlarından Melen istifasını verdi. 12 Nisan'da hükümeti kurma görevi Naim Talû'ya verildi. Naim Talû'nun başbakanlığı özel sektörde büyük bir ferahlık yarattı. Talû banka gruplarının, tekeli sermayenin güvendiği kişilerden biriydi ama aynı zamanda Talû'nun AP - CGP koalisyon hükümeti bir seçim hükümeti niteliği de taşıyordu. Hükümet «sermayenin beyin takımı» olarak nitelendi. Öte yandan

11 ilde 26 Nisan 1971'de ilân edilmiş olan sıkıyönetim ilk defa 23 Mart 1973'de Eskişehir ve İzmir'den olmak üzere 24 Mayıs 1973'de Adana, Hatay ve Kocaeli'nden de kaldırıldı.

Burjuvazi hükümetten memnundu. Odalar Birliği Başkanı «Hükümet bizim için bir garantidir» diyordu. Tekelci ke-

simin sesi her zamankinden daha fazla çıkmaya başlamıştı. Çeşitli antidemokratik kanunların çıkarılmasına devam edilirken bir yandan da seçimlerin yapılacağı garantisi veriliyor ve seçim havasına giriliyordu. 29 Eylül'de sıkıyönetim bütün Türkiye'den kalktığında artık seçim ortamına bütünüyle girilmişti.

IV

SEÇİMLERE NASIL GIDİLEBİLDİ?

Yukardaki bölüm okunurken bir ilişki dikkati çekecektir. Tekelci sermayenin etkisini arttırdığını, hükümeti bütünüyle benimsediğini söylediğimiz bir dönemde ve tekelci sermaye lehine çeşitli kanun ve uygulamaların gerçekleştiği bir sırada, aynı zamanda da faşizan gidis bir yumuşama ve bir gerileme göstermiştir. Yani burjuvazi açık faşizm özelemlerinden vaz geçerek seçimlere gitmeye zorlanmış veya bu yolu benimsemiştir. Bu durum nasıl açıklanabilir. 12 Mart 1971'den iki buçuk yıl sonra nasıl olmuştaki olağan bir düzene geçiş imkânları doğmuştur?

Soru şöyle de sorulabilir : Tarihte klasik örnekleri İtalya, Almanya ve İspanya'da görülen, dünyanın çeşitli kapitalist ülkelerinde çeşitli biçimlerde ve dönemlerde ortaya çıkan, en yakın örneği Yunanistan rejimi ve Şili olan açık faşizm, Türkiye'de neden yerleşemedi? Yeniden seçimlere gidilmesi, sıkıyönetimin sona ermesi ve tekelci sermaye karşı olan bir hükümetin —şimdilik de olsa— işbaşına gelebilmesi nasıl mümkün oldu? Biz, bu küçük inceleme çerçevesinde bazı nedenlere kısaca değinmekle yetineceğiz.

Faşizm üzerine küçük not

Bilindiği gibi, klasik anlamda faşizm, «finans - kapital'in en gerici diktası»dır, ya da «burjuvazinin en güçlü, en gözü dönmüş kesiminin mutlak İktidarı, diktası»dır. Faşizm, kapitalist toplumların sosyo - ekonomik bunalım dönemlerinde ortaya çıkar ve burjuva demokrasisine son verir. Bu yüzden, tüm burjuva demokrasileri egemen güçler demokrasisi olma niteliğini taşımakla birlikte, faşizm, en geri burjuva demokrasisinden bile, yapısal farklarla ayrılır.

Tarihteki örneklerin hepsi faşist rejimlerin, sermayenin, özellikle de finans - kapitalin, büyük burjuvazinin bunalıma düştüğü; işçi sınıfının ve emekçi sınıfların kendi bunalımını yoğunlaştıran bir ekonomik veya siyasal mücadele içinde oldukları; ancak iktidarı alabilecek objektif ve subjektif şartlara da sahip bulunmadıkları dönemlerde kurulduğunu gösterir. Emperyalizmin güdümündeki geri kapitalist ülkelerde faşizm, yerli büyük sermaye ile birlikte uluslararası finans - kapitalin, yani onun dış ortaklarının da damgasını taşır. Ülkelerin kendilerine özgü tarihsel - toplumsal koşullarına bağlı olarak çeşitli biçim ve öz farklılığı göstermekle birlikte, faşizm her yerde bu türden ortaklaşa noktalara sahip bir rejimdir. 1940'lerin 2. yarısında

Kahıcı ve yoğun faşist uygulamalar, yerleşmiş faşist rejimler Batı'da hep, «Banka - Kilise - Kışla» üçlüsüne dayanmıştır. Faşizmin değişmeyen bir özelliğidir bu. Yani finans - kapital, en kanlı diktasını, din kurumuna ve gücüne, öte yandan ordunun önemli bir kanadına dayanarak kurmuş ve sürdürmüştür.

12 Mart rejiminin neden yerleşik açık faşizme dönmediği sorusuna, faşizmin bu en genel tanım ve özelliklerinden hareketle yaklaşmakta yarar vardır. Tek cümleyle Türkiye'de «bu üçlü sacayağı»nın kuralamadığı, uyum sağlanamadığını söylersek yanlış olmayız. Ama bu sadece olayın «ülke içi şartları ve dinamiğiyle» ilgilidir. Oysa dış etken de bu olayda oldukça rol oynamıştır.

Soruya cevap vermeye çalışırken, anlatımda kolaylık sağlaması bakımından aslında içiçe olan iç ve dış etkenleri ayrı ayrı ele almaya çalışacağız...

İç etkenler

İç etkenler, çeşitli sosyal sınıf ve güçlerin karşılıklı dengeleri, konumları, nicel nitel güçleri, bunalımları, bunalımı aşma durumlarıdır. Bütün bunları ise, tarihsel, ekonomik, sosyal gelişmeler belirler.

A — Egemen güçler açısından bakacak olursak, 12 Mart sonrasında zaman zaman yoğunlaşan, zaman zaman açık faşizmin eşliğine kadar varan, zaman zaman biçimsel yumuşamalar gösteren antidemokratik gidiş altında, 12 Martın başlıca egemen gücü tekeli sermaye, «olağanüstü» dönemden olağanüstü yararlanmıştı. 1971 öncesinde gerçekleştirmek isteyip de bir türlü dilediği şekilde gerçekleştiremediği atılımları yapma imkânı kendisine verilmişti. Tekeli sermaye, çeşitli ekonomik tavizler, teşvikler, güçler elde ederken, işçi ve emekçilerin ekonomik mücadelelerinin ekonomik hak taleplerinin bas kı altına alınmasıyla (örneğin grevlerin yasaklanması, veya tahdit altında geçmesi, toplu sözleşmelerin baskı altında yapılması, ilerici işçi örgütlerine vurulan darbe) sömürü oranını artırma imkânına kavuşmuştu. Fiyatlar sürekli olarak artarken, 1971'den bu yana gittikçe düşme gösteren işçi ücretleri bir yana, köylülüğü ilgilendiren taban fiyatlar dondurulmuş, memurların ekonomik mücadelesi önlenmiş, esnaf ve zenaatkarın önemli bir kesiminin durumu sarsılmıştı. Ayrıca tekeli burjuvazi kendi eski müttefikleri, sömürücü güçler koalisyonunun diğer kesimleri üzerindeki gücünü de artırma fırsatı bulmuş; özellikle tekel dışı kalan orta sermayenin, tarım kesiminin, sömürüden aldığı payın azaltılmasına çalışılmıştı.

Öte yandan işçi sınıfının ve tüm emekçi kesimlerin, siyasal mücadelesi de önlenmişti. İşçi sınıfına ve çalışan kitlelere, ekonomik haklar vermek kadar, belki daha çok onların uyanışından ve örgütlenmesinden, yani demokratik mücadeleden, siyasal eylemlerinden korkan büyük sermaye, çeşitli baskılarla demokratik hak ve özgürlüklerin yok denecek seviyelere indirilmesini sağlayabilmişti. Türkiye İşçi

Partisi kapatılmış, sosyalistler, ilericiler, yurtseverler tutuklanmış veya susturulmuş, küçük burjuva meslek örgütleri kapatılmış, memurların sendikalaşma hakları alınmış, Anayasa'nın özgürlükçü özü yok edilmişti.

Kısaca seçimlere gelindiğinde tekeli sermaye emellerini büyük ölçüde gerçekleştirmiş ve darboğazı bir ölçüde aşmış durumdaydı. Bu durumu korumak istemez miydi? Daha ileri götürmek istemez miydi? Şüphesiz ki isterdi. Ancak sözünü edeceğimiz diğer etkenler onu, daha büyük risklere girmeden, elde ettiğiyle yetinmek durumunda bırakmıştır ki, elde ettikleri de pek azımsanacak gibi değildir.

Egemen sınıflar arasındaki ilişki ve gelişmeler bütünü de açık faşizmin yerleşmemesinde etken olmuştur. Olağanüstü dönem büyük ölçüde büyük sermayenin diğer sömürücü ortaklarının aleyhine işlemiştir. Tekeli sermayenin uzun vadeli programıyla, reformcu küçük burjuvazinin kısa vadeli programının, tarım reformu, aracılık - tefeciliğin kaldırılması, yani kapitalizmin daha hızlı gelişmesini engelleyen yapıların tasfiyesi gibi maddelerin çakıştığını büyük sermayenin müttefikleri görmüşler ve kuşkulananmışlardır. Aradan geçen süre bu kuşkularını doğrulamıştır. Bu kesimler, kendilerinin de savunduğu antidemokratik uygulamaları benimsemekle birlikte, sınıf çıkarları yönünden 12 Mart rejiminin giderek açık bir faşizme dönüşmesine, yani tekeli kesimin kendi varlıklarını da tehlikeye düşüren diktasına karşı çıkmışlardır.

Daha 1965'lerden önce büyük sermayenin siyasal sözcülüğünü seçmiş olan, 1970'lerde tümüyle büyük sermayenin örgütü haline gelen AP ve Demirel de açık diktadan yana görünmemiştir. Demirel'in AP için ve Türkiye için önerdiği model emekçi hak ve özgürlükleri kısıtlanmış, demokratik hak ve özgürlükler baskı altına alınmış bir egemen sınıflar demokrasisidir. 1971'lerin ve sonrasında AP'sine göre, kapitalizmin gelişmesinin teminatı, burjuvazinin uzun süreli çıkarlarının teminatı egemen sınıfların tekeli sermaye ağırlığındaki ama dengeli ortaklığıdır. O dönemlerde Demirel «bazı işadamlarının

Yunanistan modeline heveslenmesi» ni e-
leştirmiştir. Gerçekten de partiler demok-
rasisinin ve parlamentonun yaşaması güç-
lerinin ve tabanla bağlarının küçümsen-
memesi gereken siyasal partilerin varlık
koşuludur. Hatırlanacak olursa sosyal ta-
banı olmayan ve bir kısım finans grubu-
na dayanan Millî Güven Partisi ve dikta-
cı Millî Hareket Partisi her yana seçme
gücüne sahip partilerin hiçbir parlamen-
ter düzenden vazgeçilmesinden yana ol-
mamışlardır. Büyük sermayenin örgütlü
AP bile bu konuda kısmî bir özerklik ko-
yarak faşist dikta eğilimlerine karşı çı-
kmıştır. Bu durum da seçimleri yakınlas-
tıran ve kolaylaştıran bir etken olmuştur.

Öte yandan büyük sermaye, 12 Mart
ve sonrasındaki etkenliğine ve bütün nis-
bî gücüne rağmen, örneğin bir Yunan fi-
nans kapitali kadar bile güçlü değildir.
Tek başına diktasını kurabilecek ortamı
bu bakımdan da oluşturamamıştır.

Ordu'da, özellikle komuta mevkilerin-
de 12 Mart'ta da var olan ama daha son-
ra derinleşen eğilim farklılıkları da ek bir
neden olarak hesaba katılmalıdır.

İktidarı teslim etmemek, «reformları
mutlaka gerçekleştirtmek» eğiliminde olan
ve kendilerini (öyle olmadığı halde) sı-
nıflar üstü, sınıflardan bağımsız gören,
sınıflar arası güçlü hakemliğe özenen bo-
napartist eğilimler yanında, büyük serma-
yenin şu veya bu biçimindeki iktidarıyla
tam anlamıyla bütünleşme eğilimleri de
var olmuş; alt kademelerde küçük burju-
va reformculuğu ise büsbütün tasfiye edi-
lememiştir. Parlamentodan yana olan
güçler ordu içi çelişkilerden yararlanmayı
bilmişlerdir. Cumhurbaşkanlığı seçimleri
sırasında Gürler'in adaylığına karşı AP ve
CHP'nin birleşebilmeleri buna bir örnek-
tir.

B — İşçi sınıfı ve demokratik güçler etkeni

Bütün baskılara, çıkarılan bütün an-
tidemokratik kanunlara rağmen, işçi sı-
nıfı başta olmak üzere emekçi kitlelerin
ekonomik ve demokratik mücadelesi dur-
durulamamıştır. 1971 - 1973 döneminde
işçi sınıfı nicel ve nitel bakımdan geliş-

me göstermiştir. Tüm grev yasaklarına,
yoğunlaşan lokavtlara, diğer baskılara
rağmen işçiler belli direnişlere geçmişler,
greve gitmişler; ilerici sendikalarsa sus-
kun görünüm altında ekonomik mücade-
leyi devam ettirmesini bilmişlerdir. Türk -
İş içinde güçlenen sosyal demokrat kanat
da susmamış, büyük etkinlikle olmasa da
ekonomik ve demokratik mücadeleyi güç-
lendirmiştir.

Öte yandan, demokratik mücadelede
etkili bir kısım küçük burjuva meslek ör-
gütleri, dar imkânlar ve sert baskılar al-
tında kalmakla birlikte; ve fiilî bir de-
mokratik cephenin örgütlenmemesine rağ-
men, demokratik mücadeleye devam et-
mişlerdir. Bunlar burjuvazi ve antidemok-
ratik güçler tarafından bütünüyle ele ge-
çirilememiştir.

Emekçi kitlelerin, baskı döneminde
içden içe güçlenen uyanışı, CHP içinde
demokratik kanadın büyük sermayeye dön-
lük kanadı tasfiyesine, CHP'de iktidarın
burjuva liberalleri ve küçük burjuva re-
formcularının eline geçmesine yardımcı
olmuştur. Hele 1972 yazından itibaren
CHP oldukça tutarlı bir demokratik mü-
cadele vermeye —kendi yapısının elverdi-
ği ölçüde— çalışmıştır. Emekçilerin ve ay-
dınların demokratik mücadelesi «bir sos-
yal muhalefet cephesi» görünümünü kazan-
mıştır.

Demokratik mücadeleye basının da
katkısı olmuştur. 12 Mart'tan sonra 1971
sonbaharından itibaren aşağı yukarı de-
nebilecek bir suskunluk ve faşizm karşı-
sında gerileme içine giren basın, 1972 son-
baharında, bazı iç gelişmelere de bağlı
olarak yeniden bir kaç gazeteye etkinlik
kazanmaya ve demokratik güç haline gel-
meye başlamıştır. Ama burjuva basını tü-
müyle anti-demokrasiye çanak tutup, li-
berallığının sahte olduğunu göstermiştir
bu dönemde.

İşçi sınıfının, emekçi kesimlerin, ay-
dın küçük burjuvazinin ekonomik ve de-
mokratik mücadelesinin bütün baskılara
rağmen yok edilmemesi ve günden güne
de güçlenmesi, toparlanması, faşizmin ge-
rilemesinde önemli bir etken olmuştur.

C — Tarihsel ve sosyal bir özellik

Faşizmin klâsik üçlününün ve dayanağının, Batı'da «Banka - Kilise - Kışla» bizde ise «Banka - Kışla - Cami» olarak adlandırılabilir olacak sacayak olduğunu söylemiştik.

Türkiye'nin sosyo - ekonomik yapısı ve tarihsel gelişmesi bu üçlünün kurulamaması gibi bir özellik yaratmıştır. Konunun bütün boyutlarıyla açıklanması, Türkiye'de burjuva demokratik devrim süreci, sınıfların tarihsel konumları üzerine ayrıntılı bir araştırmayı gerektirdiğinden, burada sadece, bir gözlemlerle yetiniyoruz : 1970'lere kadar birbirini tamamlayan ortaklar değil de birbirine yer yer karşı güçler halinde gelmiş olan söz konusu üçlü, 1971'de de bütünleşmemiştir. 1971'de «Banka» yani büyük sermaye, «kışla» yani bürokrasinin silâhlı kanadı bütünleşmesi, büyük ölçüde gerçekleşmişse de, Cumhuriyet tarihinde olduğu gibi bugün de kışla - Cami çelişkisi giderilemez bir çelişki olarak kalmıştır. Hatta Cami - Banka işbirliği bile günümüze gelindiğinde çözülmeye yüz tutmuş, din silâhını büyük burjuvazi elinden kaptırmış veya eski şekliyle kullanmaktan vazgeçmiştir. Böylece sacayağın ayaklarından biri daima havada kalmakta ve faşizm klâsik faşizme dönüşme inkânını bu noktada da kaybetmektedir.

Dış etkenler

Seçimlere gidilebilmesinde, yani açık faşist bir diktanın kurulamamasında en önemli nedenlerden biri, 1970'lere varıldığında emperyalist burjuvazinin ABD ve AET olmak üzere iki kampa ayrılması ve tam bir çelişki sayılmasa bile, iki emperyalist güç arasında bir pazar ve çıkar çatışması başlamış olmasıdır.

Türkiye burjuvazisi, daha 1971'e gelmeden, Ortak Pazar'a girme çabaları içinde bulunduğu 1960 sonrasında emperyalist kanatlar arasında bir tercih yapmış ve Ortak Pazar finans - kapitaline yönelmiş durumdadır. Tekelci sermaye, Ortak Pazar'ın Batı için artık önemsizleşmiş, düşük katma değerli, 1970 koşullarında «İleri kapitalist sanayi ülkeleri için adeta «uğraşmaya değermez» bazı sanayi dalları-

nı kendisine aktarmasını beklemektedir, (Daha sonraki gelişmeler gerçekten de başta tekstil ve bazı ara mallar olmak üzere bazı alanların Türkiye'ye bırakılmakta olduğunu ve AET etkisinin Türkiye üzerinde gün geçtikçe arttığını göstermektedir.) Genel çizgileriyle, yerli tekelci sermayenin iktisadî çıkarlarını Avrupa finans - kapitaliyle bütünleşmekte gördüğü söylenebilir. Yine de büyük sermaye grupları arasında kesin ABD'ci veya kesin AET'çilerin bulunduğu, bunlar arasında bir tercih çatışması olduğu bugün için, sınırlı söylenemez. Ancak bugün büyük sermayenin yöneliminin ve çıkarlarının daha çok AET'den yana olduğunu, ABD emperyalizmine bağımlılığı CIA ile işbirliği halindeki dar grupların savunduğunu söyleyebiliriz. Üçüncü Beş Yıllık Plan bu tercihin bir belgesi gibidir. 1971 Martında yalpalamalar olmuş, zaman zaman Amerikancı etkilerin de ağır bastığı görülmüşse de olaylar geliştikçe AET ağırlık kazanmıştır.

Türkiye'de «olağanüstü» rejimin olağana dönüşmesi konusunda, ABD ve AET emperyalizmi arasında kesin bir tavır farkı olmuştur. ABD emperyalizmi askeri saldırganlığını sürdüren bir yapıya sahiptir. Kendi askerleriyle bizzat gelip yerleşmediği yerlerde bile, gerekli gördüğü zamanlar, CIA aracılığıyla faşist rejimler kurdurur. Yakın örneği Yunanistan, son örneği Şilî'dir bu tutumun.

Avrupa finans kapitalinin bu tavır farkından şüphesiz ki kendi ülkesinde yüzlerce yıllık işçi sınıfı ve emekçi kitleler mücadelesinin sonucu olan bir demokrasi geleneğinin payı en büyüktür. AET ülkelerinde faşizmin en kanlı diktaları belli dönemlerde yaşanmışsa da kalıcı olamamış ve bu dönemlerin acısı yıllarca çekilmiştir. Kapitalizmin kurtulabilmesi ve can çekişmesinin uzaması için işçilerine de belli ekonomik ve demokratik tavizler vererek çoğu sosyal demokrat iktidarlara yönetilen AET ülkeleri, küçük ortakları Türkiye'de parlamenter bir rejimden yadırlar. Bu parlamento ve onun getireceği demokrasi, işçi sınıfının siyasal mücadelesinin güçlenmesine şu veya bu biçimde engel olduğu takdirde, Avrupa em-

peryalizmi için bir tehlike yoktur.

Seçimlere gidilmesinde AET'in tutumu önemli bir etken olmuştur. Avrupa Konseyinde Türkiye meselesi tartışılmış, Avrupalı sosyal demokrat ve sosyalist parlamenterler, siyaset adamları, aydınlar, demokratik baskı grupları çeşitli tehditler, bu arada meselâ Yunanistan'a uygulandığı şekilde AET'le ilişkilerin dondurulması ve Avrupa Konseyinden çıkarılmak tehditleriyle, Türkiye'deki antidemokratik gidişi engellemek için çaba harcamışlardır. Çağımızda dünyanın küçüldüğü ve dış etkilerin küçük ülkeler üzerinde ağırlık kazandığı bir gerçektir. Bu gerçek, 12 Mart sonrasında Türkiye'de bir kere daha anlaşılmalıdır.

Türkiye'de 12 Mart rejiminin giderek açık faşist bir diktaya dönüşmemesinin ve

seçimlere gidilmesinin temelindeki etkenler arasında belki de en önemlilerinden biri dünya işçi sınıfı hareketinin, gelişip güçlenmekte olan sosyalizmin etkisidir.

Dünya işçi sınıfı hareketinin etkisi demokratik dayanışmayı güçlendirmiş, Türkiye'de çeşitli kanatların sola açılmasına, radikaleşmesine yol açmış, geleceğe umut ve güven kazandırmış, gerici - sömürücü güçleri dolaylı da olsa geri çekilmeye zorlamıştır.

Açık bir faşist dikta, bizce başlıca yukardaki nedenlerle yerleşmemiştir. Şüphesiz başka nedenler veya ileriye sürdüğümüz görüşlerin tartışılacak noktaları vardır. Bu tartışmanın dikkatli, bilinçli, sorumluluk taşıyan biçimde yapılması devrimci cephe için kazanç olacaktır kanısındayız.

TÜSTAV

SORUŞTURMA

Demokratik mücadelenin yeni bir önem ve yeni boyutlar kazandığı günümüzde, İLKE Dergisi geçmiş dönemin demokratik mücadelesine büyük ölçüde katkıları olan TÖB - DER'in ve Teknik Eleman Odalarının yeni dönemdeki demokratik mücadele hedeflerini ve ilkelerini saptamak üzere bir soruşturma düzenledi.

Aşağıda, bu soruşturmada yönelttiğimiz soruları ve TÖB - DER'in cevabını ve Teknik Eleman Odalarının cevaplarından İLKE baskıya ginceye kadar elimize geçenleri sunuyoruz.

- Sizce demokratik mücadelede meslek örgütlerinin yeri ve görevleri nelerdir?
- 12 Mart'tan sonraki gelişmelerin teknik elemanların ve diğer meslek örgütlerinin demokratik mücadelesine etkisi ne olmuştur?
- Önümüzdeki dönemde örgütünüzün mesleki ve demokratik etkinliğini geliştirme yönünde ne gibi çalışmalar yapmayı düşünüyorsunuz?

TÖB - DER

Şaban Sezer

TÖB - DER Genel Sekreteri

● Bize göre meslek örgütlerinin «demokratik görevleri» siyasal özgürlüklere paralel olarak ekonomik bağımlılıktan kurtulmayı da içeren bir sosyal mücadeleyi göze almak ve bu yönde bir mücadeleyi kabul etmek olmalıdır. Örneğin, düşünce ve düşünceyi ifade etme özgürlüğü ile birlikte ona paralel olarak sendikal hakları bütünüyle elde etmek uğruna girişilecek olan mücadele,

● 12 Mart ve sonrası olayları, meslek örgütlerini, bağımsızlık ve kendilerine güvenme yanında halkla birleşmenin zorunluluğu yönünden etkilemiştir. Bundan maksat, yani «örgütsel bağımsızlık»

tan maksat, çok kullanılan «aydın - bürokrat» ittifakının geçersizliğine işaretler. Bu anlayışın yanlışlığı ve tutarsızlığı gün ışığına çıkmıştır. «12 Mart» olayının Türkiye aydınlarına sağladığı büyük kazançlardan birisi budur.

● Önümüzdeki dönemde TÖB-DER'in izleyeceği politika başlıca şu ilkelerde toplanmaktadır:

- a) Düşünce ve düşünceyi ifadede tam bir özgürlük,
- b) Sendikal hakların bütünü ile elde edilmesi,
- c) Halkla tam bir bütünleşmeye gidilmesi.

TÜRK MÜHENDİS VE MİMAR ODALARI

Teoman Öztürk

*Türk Mühendis ve Mimar
Odaları Birliği Başkanı*

● Günümüzde, sınıflı toplumlarda birer baskı grubu olan meslek örgütleri, en temel çıkar çelişkisinin oluşturduğu iki cepheden birinde yer almakta ve mücadelelerini sürdürmektedirler. Bu iki cepheden birisi tekelci sermaye cephesi; diğeri ise orta sermaye gruplarını da içine alan, çeşitli sınıf ve tabakalardan oluşan halk cephesidir. İkinci cephede yer alan ve aralarında teknik eleman örgütlerinin de bulunduğu ilerici meslek örgütlerinin en başta gelen görevleri; demokrasinin bütün toplumsal hayatımıza yaygınlaştırılması ve güçlendirilmesi yolundaki mücadeleyi, her düzeyde ve etkin bir biçimde sürdürmektir.

● 12 Mart'tan sonraki gelişmelerin etkisini belirtmeden önce, 12 Mart'tan önceki gelişmelere ve bu gelişmeler içinde teknik elemanların yapısına bakmakta yarar vardır. 150 yıldan beri süregelen ve son 25 yılda yoğunlaşan yabancı sömürü, doğal kaynaklarımıza, insangücümüze ve Luna bağlı olarak da teknik elemanlarımıza musallat olmuştur. Sömürüye paralel olarak getirilen ekonomik ve antidemokratik baskılar, tüm çalışanları olduğu gibi, teknik elemanları da etkilemiş ve durumlarında görece değişiklikler yaratmıştır. 1970'lerde, egemen sınıf ve tabakaların uluslararası sermaye ile kaynaşmada ulaştığı boyutlar sonucu; sömürüye karşı çıkarak, halkla bütünleşmede ileri adımlar atan teknik elemanların örgütlenmelerini engelleme dönemine gelinmiştir. Sözde yarımlarla, sömürücü kredilerle, yabancı uzmanlarla, esas dayanağını uluslararası sermayede bulmuş olan egemen sınıfların haktan giderek koptuğu bu dönemde, teknik elemanlar giderek daha bilinçli bir biçimde halkın yanında yer almış ve demokratik mücadelenin aktif unsurları olmuş-

lardır. Bütün dönemlerin değerlendirilmesinde gözden kaçırılmaması gereken bir husus vardır: Teknik elemanlar (çok az bir kısmı küçük üreticidir) 12 Mart'tan önce de, sonrada fikri mesallerini satarak yaşamış ve kafa emekçilerinin üretime en yakın unsurlarından olmuşlardır.

Teknik elemanlar 12 Mart 1971'e bu geçmiş ve yapı üzerine temellenen ekonomik ve demokratik mücadelelerinin yoğunlaştığı bir dönemde girmişlerdir. 12 Mart'tan sonraki gelişmeler, toplumun bütün çalışan kesimlerini etkilediği ölçüde, teknik elemanları da etkilemiştir. Bu dönemde çalışanların bir parçası olan teknik elemanlar da ekonomik ve antidemokratik baskılardan paylarını almışlar, fakat, buna rağmen demokratik mücadeleyi o dönemin koşulları içinde örgütlü ve birlik olarak sürdürmüşlerdir. Bu dönem teknik elemanlar için, dağınıklaktan kurtulma, daha örgütlü bir ekonomik ve demokratik mücadele verme yolunda önemli engellerinin aşıldığı bir dönem olmuştur.

● Tüm çalışanlar ve onların örgütleriyle birlikte, ulusal hedefleri ve kazanılmış hakları savunmak ve bugüne kadar sürdürülen yurtsever mücadeleyi daha etkili bir biçimde devam ettirmek amacımızdır. Teknik elemanlar bu dönemde de özgürlük ve demokrasi mücadelesinde, çalışanların safında yer alacak ve kendisine düşen görevleri yapacaktır. Gerek kendi içimizde, gerekse dışımızda her türlü yanlış sapmalara ve saptırmalara karşı dikkatli olmak gereğine inanıyoruz. Önümüzdeki dönemde, ekonomik ve demokratik mücadelemizi daha güçlü bir biçimde yürütebilmek için sahip olmayı istediğimiz sendikal haklara kavuşmak yolunda ve receğimiz mücadelenin, belirli bir ağırlığı olacaktır.

ŞEHİR PLANLAMA MİMAR VE MÜHENDİSLERİ ODASI

Numan Tuna

*Şehir Planlama Mimar ve Mühendisleri
Odası Yönetim Kurulu Adına
Sekreter Üye*

● Demokratik mücadelede meslek örgütlerinin görevi teknik elemanların haklarını savunmak ve kurulacak sağlam örgütler sayesinde bu hakları her zaman savunabilme özgürlüğünü elde etmektir. Ancak teknik elemanların haklarından söz edilirken bunu meslek guruplarının çıkar kavgası anlamında ele almamak gerekir. Teknik elemanların doğal olarak savundukları kendi hakları yurt çıkarlarından ayrı olmayabilir. Meslek onuruna layık bir çalışmayla emeğini değerlendirmek isteyen her teknik eleman doğal olarak bu emeğin karşılığını almak isteyecektir. Ama gerek meslek onuruna layık bir çalışma yürütme, gerekse emeğin karşılığının hakça verilmesi istekleri yurt çıkarlarıyla aynı paraleldedir. Örneğin mühendislerin bugün yeteneklerinden çok daha düşük bir teknik düzeyde çalışmaya zorlanmaları, yabancı uzman ithaline öncelik verilmesi, yerli teknik elemanların yaratıcı niteliklerinden yarar alınmaması, bunlara yeterli geçim olanakları sağlanmayarak yurt dışına uzman göçünün teşvik edilmesi yurt ekonomisi için rasyonel uygulamalar değildir.

● 12 Mart'dan sonra iktisadi kaynakların özel sektöre hakim olan büyük şirketlerin emrine verilmiş olması bu kuruluşlarda görev alan çok küçük bir azınlık dışında bütün teknik elemanların geçim imkânlarını daraltmıştır. Bu elemanların zaten %75 i kamu kesiminde çalışmaktadır. Geri kalan küçük girişimciler ve bu girişimlerde çalışanlar da yeni yatırım terahütlerinden şikâyetçi olmuşlardır. Çıkarılan Devlet Personel Kanununa göre TMMOB ye bağlı teknik elemanların %60 ının aylıklarında azalma olmuştur. Buna karşılık fiatlar artarken teknik elemanların kendi haklarını savunma hakları ellerinden alınmak istenmiştir. Bu koşullar

altında meslek odalarının yönetiminin ilerici kadroların eline geçtiğini ve tabanın o zamanki Hükümete karşı ilerici kadroları desteklediğini gördük. Anayasa'nın eski haline dönüştürülmesi, siyasal af gibi genel politik düzeydeki görüş ve bildirilere taban da katıldı. Bu dönemde odalarca ileri sürülen görüşler çok genel bir politik çerçeveye içindedir; meslek odalarının kendine özgü sorunlarına yansıtılmaktan çok bir ölüm-kalım mücadelesi niteliğindedir.

● Ötümüzdeki dönemde odalar etkinliklerini hangi yönde geliştireceklerdir? Temel özgürlüklerin görelî de olsa arttığı ve baskı yöntemlerinin belirgin olmadığı dönemlerde demokratik etkinliği sadece genel sloganlarla yürütmeye çalışmak giderek bu sloganların gücünü azaltır. Meslek örgütleri bu dönemde daha özel konulara dönmeli ve görüşlerini daha teknik, daha somut gerçekler üzerinde yoğunlaştırmalıdır. Zaten bu örgütlerin çeşitli meslek dallarına göre uzmanlaşmış olması eğilimi doğallastırır niteliktedir. Burada önerilen her meslek örgütünün kendi dar çerçevesine kapalı kalması değil ortak genel politik çerçevenin analizinin teknik düzeyde yapılması ve görüşlerin somut, objektif temellere oturtulmasıdır. Ayrıca bugün önümüze çıkan sorunların çok yönlü olması konuların sadece tek bir meslek dalı içinde tartışılmasını imkânsız kılmaktadır. Örneğin bugün çok sözü edilen bir genel yerleşme politikası olan «bölgeler arası sosyal adalet» ilkesi bütün odaları birden ilgilendirecek bir konudur. «Köykent» gibi daha özel bir ilke ise en azından ŞPMMOB, MO İMO ve Ziraat Mühendisleri Odasını ilgilendirir.

● Meslek odalarının daha somut önerilerle ortaya çıkmasının güçlü örgüt kurma amacıyla yakından ilişkisi vardır.

Meslek örgütlerini meydana getiren kişiler bugün çeşitli kamu ve özel kesim kuruluşlarında görev almışlardır. Bu kişiler meslek örgütü önerilerinin uygulayıcısı olabilirler. Uygulama gücü ise çalıştıkları kuruluş içindeki kişisel etkilerine bağlı olabileceği gibi örgüt üyeleri arasındaki dayanışma ve örgütten alacakları desteğe de yakından bağlıdır. Bu süreç içinde önerilerin gerçekleşme olanağı artacağı gibi örgüt de daha doğal koşullar içinde güçlenecektir.

Meslek örgütlerinin bir başka niteliği de bugün işyerinde gerçekleştirilmeyen demokratik sistemi örgüt içinde gerçekleştirebilmektedir. Örneğin iş yerinde değişik statülerde olan ya da farklı karar verme aşamalarında bulunan kişiler meslek örgütü içinde daha eşit koşullarda çalışabilirler. İşyeri ile meslek örgütü arasındaki bir tür etkileşim teknik düzeyde, bir başka tür etkileşim de demokratik eğitim düzeyindedir. Bu koşulların gücü teknik elemanların yurt kalkınmasındaki kaçınılmaz katkılarından gelir, genel politik öneriler ayrıntılarda sayısız teknik

zorluklarla karşı karşıya gelirler. Hiçbir iktidar bunları çözmeden politik ilkeleri somutta başarılı olarak gerçekleştirme olanağını bulamaz.

Şehir Planlama disiplininin alanı içinde Kamu oyunu eğitmek, gelecekte üzerinde programlaştıracağımız çalışma biçimi olacaktır. Hükümet önerilerinin meslek kuruluşunu ilgilendiren boyutlarını teknik açıdan incelemek, üzerinde belli görüşler geliştirecek konuyu aydınlatmak çalışma kapsamımız içinde olacak. Özel olarak, Oda üyelerimizin meslek alanını belirleyen Şehir Planlama ihtisas ayırımı üzerinde çalışmalarımız olacaktır.

Yabancı uzmanların ülkemizdeki planlama müdahalelerini, ülkemizdeki Şehir Plancıları yerine yabancı uzman istihdamına karşı çıkmak görevlerimizdendir.

Köy - kent, uydu-kent gibi uygulama safhalarına konulmak istenen önerilerin gerçekleştirilme olanaklarını ayrıntılarıyla tartışmak, bu konularda çeşitli görüşleri bütünleştirmek çalışma programımızda yer almaktadır.

ELEKTRİK MÜHENDİSLERİ ODASI

Elektrik Mühendisleri Odası

● Demokratik mücadelede meslek odalarının yeri ve görevi, gerek yönetici kadrolar, gerekse örgüt tabanı tarafından doğru değerlendirilmesi gereken önemli bir konudur. Asıl sorun bizce, demokratik mücadele içinde yer almanın gerekliliğinin anlaşılmasıdır. Objektif koşulların değerlendirilerek tabanın oluşturulması ise, kuşkusuz örgütsel çalışmayla mümkün olabilecektir.

Meslek odaları demokratik baskı unsurudur. Tüm demokratik güçler için geçerli olduğu gibi, yurt sorunlarını gerçekçi yaklaşımla ele almak, siyasal iktidarları denetlemek ve hem kendi tabanını hem de kamuoyunu toplumun çıkarları açısından uyarmak durumundadır. Bu görevin birbirlerinden soyutlanamaz iki yanı vardır: Biri mensuplarının meslek sorunlarını ve ekonomik haklarını yine ilintili olduğu bütünden ayırmadan ortaya koymak diğeri de,

gelişme sürecinin her aşamasında toplumun ekonomik ve demokratik taleplerini savunmak, yurt sorunlarını dile getirmektir. Açıktır ki, böyle bir tutum bilimsel görüşlerden kaynaklanmayı zorunlu kılar ve bunun doğal sonucu olarak da, meslek odaları politik ortamın dışında kalamazlar.

Demokrasi için verilen mücadelede nasıl ve ne ölçüde adım atılacağı, zaten demokratik mücadelenin anlamı içinde belirlenmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi önemli olan, odaların bu yurtsever çizgiyi benimseyip sürdürebilmesidir. Üye tabanının küçük burjuva özü ile örgütün ilerici anlayışı arasındaki çelişki, son yılların objektif koşullarıyla önemli ölçüde azalmış, ekonomik baskı altındaki geniş kitle demokrasi anlayışına yaklaşmıştır. Kuşkusuz üye tabanındaki gelişmeler de örgüt kademelerini etkilemekte, sağlıklı ve so-

mut hedeflere yönelik çalışmaları kolaylaştırmaktadır. Geneldeki değerlendirmenin ötesinde meslek örgütlerinin demokratik mücadeledeki somut görevleri arasında, diğer odalar ve demokratik kuruluşlarla dayanışmanın sağlanması; baskı grubu olarak anti-demokratik yasa ve uygulamalara karşı çıkılması; ihtisasını doğrudan ilgilendiren konularda politik tercihlere dayalı yatırım ve uygulamalara karşı kamu oyunu da oluşturacak eleştiri ve önerilerin ortaya konması; örgüt içi gelişme ve ileri çizgide kaynaşmayı sağlamak amacıyla üyelerle olan ilişkilerin yoğunlaştırılması sayılabilir.

● 12 Mart sonrasının tepeden inme-i iktidarları döneminde, sınırlı azınlık dışında kalan bütün kesimler gibi teknik elemanlar da «balyoz»dan nasibini almıştır. AP iktidarının uygulamaya koyduğu personel kanununa ek olarak, bu dönemde teknik elemanların hak ve özgürlükleri kısıtlanmış, çeşitli politik baskılara göğüs germek zorunda kalmıştır. Örgütlü demokratik güçlerden ürken iktidarlar, ihtisas odalarının statüsü dışında ve zorunlu olarak ortaya çıkan Teknik Eleman Sendikasının (TEKSEN) hukuki varlığına son vermiş, mühendislerin diğer teknik elemanlarla yürüttükleri ortak mücadeleyi, anti-demokratik dernekler yasasının dar sınırları içine hapsedmiştir. Odaları gerici iktidarların uydu kuruluşları haline getirmeyi amaçlayan Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) Yasası değişikliği de bu dönemde tezgâhlanmış, kamu kesiminde çalışan teknik elemanlar susturulmak istenmiştir. Odaların kararlı mücadelesi sonunda Senatodan çevrilen, ancak bir takım kısıtlayıcı hükümleri halâ korumakta olan değişiklik teklifi Meclisin gündeminindedir.

Yasal sınırlamaların yanı sıra, örgüt-

lerin yöneticileri, geçmişlerindeki yurtsever tutumlarından ötürü yargılanmış, Muhbir - gerici bürokrat takım karalamalarını artırarak çalışmaları aksatmıştır. Aydın kişiliğinin sorumluluğunu taşıyan herkes iktidarların hüsnüne uğramış, 1961 Anayasasını savunan arkadaşlarımız zindana atılmış, işkence görmüştür.

Ekonomik hakların gerilemesi yanında, «uzman» adı altında getirilen yabancı teknik elemanlara astronomik ücretlerin ödenmesi, dış ülkelere göçün hızlandırılması, mesleği terk, kamu kesiminde yan ödeme ve torba kadroların eşitsiz dağıtımı ve siyasal görüşlerinden ötürü bir takım teknik elemanların maddi olanaklardan yoksun bırakılması bu dönemin en çok göze çarpan uygulamalarıdır.

Politik baskılar meslek örgütlerini bal talamış, ancak odaların bir bölümü sınırlı da olsa çalışmalarını yürütmüştür.

● Önlümüzdeki dönem geçmişte edilen deneyimlerin sentezi olacaktır. Mesleki ve demokratik etkinliğin geliştirilmesi, kaybedilmiş hakların daha da geniş biçimde kazanılmasına bağlıdır. Odaların daha etkin yasal hükümlerle donatılmasını sağlamak amacıyla yeni bir TMMOB yasa taslağı hazırlanacaktır. Öte yandan ekonomik ve demokratik hakların savunulmasının, hiçbir ayrıcalık gütmeyen tüm teknik elemanlara toplu sözleşme ve grev hakkı veren sendikalaşma yoluyla mümkün olabileceği görüşündeyiz. Sendikalaşma eylemi, hem ekonomik taleplerde direnmeyi sağlayacak, hem de harekete politik içerik kazandırabilecektir. Yakın bir gelecekte tüm teknik eleman örgütlerinin katılacağı bir «Teknik Eleman Kurultayı» toplanacaktır. Sorunlarımızın tartışılacağı ve sendikalaşma isteklerinin güçleneceğine inandığımız bu kurultayı teknik elemanların en önemli girişimi olarak niteliyoruz.

HARİTA VE KADASTRO MÜHENDİSLERİ ODASI

Hüseyin Erkan

Başkan

● Meslek örgütleri kendi uzmanlık alanlarında, ülke sorunlarını doğru ve bilimsel çözümlenme, sorunların derinliğine

ve yatay analizini yapma, gelişmiş teknolojileri ve ülke koşullarına en uygun bilimsel çözümleri saptama ve önerme gücün-

de en yetkili örgütlerdir. Çünkü üyelerinin kazandıkları bilgi ve yetenekler, sorunları gerçekçi, doğru, bilimsel çözümleme, ilişkilerini doğru kurma ve geleceği doğru görme olanağı sağlar. Bu yetenek, çeşitli girişimlerin ülke çıkarları açısından doğru değerlendirilmesine olanak hazırlar. Meslek örgütleri bu açıdan bir doğruları saptama ve bunları kamu oyuna, yürütme organlarına sunma ile görevlidirler.

Bir meslek, toplumun gereksinimlerine cevap verebildiği; sorunlarına gerçekçi, tutarlı çözümler getirebildiği ölçüde yaşar, gelişir. Bu ilkeye koşut biçimde meslek örgütleri, üyelerin çıkarlarını savunma, toplumun çıkarları doğrultusunda bir meslek oluşturma ve üyeleri üzerinde bu doğrultuda uygun denetim kurma fonksiyonları arasında en olumlu dengeyi kurma gücündedirler. Bu açıdan meslek örgütleri toplumun çıkarları ile dengeli biçimde üyelerinin hak ve çıkarlarını savunma ile görevlidirler.

Uzmanlık alanlarındaki doğruları bulma yeteneklerinin yardımı ile meslek örgütleri, toplumsal uyanışa, kitleler, sınıflar arası mücadeleye güçlü biçimde katılabilirler. Bu açıdan, kamu oyunu ve yetkili devlet organlarını uzmanlık alanlarına giren konularda doğru çözümler yö ründe oluşturma görevindedirler.

Gelişmenin bu günkü aşamasında demokrasi için oy yeterli değildir. Üyelerinin teknik bilgi ve çözümleme yetenekleri meslek örgütlerini, kamu oyunu ve devlet organlarını doğrular çerçevesinde uyar ma ve oluşturmada yetkili duruma getirmektedir. Bu açıdan, meslek örgütleri toplumu uyarıcı, kamu oyunu oluşturuca girişimlerde bulunmak görevindedirler.

● Bir kısım teknik eleman örgütleri yöneticileri tutuklanmak, bunlar dışındakiler de örnek gösterilmek suretiyle her türlü mücadele engellenmek istenmiştir. Henüz bilinçlenme, bilgilenme, uyanma aşamasında bulunan pekçok teknik eleman da pasifize olmuştur.

Reform adı altında hazırlanan ve fakat toplum yararını amaçlamayan pekçok tasarı üzerinde teknik eleman örgütlerinin

görüşler oluşturma ve kamu oyunu etkile me olanakları kısıtlanmıştır.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları ile bunların bağlı olduğu Birlik yıllardır çö kertilmeye çalışılmış ancak başarılama mıştır. Bu amaçla, hazırlanan kanun tas arısı, üzerinde tartışma bile yapılmadan Millet Meclisinden 4 dakika da geçirilmiştir. T.B.M.M. Senatosunda biraz düzeltil en, ancak yine de «Siyaset yapamaz» gi bi çok geniş kapsamlı bir ifade ile baskı altında bırakılan teknik eleman örgütleri gelirleride azaltılarak güçsüz hale düşürül mek istenmiştir. Bu tasarı, bugünkü par lementonunda gündeminde dir.

— 12 Mart öncesinde ve bu tarihten de sonra grev hakkı isteyen Türk teknik elemanları, grev hakkı bir yana sendikal haklardan da yoksun bırakılmış, Teksen kapatılmıştır.

— Çeşitli kararnameler, değişik uygu lamalar ve birbirini tamamladığı söylenen fakat gerçekte bir personel rejimi karga şası ortaya çıkaran Devlet Memurları Ka rını kapsamı içine alman teknik eleman lar, ekonomik baskı içine itilmiş ve yurt dışına beyin göçü hızlandırılmıştır.

— Bir yabancı uzmana ayda 70.000 liraya varan ödemeler yapılırken aynı gö revi yapan aynı nitelikteki Türk Mühe inçis ve Mimarlarına 2.000 lira dolayında bir para ödemekle yetinilmiştir.

● Aşağıdaki çalışmalar plânlanmış tır:

— Özgürlük ortamının yaratılmasına, fikri suç sayan yasaların kaldırılmasına yönelik çalışmalara katkıda bulunma, bu amaçla diğer meslek örgütleri ile dayanış ma,

— Teknik elemanların grev, toplu söz leşme v.b. sendikal haklara kavuşması a maçlı çalışmaları yine diğer meslek ör gü tleri ile ortaklaşa yürütme,

— Toprak reformunu, köylünün eko nomik ve siyasal bilinçlenmesini sağlayıcı bir araç niteliğinde geliştirmek üzere ge rekli çalışmalar yapma,

— Arsa spekülasyonunu önleme ama cı ile araştırmalar yapma ve kamu oyuna sunma,

— Kadastro ve bunun uzantısı niteli-

ğinde tapu hizmetlerinin, toplum yararına işler biçime dönüştürülmesi için çalışmalar yapma,

— Güncel sorunlar üzerinde görüş belirtme ve belli doğrular çevresinde ka-

mu oyu yaratma,

— Teknisyeninden mühendis ve mimarına tüm teknik eleman örgütlerinin bütünleşmiş bir güç oluşturmaları için girişimlerde bulunma.

MİMARLAR ODASI

Şaban Ormanlar

Mimarlar Odası Başkanı

● Özellikle son beş yılda, demokratik mücadelede gösterdikleri canlılık bakımından, meslek örgütleri içinde teknik eleman odalarının ve bu arada Mimarlar Odasının seçkin bir yeri olmuştur. Mimar ve Mühendis Odalarına bu etkinliği kazandıran başlıca sey, teknik eleman sorunlarının halkımızın demokratik sorunları ile bütünleşmesinden geliyor.

Bu noktadan teknik elemanın özelliklerine kısaca değinmekte yarar var. Mesleği uygulama olanağı verildiği oranda teknik elemanın özelliklerine kısaca değinmekte yarar var. Mesleği uygulama olanağı verildiği oranda teknik elemanın maddi üretimle çok yakın bir ilişkisi vardır. Teknik eleman, köyde, şehirde, yatırımların tümünün yapıldığı her alanda, maddi üretime fikir emeği ile katkıda bulunur. Başlıca üretici güç olan işçinin kol ve kafa emeğinin geliştirilmesinde, çeşitli düzeylerde yardımcı olur. Bilimle uğraşma, teknoloji üretme, proje yapma ve çeşitli düzeylerde uygulamayı denetleme ve yönetme kademelerinde, maddi üretime doğrudan doğruya yardımcı olur. Ya da uygulamanın bazı kademelerinde maddi üretime katılır. Bu süreç içinde, teknik adam, bir uzman niteliğinde kalamaz. Toplumun o andaki üretim ilişkileri içerisinde, bir aydın olarak, üretim, teknik ve ekonomi sorunlarını, toplumun tarih bilgisiyle zenginleştirerek gerçeği genel açıdan kavramaya başlar. Bir teknik aydın niteliğini kazanır.

Sayıları, örgütlenme düzeyleri ve etkinlikleri günden güne artan teknik elemanlar, son yıllarda, toplumumuzda modern ve dinamik bir aydın kesimi potansiyelini oluşturmaktadırlar. Maddi üretimle bu yakın ilişkileri, teknik aydınlara bir

takım özellikler sağlar. Ama teknokrasinin sınıflar üstü bir yorumu yapılamaz. Örneğin dünyada ve bizde başbaşa bir «teknokrasî — bürokrasi çaprazı»nda(!), kapitalizmin hastalıklarını düzeltmeyi öneren bazı düşünceler ile teknokrasî göklerle çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu görüşler teknik elemanlarımız arasında etkinlik kazanamamıştır.

Devrimci çağını geride bırakmış çağdaş kapitalizmde, gelişmiş kapitalist ülkelerde, dış pazarları denetiminde tutan tekelleri sermaye ile teknik eleman arasında emek-sermaye ilişkisi vardır. Pazar durumundaki bağımlı ve yarı bağımlı ülkelerde, emek - sermaye ilişkisi, emperyalist ülke - bağımlı ülke ilişkisiyle daha da yoğunlaşmıştır. Teknik eleman örgütlerinin demokratik mücadeledeki yeri ve görevleri bu temel üzerinde belirlemektedir.

Bizde, yüksek öğretim çıkışlı tüm üyelerini içine alan teknik eleman odaları 20 yıl önce, 1954'te, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu'na uygun olarak, kamu kuruluşu niteliğinde ortaya çıktılar. Uzmanlık dalları geliştikçe meslek odası sayısı arttı. 16 teknik eleman odasında bugün toplam olarak 50 bini aşkın mühendis ve mimar bulunmaktadır.

Kuruluş kanununda Mimar ve Mühendis Odalarının amacı, «Ammenin ve memleketin menfaatleri bakımından lüzumlu gördüğü bütün teşebbüs ve faaliyetlerde bulunmak» biçiminde belirlenmiştir. Teknik eleman odaları, ilk yıllarında doğal olarak, mesleklerini topluma kabul ettirme çabasına ağırlık verdiler. Yıllar geçtikçe «alaylı» yerine «diplomalı» teknik elemanı yaygınlaştırmanın, mesleki gelişme ba-

kımından gerekli fakat yetersiz bir çaba olduğu görüldü.

Toplumumuzdaki geri üretim ilişkileri, üretici güçleri geliştirmeyi engelliyordu. Ekonomimizin her kesiminde modern büyük üretim yerine küçük ve orta üretim biçimleri yaygındı. Gerçek bir sanayileşme yerine dışa bağımlı sanayileşmenin sürdürüldüğü geri teknolojik ortam, uzmanlık dallarını halk yararına, hızla geliştirmeye elvermiyordu.

Mesleğin geliştirilmesi, üye çıkarılarının korunması konusundaki meslek odası girişimlerinin hepsi, bu geri teknolojik yapıda ifadesini bulan sosyal sorunlara gelip dayanıyordu.

Özellikle 1971 öncesi yıllarında sosyal tirikimlere ve yaygınlaşan demokratik hareketlere uygun olarak gelişen ilerici ve devrimci düşünceler, teknik eleman odalarında da etkinliğini gösterdi.

Böylece yurt ve meslek sorunlarına fakış açısında bütünlük ve derinlik kazanan teknik eleman odaları, demokrat teknik aydın kuruluğu nitelikleriyle, daha etkili birer demokratik baskı grubu olma ya başladılar. Bu yıllarda emperyalizme yarı bağımlılık ilişkileri içinde yoğunlaştırılan sömürü politikası, halkımızın her kesimi gibi teknik elemanları da bunalımlı bir döneme sürükledi. Ulusal ham madde ve insan gücü kaynakları bu politikaya feda edildi. Sözde sanayileşme pahalı ve geri teknoloji transferinin güdümüne sokuldu. Yabancı mühendislik ve müşavirlik şirketlerine her alanda çahşma olanağı sağlandı. Yüksek ücretli yabancı uzman saltanatı, ekonomik yardımların değişmez şartlarından biri haline geldi.

Bir yandan 1970 devaluasyonundan sonra hızlanan enflasyoncu gelişme ile bütün sabit gelirliiler gibi kamu kesiminde çalışan mühendis ve mimarların gerçek gelirindeki düşüş hızlandı. Diğer yandan Personel Kanunu ile birçok teknik eleman kademelerindeki ücret indirimleri, bir çeşit teknik eleman kıyımına dönüştü. Yüksek özel okul ticaretiyle de düşük ücretli teknik eleman yaratma politikası tezgahlandı. Bütün bu tutarlı işbirlikçi politika ile devlet kesimindeki nitelikli teknik işgücü ya özel sektöre kaydırıldı, ya da beyin

göçüne yönlendirildi, Ulusal kaynak israfına yol açan uygulamalara karşı çıkan yurt sever teknik elemanları için, işinden atılmak, sürekli bir tutum haline geldi. İşsizlik artmaya, gizli işsizlik yaygınlaşmaya başladı. Bürokratik görevlerde ya da ara kademe teknik işlerde çalıştırılan mühendis ve mimarların gerçek işini yabancı proje şirketleri yapar oldular, Fakirliği yü zünden halkımız ise ulusal teknik işgücünden yeterince yararlanamaz durumda bırakılmaktadır.

Mimarlar, mühendisler, şehir plancılar, çeşitli düzeylerde, yaşayışı iyileştirmeye yarıyacak mekan düzenleme planları yapmaktadırlar. Ama toplumsal dengesizlik, ekonomik ve sosyal alanda olduğu gibi yerleşme alanında da sürüp gitmektedir. Bölgeler arasında, köyle şehir arasında, şehirlerin çeşitli bölgeleri arasındaki dengesizlik kargaşa halini almaktadır. Bu ortamda halk yararına bir mekan plânlanması mesleği, büyük bir agramla karşıkarsıyadır. Böylece demokrat ve yurtsever teknik elemanlar, içine düştükleri maddi sıkıntıları yanında mesleki bilgilerini halkımızın ihtiyaçlarının çözümünde kullanamamanın bunalımını yaşamaktadır.

İşbirlikçi sermaye egemenliğinin, üretici ulusal güçlerin gelişmesini önleyici ve baltalayıcı niteliği ile belirlenen gerici tarihi yüzü, teknik aydınlar için de açık seçik ortaya çıkmaya başlamıştır.

Gönden güne derinleşen ekonomik sıkıntıları ile yurt ve meslek alanında bütünleşen sorunları, onları, halkımızın çalışan kesimleri ile daha derinden bir kader beraberliğine götürüyor. Meslek odalarındaki farklı sınıf kökenli teknik aydınları, halkımızın bağımsızlık ve demokrasi cephesine gittikçe yaklaştıran oluşum ve nitelikler bunlardır.

● 12 Mart hareketinden sonra egemen güçlerin demokrasi düşmanlığı bütün çığıldığı ile ortaya çıktı. Bu dönemde, halkımızın bütün kesimleri, ekonomik, politik ve ideolojik bir saldırıya uğradı. Olağanüstü dönemin kendine sağladığı geniş olanaklardan yararlanan büyük sermaye, özellikle çalışanlar üzerindeki baskı ve sömürüsünü yoğunlaştırdı. Teknik eleman-

lar da bu olumsuz gelişmelerden paylarına düşeni aldılar.

İlerici ve devrimci örgütlere karşı yıl rütülen sindirme ve yoketme saldırısında, teknik elemanları örgütlemeğe çalışan Teknik Eleman Sendikası (TEKSEN) kapatıldı. Böylece kamu kesiminde çalışanların sınırlı sendikal haklarını ellerinden alındı. Temel hak ve özgürlüklerin daraltılarak göstermelik bir noktaya getirildiği bir ortamda, ilk zamanlarda meslek odalarımızın varlığına yaygın bir saldırı olmadı. Fakat üst örgütümüz Odalar Birliği'nin genel kurullarına yıllarca engel olundu.

1973 yılı başlarında, teknik eleman odalarının varlığını açıktan hedef alan girişimler başladı. Bunlardan birincisi, AP'den gelen, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu Değişiklik Tasarısı ile meslek odalarımızı fonksiyonsuz hale getirmek çabasıydı. Üyelerimizin ve demokrasi yanlısı güçlerin canlı tepkisi ile kanun değişikliği gerçekleştirilemedi. İkinci saldırı, sözde tarafsız iktidarın AP'li İmar İskân Bakanı tarafından tertiplendi. Mimar ve İnşaat Mühendisleri Odaları na 12 yıl önce tanınmış, kamu yararına bir meslek denetim hakkı, bir genelge ile ortadan kaldırıldı. Böylece serbest çalışan teknik elemanların asgari ücret uygulaması da dolaylı olarak yürürlükten kaldırılmak istendi. Özellikle serbest çalışan üyelerimizin Odalar çevresinde sürdürdüğü direnme ile uzun süren bu saldırı da etkisiz hale getirildi.

Kamu kuruluşu niteliğinde çeşitli meslek odaları dururken teknik eleman odalarının öncelikle tasfiye edilmesi çabası nereden geliyordu? Teknik elemanlar, yatırımlarını yapıldığı tüm üretim alanlarında ki ulusal kaynakların israfını, sürekli olarak halkımıza duyuracak örgütlü, yurtsever bir güç haline gelmişlerdi. Oda Kuruluş Kanunumuzun değiştirilmek istenen maddelerinden biri, yabancı uzman kullanımını da meslek odalarına tanıyan danışma yetkisini kaldırıyordu. Aynı günlerde, İmar ve İskân Bakanlığı Kuruluş Kanunu'na bir madde eklenerek zaten yürürlükte olan yabancı teknik uzman çalıştırılması işlemi meşrulaştırılıyordu.

Bu yasal değişiklikler, işbirlikçi ser-

maye egemenliğinin örgütlü ulusal teknik eleman gücü ile ne kadar ters düştüğünü daha geniş bir üye topluluğuna gösterdi.

12 Mart'tan sonraki olağanüstü dönem, yabancı sermayecilik politikasının yükseliş yılları oldu. Yabancı sermaye yatırımları arttı. Pahalı ve geri teknoloji transferi ve teknik hizmet ithali hızlandı. Eninde sonunda dışa bağımlılığı arttıracak olan bir sanayileşme politikası için ulusal kaynaklar seferber edildi. Böyle bir politika, çalışanların ekonomik ve demokratik haklarından büyük fedakârlıklar bahasına gerçekleştirildi. Kol ve kafa emeği ile geçinenler için geçen yılın %30'a varan pahallık oranı, halka karşı politikanın en somut göstergesi oldu. Gerçek ücretlerdeki düşüişlere karşılık yan ödemeler, kamu kesiminde çalışanlar için tam bir oyalama aracı haline getirildi.

Şimdiye kadar, bayındırlık, tarım ve sanayi alanlarına ilgi göstermiş olan uluslararası sermaye kuruluşları, 12 Mart'tan sonra yeni alanlara el attılar: Şehirleşme projeleri, çeşitli şehirselleştirme alt yapı ve üst yapı yatırımları ve konut sorunu. Birinci Erim Hükümeti zamanında, 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanırken, ABD güdü mündeki Dünya Bankası ile ilişkiler yoğunlaştı. 1 Ekim 1972'de Dünya Bankası ile imzalanan Kredi Antlaşması yürürlüğe girdi. Böylece İstanbulun hızlı şehirselleştirme için ortaya çıkacak, toplu konut üretimi, beslenme maddelerinin üretim ve dağıtımını, ulaşım yatırımları, alt yapı tesisleri gibi bütün fonksiyonların yabancı sermaye tarafından denetlenme olanağı yaratılmış oldu. Bir yıl sonra bu alanlardaki projelerin birçoğu Amerikan, İngiliz, Fransız firmalarına ihale edildi. Dünya Bankası bugün, bütün büyük şehirlerimizdeki çeşitli alanlara ve turizm alanına geniş ölçüde el atmış durumdadır. Açılan kredilerin büyük bir bölümü çok yüksek ücretlerle getirilen yabancı teknik işgücü veya proje karşılığı olarak geriye alınmaktadır. Sözde yardım, böylece pahalı teknik işgücü ithal etmemize ve tekelci sermaye yatırımları için yeni av alanları açmaya yaramaktadır.

Ekonomimizin, tarım ve sanayimizin nisbi geriliğini sürdüren ve dengesiz şe-

hırleşmemizi daha da derinleştiren şey, zaten yarı bağımlı kapitalist toplum yapısıdır. Yerleşme ve şehirleşme sorunlarımızı da emperyalizmin aşırı kâr alanına terk etmek, şehrsel sorunları çözmek şöyle dursun, eşitsiz gelişme eğilimlerini daha da hızlandırmaktadır. Bütün bunlar, çeşitli yaşama zorlukları biçiminde halkımızın sırtına yüklenmektedir.

Mekan planlaması ile uğraşan bir kuruluş olarak Mimarlar Odası, 12 Mart'tan sonra hızlanan emperyalist sömürünün, yerleşme ve şehirleşme boyutu üzerinde ısrarla uyarıda bulunmağa çalışmıştır ve bundan sonra da çalışacaktır. Geçtiğimiz baskı dönemi, teknik elemanların bütün sorunlarının halkımızın bağımsızlık ve demokrasi davasında düğümlendiğini daha somut bir biçimde açığa çıkartmıştır.

● Ötümüzdeki dönemde odamızın mesleki ve demokratik etkinliğini geliştirici yönde düşündüğümüz çalışmalar şunlar:

Geçen genel seçimlerde teknelci sermaye cephesi ile demokrasi cephesi arasındaki ayrım, kitleler önünde daha belirgin çizgilerle ortaya çıktı. Şimdi demokratik kuruluşlara düşen şey, özgürlük ve demokrasi ortamının genişletilmesi çabalarına güçleri yettince katkıda bulunmaktır. Sı nırsız genel af en acil sorun. 14 Ekim seçimlerinden önce de odamız bunu savundu. Demokrasinin yaygınlaştırılması ve güçlendirilmesi için özellikle çalışanların örgütlenme haklarına konan yasakları içine alan bir dizi antidemokratik kanunun kaldırılması şarttır. Bu konuda koalisyon hükümetinin belirli vaatleri vardır. Halkımızın bütün sınıf ve tabakalarının, kırdakentte, her düzeyde kendi bağımsız demokratik ve siyasal örgütlerini özgürce kurması ve geliştirmesi sağlanmadıkça, demokrasi cephesinin gerilemesi kaçınılmazdır.

Teknelci sermayenin egemenliğini perçinliyen girişimlerle mücadele edebilmek için, özellikle meslek alanımıza giren, sömürücü yatırımlar teğhir edilecek, teknik elemanların bu ülkedeki her türlü projeyi yapma hakkı savunulacaktır. Özellikle bu politik ortamda, bu konuda kazanılması mümkün hedefler için çaba gösterilecektir.

Teknik elemanların geçen baskı döneminde baltalanan örgütlenme haklarının daha yüksek düzeye çıkarılması en önemli çalışma alanımızdır. Bu yönde, halen parlamentoda bulunan TMMOB Kanunu Değişiklik Tasarısı'nın geri alınarak, yeni bir tasarısı yasalastırma görevi vardır. Kanun tasarısı çalışmaları hızla yürütülmektedir. Mayıs'ta yapılacak Birlik Genel Kurulu'nu odalararası dayanışmayı ve ortak çalışmaları güçlendirici bir düzeye getirmek amacındayız. Teknik eleman odalarının demokratik baskı grubu niteliklerini arttırabilmeleri için somut sorunlar üzerinde oda-üye bütünleşmesini derinleştirmek, üst kuruluş olan Birlik çatısı altında daha güçlü birleşmeyi sağlar. Fakat teknik elemanlara ekonomik mücadele olanakları kazandırılmadıkça, ekonomik ve demokratik haklarını elde etmede, teknolojik düzeyi ileri doğru etkilemede bir maddi güce ulaşmaları zordur. Buna uygun örgütlenmenin ekonomik mücadele için teknik elemanların bugünkü ihtiyaçlarına en uygun örgütlenme haklarını sağlamak, acil görevlerden biri olarak ötümüzde durmaktadır. Bu amaçla Birlik düzeyinde bütün odaların fikir birliğine ulaştıkları nokta, kamu kesiminde çalışanlara grev ile donatılmış toplu sözleşme hakkının verilmesidir. Odaların dışındaki tekniker ve teknisyenleri de içine alacak tüm gücün sendikal örgütü kurulmalıdır. Bu konuda Odamız yoğun bir çaba içindedir. Kuruluşundan beri desteklediğimiz Türkiye Teknik Elemanlar Derneği TÜTED'in bu görevi yüklenecek birikimi vardır. Teknik elemanların Personel Kanunu kapsamından çıkarılıp, İş Kanunu kapsamına sokulmaları için Teknik Personel İş Kanunu taslağı hazırlanmıştır. Geçen Birlik Genel Kurulu'nda alınan kararlara uygun olarak kamu kesiminde işyeri temsilcilikleri kurulmuş ve geliştirilmiştir. İşyeri temsilcilikleri, sendikal çalışmaların tabanını oluşturacaklardır.

Koalisyon Hükümeti, teknik elemanların kısa süreli sorunlarının çözümüne yakın bir ilgi göstermiştir. Başbakan Ecevit, son konuşmalarından birinde, kamu kesiminde çalışanların hak ve özgürlüklerinin geri verileceğini açıklamıştır. Uzun sü-

reli konularımızın çözümüne el atmak, bütün ilerici ve devrimci güçlerin demokrasi cephesini güçlendirmede gösterecekleri başarıya bağlı kalacaktır. Şu söylenebilir : Koalisyon Hükümetinin bugünkü sınırlı demokratik programı içinde, egemen güçlerin ekonomik iktidarını geriletebildiği oranda, üretici güçleri geliştirici adımlar atılabilir. Şüphesiz, üretici güçlerin sınırsız gelişmesi, üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki ilişkinin ortadan kalkacağı bir düzen değişikliğinde olacaktır.

13-14 Nisan 1974 tarihinde yapılması kararlaştırılmış Teknik Eleman Kurultayı, tüm teknik eleman gücümüzün temsil edildiği, başlıca sorunların tartışıldığı bir toplantı olacaktır.

Bunlar teknik elemanların örgütsel düzeyini yükseltici çalışmalarımız. Bunların yanısıra çalışma programımızda mesleki ve demokratik etkinliğimizi geliştirici yönde düşündüğümüz çalışmalar başlıca iki grupta toplanabilir.

1 — Mesleğimiz alanına giren aktüel yurt sorunlarında, pratik hedeflere dönük çalışmalar yapılacaktır. Kent, yapı ve konutların planlama ve uygulamasında yoğunlaşan yerli-yabancı tekelci girişimleri teşhir, bu konudaki demokratik girişimleri değerlendirme ve ilerici yanlarını destekleme, çalışanlar yararına yerleşme politikası üzerinde demokratik uyarı konu-

sundaki görevlerimiz ilk akla gelenler...

Halkımızın en somut ihtiyaçlarına kadar varabilecek ortak toplantılar için odalararası çalışmalar başlamıştır.

2 — Mesleğimizin mekan planlaması ve yapı üretiminde etkinliğini arttırıcı girişimler, kamu yararı ve üye hakları bakımından somut çalışmalardır. Çeşitli alanlardaki yapı üretim düzeylerine uygun proje elde etme ve uygulamada mesleki denetim standartlarını yükseltmek için odamızda ve odalararasında yapılacak ortak çalışmalar var.

Bu tip çalışmalar Büyük şehirlerdeki serbest üyelerimizle, diğer şehirlerimizdeki temsilciliklerimizin çalışma koşullarını yakından ilgilendirmektedir.

Tekelci sermayenin denetimini yaygınlaştırmak için getirilen ve yeni İmar İskan Bakanı tarafından iptal edilen 4 büyük şehrin İmar Yönetmelikleri yerine, yeni imar yönetmeliği çalışmaları da bu gruba sokulabilir.

Teknik eğitim ile mimarlık eğitimindeki sapmaları tartışmak için eğitim kurumları ve öğrenciler ile ilişkiler kurulması düşünülmüştür. Üniversite dışında kalan öğrenciler için üstünlükü bir tedbir niteliğindeki Önlisans Eğitimi, eğitim piramidinde fonksiyonu olmayan bir emrivaki niteliğindedir. Buna karşı çıkma zorundayız.

KİMYA MÜHENDİSLERİ ODASI

İhsan Karababa

Kimya Müh. Odası Başkanı

● Meslek örgütleri kamu haklarını savunmak amacı ile yarı kamu kuruluşu niteliğinde kuruluşlardır ve yönetmelikleri kamu çıkarlarını koruyacak şekilde düzenlenmiştir.

Kimya Mühendisleri halkın bir parçası olarak toplumda kendilerine düşen görevi yapmak zorundadırlar. Kimya mühendisleri odası ülke sorunlarını kendi sorunları olarak görmekte ve ülke sorunlarından soyutlanarak konular üzerine eğilemeyeceğini bilmektedir.

Demokratik mücadelede kamu kuru-

şularının etkin ve büyük bir yeri vardır. Bu kuruluşlar birer çıkar kuruluşu olmadığından gerçekleri kamuoyuna duyurmak, onu aydınlatmak iç ve dış çıkar çevrelerine karşı ülkesinin ve halkın çıkarlarını savunmak görevini üstlenmektedirler.

Örneğin ulusal zenginliklerimizin ulusun yararına kullanılması, sanayi yatırımlarının gerçek kalkınmaya yönelik olması, tutarlı bir enerji politikası güdülmesi gereğinin savunulması, haşhaş sorununa egemenliğimiz ve çıkarlarımız açısından bakılması ve giderek tüm toplumun bun-

lere daha da ağır yükler düşüyor. Örneğin 12 Marttan sonra eğer; memur sendikaları kapatılmamış, dernekler kanunu antidemokratik bir hale getirilmemiş olsaydı, kamu kesimindeki teknik elemanların ekonomik ve demokratik haklarını savunmak bütünüyle odalarımızın sırtına yüklenen «bir boyun borcu» olmazdı. Böyleli yükler ne kadar ağır olursa olsun, Marttan sonra teknik elemanlara vaadedi-bizler halkın ve yurdun çıkarlarını savunmaya mesleğin ve meslektaşlarımızın yararı için uğraşmaya devam edeceğiz.

● Bilindiği gibi 12 Mart sonrası Türk demorkasisinin karanlık bir dönemi'dir. 12 len ekonomik hakları verilmediği gibi, sendikaları kapatıldı, odaları işlemez hale getirilmek istenildi. Teknik elemanlar 12 Marttan sonra en ağır baskılar altında kalan kesimlerden biri oldu.

Şimdi teknik elemanlar acılı deneylerden, karanlık dönemlerden geçmiş insanlar olarak özgürlüğün, demokrasinin değerini çok daha iyi kavramışlardır. Kimin gerçekten kendilerinden yana olduğunu, kimin kendilerini aldattığını çok iyi bilmektedirler. Teknik elemanlar için 12 Mart, —bedeli belki ağır ama— büyük ve önemli bir ders olmuştur.

● Bu sorunun cevabı, önceki cevaplarda ve bizim kanunumuzda mevcuttur. İzin verirseniz TMMOB kanununun çok sevdiğim 2/b maddesini anmak istiyorum. Bu

madde TMMOB nin amacını şöyle saptıyor: «Ammenin ve memleketin menfaatleri ve meslekin inkişafı, meslek mensuplarının hak ve selâhiyetleri bakımından lüzumlu gördüğü bütün teşebbüs ve faaliyetlerde bulunmak.» Çalışmalarımıza ışık tutacak bu madde soruyu yeterince cevaplıyor, bununla birlikte yapmak istediğimiz somut çalışmaların bazılarını sıralamak isterim.

Öncelikle kanunumuzda yapılmak istenilen antidemokratik değişiklikleri önlemeye çalışacağız. Teknik elemanları çalışma şartlarına uygun ve yurda daha iyi hizmet etmelerini sağlayacak yeni ve demokratik bir çalışma statüsüne kavuşturmakta başlıca uğraşlarımızdan biri olacaktır.

Yabancı firmaların ve mühendislerin, yurdumuzda hem de bizlerin kolaylıkla yapabileceği işlerde istihdam edilmelerini kesinlikle önlemek istiyoruz.

Halk yararına önemli bir girişim olduğuna inandığımız kentlerde proje kontrolüne imkân veren, proje vizesi ve belge uygulamasını bütün yurda yaymak istiyoruz. İnşaat malzemelerinin kalitesini kontrole imkân veren kalite belgesi uygulamasını etkin bir hale sokmak istiyoruz. Mesleğimizle ilgili konularda pratiğe dönük sonuçlar verecek araştırmalar yapacağız. Demokrasiden yana halkımıza ve yurdu-muza yararlı olacağız.

TÜSTAV

«Hümanist Sosyalizm»

Yusuf Ziya Bahadınlı

Yeni Ufuklar'ın Mart sayısında Vedat Günyol'un «Çeşitlemeler» adlı bir yazısı var. Yine hümanizmadan söz ediyor Sayın Günyol, ama bu kez, hümanizmanın bir başka türünden, «hümanist sosyalizm» den. Ağabeyinin bir anısını naklediyor. Ağabeyi babasıyla kırk elli yıl önce İstanbul'da «Caddebostan dolaylarında» bir geziye çıkarlar. «O günlerde Caddebostan semti, kıyı boyundaki o yüksek duvarlarla çevrili, bolluğun, uşaklı halayıklı zengin yaşantılarının birer öbeği olan seyrek kodaman köşkleri, konakları; şurada burada, yol kenarında birden karşımıza çıkan, bahçeleri renk renk çiçeklerle donanmış, bir katlı, iki katlı şirin villalardan» «sarmaşıklarla kaplı güzel bir villanın önünden geçerlerken» (...) «bir süre villayı seyretmiş, sonra ağzının suları aka aka «babasına 'bu ev bizim olsaydı' demiş; kira evlerinde ömür çürüten, kışları bir tek sobanın yandığı, ana baba, kardeşlerin tıksık tıksık oturduğu odalarda, ders çalışma olanağı bulamayan, bulamadığı için kendini yiyen binlerce gencin özlemini yansıtmasına...»

Sayın Günyol'un «Abdulhamit zorbalığının baskısından kurtulmak için kapağı Paris'e atan binlerce gençten biri olan» «sayın babası, ağabeyinin» bu özlemini *insanca, insanlıkça bir doğrultuya* kaydırmış: (1)

«Bu ev bizim olsaydı değil, bizim de böyle bir evimiz olsaydı demelisin.»

Günyol devam ediyor: «'Bu ev bizim olsaydı değil, bizim de böyle bir evimiz olsaydı' sözünün altında şüphe yok ki bence: sosyal adalete dayanan bir toplum, bizler de (bizim gibi bütün yurttaşlar da) bu toplumda, alınımızın akıyla hak ettiğimiz yeri alalım özlemi ve istemi.»

«Bu aslında *bütün sosyalistlerin* özlemi ve istemidir.» Düzeltiyor hemen ardından ve iyi de ediyor, «ama daha çok *hümanist sosyalistlerin*. 'Bu ev bizim olsun ya da olmasaydı' özlemi *katı bir sosyalizmin*; 'bizim de böyle bir evimiz olsun ya da olmasaydı' hümanist düşünüşün potasında oluşmuş *insanca bir sosyalizmin* özlemidir.»

Sayın Günyol bir anıyı anarken üç tür sosyalizm ortaya koyuyor: «hümanist sosyalizm», «katı sosyalizm», «insanca sosyalizm».

Şimdi ben ne çok çalışkan bir kişi bildiğim Günyol bunca çalışma sonucu «böyle bir evi» bir yana, bir ömür boyu kazandığı parayla bir gecekondu bile alamayışı; önerdikleriyle «sosyal adalete» dayanan bir toplumun asla kurulamayacağı; ne sayın babasının «bir özlemi *insanca, insanlıkça bir doğrultuya* kaydırmadan» bu yana kırk-elli yıl geçtiği halde «*sosyal adalete dayanan bir toplum*» un kurulamayışının nedenlerini açıklamaya

çalışacağım; ne «bahçeleri renk renk çiçeklerle donanmış, bir katlı, iki katlı şirin villalarda» kimlerin nasıl, ne pahasına oturdukları üzerinde duracağım; ne de «katı sosyalizm»den söz edeceğim. (2) «Hümanist sosyalizm»i açmağa çalışacağım biraz.

Önce «hümanizma» yı kaba çizgileriyle bir daha özetleyelim:

İnsanlar arasındaki kardeşlik düşüncesi, bilimsel sosyalizmden çok önce vardı. İnsanın üstün bir varlık olduğu, insan onurunun her şeyin üstünde olduğu düşüncesi bugün de var elbette. Ne var ki «insanlar arasındaki kardeşlik» le «insan ocağının her şeyin üstünde oluşu» kavramını işçi sınıfı başka türlü değerlendiriyor, burjuvazi başka. İşçi sınıfı için «insani» olan, burjuvazi için «gayri insani» oluyor.

Feodalizmin egemen olduğu çağlarda, insanların hiç bir «insanca hak» kısı yoktu. İnsan canlı bir eşyaydı, bir maldı, köleydi, esirdi, insanlar iki kümeydi: yöneticiler (feodaller), yönetilenler (köleler, esirler, diğer canlı eşyalar...) Din, feodal düzenden yanaydı. Dine göre insan, yaratan değil, yaratıldı. Tanrının kulu, feodalın de kuluydu. İnsanın mutluluğu, öldükten sonra söz konusuydu.

Feodalizm yavaş yavaş yerini kapitalizme vermeğe başladıktan sonra burjuvazinin düşünürleri «insan»ı feodalizme ve onun doğal müttefiklerine karşı savunmağa başladılar. Böylece «antifeodalizm» hareketi doğdu, gelişti ve giderek 1789 Fransız Burjuva Devrimi'ni sağladı.

Burjuvazi, sömürünün feodal yapısını kaldırmış, yerine kapitalist sömürü biçimini koymuş oldu. Feodalizme karşı işçi ve köylülerle birleşerek savaş veren burjuvazi, yaşayabilmek, gelişip yükselmek için işçi ve köylüleri sömürmek zorundaydı. Demek ki burjuvazinin anladığı özgürlük, emekçiyi rahatça sömürme özgürlüğüydü.

İnsanın canlı eşya sayılmasına, köleliğe, insanın alınıp satılmasına karşı çıkan burjuvaziydi. Karşı çıkmağa kılavuzluk eden görüşün adı hümanizmaydı, burjuva hümanizması.

Burjuvazinin içyüzü, yapısı, kapitalist

üretim biçimi anlaşıldıktan; kapitalist toplumlarda sınıflararası derin farklılıklar ortaya çıktıktan; sosyalizm de bilim olmağa başladıktan sonra «hümanizma» paravanının daha kandırıcı olması için yol- lar aranmağa başlandı.»

Hele dünya nüfusunun önemli bir kısmı sosyalist uygulamağa geçtikten sonra bilim, sanat, kültür daha bir önem kazandı. Burjuva ideologları bilime, sanata, kültüre bir başka biçimde sarılmağa başladılar. Kavram kargaşalığı yaratmak gibi, tüm insanlığı kapsayan buluşlar (!) gibi kimi çalışmalara başladılar. Sosyalizm de iyi aslında, ama ne var ki «hümanist sosyalizm» daha iyi, demeye başladılar. Her şeyde olduğu gibi bu tür düşüncenin beşiği «Batı» oldu yine. Sonra büyük bir hızla modacılar tarafından türkiye'ye getirildi. (3)

Hümanist sosyalizm, söylediğimiz gibi. Batı'nın burjuva aydın çevrelerince tezgâhlanmış, sonra diğer ülkelerin burjuva aydınlarınınca da benimsemiş, giderek sosyalist ülkelere bile sokulmak istenmiştir.

Hümanist sosyalizm (bir kısım Batılı burjuva aydınları buna «insan yüzlü» sosyalizm de diyorlar) taraftarlarından kimi Marks'ı, kimi de Lenin'i esas aldıklarını söylüyorlar. Bu yüzden sosyalizm konusunda derinlemesine bilgisi olmayan kimseleri zaman zaman etkileyebiliyorlar.

Hümanist sosyalizm görüşü aslında revizyonist bir görüştür. Ne var ki Marks'tan, Lenin'den kaynaklanır görünmekle revizyonizmden farklıymış görünümünü yaratmaktadır. E. Fischer ve R. Garaudy, hümanist sosyalistlerin başında gelmektedirler.

Hümanist sosyalistler genellikle Marks'ı, felsefi önemini kabul etmedikleri leninizme karşı göstermeğe çalışıyorlar. Örneğin E. Fischer, marksizm-leninizmin bir bilimsel teori olmadığını; leninizmin, marksizmin dışında yer aldığını söylüyor:

Leninizm, «profesyonel devrimcilerden oluşmuş bir partinin kitlelere politik birlik götürmesi ve işçi-köylü birliğini gerçekleştirip proletarya diktatörlüğünü kurması görüşünü geri kalmış ülkelere uygu-

iamayı amaçlayan bir devrim stratejisi-
dir.» (3)

Hümanist sosyalistler, sosyalist ülke-
lerin iktidar partilerini, sosyalist dev-
rimin politik yüzünü, «insan» ın zararına
ön plana çıkarmakla; sosyalizmi, demok-
rasiden ayırıp «bürokratik merkezizetçi-
lik»e dönüştürmekle suçluyorlar.

Marks, insanın gerçek özgürlüğünün
ilk şartı olarak kapitalist mülkiyet ve sö-
mürünün ortadan kalkmasını öngörüyor-
du. Hümanist sosyalistler ise kapitalist
mülkiyet sorununu atlıyorlar. Sosyalist
ülkelerde «yabancılaşma» nın sürdüğünü
söylüyorlar. Yabancılaşmanın ortadan kalk-
masının, her türlü iktidarın ortadan kalk-
masıyla mümkün olacağını ileri sürerek
sosyalist aşamayı bilmezlikten geliyorlar.

Sosyalist devrim, elbette insanın bü-
tünleşmesini, gerçek özgürlüğüne kavuş-
masını sağlar, her türlü yabancılaşmayı
ortadan kaldırır. Ama bilinen bir doğru
daha vardır ki sosyalist toplum, daha ön-
ceki toplumun kimi izlerini uzun süre üs-
tünde taşır. Sosyalist uygulamada her tür-
lü adaletsizliğin ortadan kalkması için u-
zun bir süreye ihtiyaç vardır. Bu süreyi
yapay olarak kısıtlamaya çalışmak, top-
lumsal hayatı karışıklığa götürebilir.
Hümanist sosyalistler, bunu da bilmezlik-
ten gelmekteler.

Hümanist sosyalistler bir de, ülkele-
rin, özel koşullarında sosyalizmin temel
yasalarının özüne dokunmadan değişik bi-
çimde uygulanabileceğini çarpıtarak, her
ülkenin kendine özgü bir «millî sosyalizmi»
olması gerektiğini söyleyen revizyonistlerle
birleşiyorlar. Bunlar böylece sosyalizm-

in bilimindeki genel yasaları inkâr et-
mekte, sosyalist dayanışmayı reddetmek-
tedirler.

Hümanist sosyalistler, «bürokratlaş-
mayı önlemek, sosyal hayatı demokratlaş-
tırmak» gerekçesiyle burjuva demokrasilerinde olduğu gibi sosyalist demokrasilerde de «çok partili hayatı» savunurlar. Kimi sosyalist uygulamalarda bu aşlımda vardır. Örneğin, Bulgaristan'da Bulgaristan Halk Çiftçi Birliği (partisi) ülkeyi iktidar partisiyle ortak yönetmektedir. Ama hümanist sosyalistlerin asıl amacı başkadır, sosyalist demokrasiyi burjuva demokrasisine dönüştürmektir.

Hümanist sosyalistler, demokrasi ve sosyalizm mücadelesinde, işçi sınıfını küçümsemekte, aydınların önemini abartmaktadır. Oysa teknik ve bilimin ağır bastığı çağımızda, burjuva toplum yapısında önemli değişiklikler olmaktadır. Özellikle son yıllarda işçi sınıfı meslek bilgisi, genel kültür, ve politik bilinçlenme bakımından büyük ölçüde değişmiştir. Örneğin Türkiye'de işçi sınıfı, her bakımdan birkaç yıl öncesine kıyaslanmayacak ölçüde gelişmiştir.

Hümanist sosyalistlerin politik ve ideolojik görüşlerini derleyip toparladığımızda ortaya birer «sosyal demokrat», model çıkmaktadır.

Sonuç olarak, «hümanist sosyalizm» tamlamasının karşıtı «hümanist olmayan sosyalizm»dir. Hümanist olmayan sosyalizm olur mu? Yani «işçi sınıfının politik ve sosyal kurtuluşu» düşüncesini içinde taşımayan bir sosyalizm olur mu? Hümanist sosyalistlere göre oluyor demek!

(1) Siyah dizili satırlar tarafımdan sıyahlandırılmıştır. Y.Z.B.

(2) Hak yememek lâzım. «Gülyüzlü sosyalizm», «bağımsız sosyalizm», «özgürlükçü sosyalizm», terimlerini Türkiye'ye ilk yayan Aybar olmuştur.

(3) TİP'te «özgürlükçü sosyalizm» tartışmaları yapılırken, o zaman genel başkan olan Aybar'ın bir davranışını hatırlıyorum. Genel Yönetim Kurulu, bu konuyu konuşacaktı. Oturum açıldı. Aybar çantasını

açtı, içinden kalınca bir kitap çıkardı. Kitap açacağıyla sayfaları bir bir açtı, sonra kitabı havaya kaldırarak sözlerine bağladı... Kitap, bir süre önce Paris'te yayımlanmıştı. Roger Garaudy'nin aynı konuda bir kitabıydı. Aybar, R. Garaudy'ye sınıyordu. Kitabı, Aybar'ın Paris'te oturan dostu ressam Abidin Dino göndermişti. Dino, bu tartışmalar sırasında dostu Aybar'a epeyce yardım etmişti.

(3) La Nouvelle Revue Internationale, 1972/1. Çev.: Aysel Özakin.

«Dost dost ille kavga»

İrfan Yalçın

Türk edebiyatında, şiiri bir kavga aracı olarak kullanan ozanlarımızın sayısı üçü beşi geçmez. Namık Kemal ve Tevfik Fikret'teki yönetimle çatışma, Nazım Hikmet, Enver Gökçe, Ahmet Arif, A. Kadir gibi ozanlarımızda sistematik bir nitelik gösterir. Biri Tanzimat, öbürü Servetifnünün ozanı olan Namık Kemal ve Tevfik Fikret, diyalektik bir görüş açısından yok sun oldukları için, duyarlılıkları güncel olayların yoğun etkisi altındadır. Bu nedenle, bazan iyimser, bazan kötümser bir tavır içindedirler. Gösterdikleri bir yöntem yoktur. İçinde yaşadıkları toplumun yanlışlarını birkaç şey ya da birkaç kişide bulan bu eski ozanlarımız, saptama ve yakınmanın dışına çıkıp olayları sınıfsal bir perspektif içinden yansıtamazlar. Oysa bir Nazım Hikmet'in bir Enver Gökçe'nin kavgası bir «otorite»yle olmayıp, sistemledir. Bu sistem, onların içinde yaşadıkları toplumu içten ve dıştan saran büyük bir ekonomik güttür.

DEVİRİMCİ ŞİİR

Türk şiir geleneğinin en kalm çizgisi, «hüzün ve keder avı»ndan başka bir şey değildir. Ben-merkezçiliğinin içinde donup kalan yığınla ozanımız, kendilerini doyuran Anadolu halkına Patagonya'da yaşayan insanlar kadar uzak ve ilgisiz kalmıştır. Özellikle İkinci Yeni akımını oluşturan ozanlarımız, bütün toplumculuklarına (!) karşılık, bilinen şiirlerini yazabilmişlerdir. Bu, bilinçle eylemin çakışmaması değil,

cnlardaki toplumculuğun bir göstere niteliği taşımasından ileri gelmektedir.

Türkiye'de devrimci şiir, özellikle 12 Mart'tan sonra iyice ayağa düşmüştür. İkinci Yeni'ye göz kırpan birtakım dizelerin aralarına «Barut»lu, «kızıl şafak»lı, «Mavzer» li birkaç imgeyi yerleştirenler devrimci şiir yazdıklarını sanmışlardır. Ne dense bu kişiler, edebiyat türleri içinde özellikle şiirin, bir dil sorunu olduğundan habersiz görünmektedirler.

12 Mart'tan sonra, Türk şiirinde en mutlu olay, Enver Gökçe'nin şiirlerinin gün yüzüne çıkmasıdır hence, (Dost Dost İlle Kavga). Ozanın 1943-1945 arası dergilerde yayımladığı şiirler, «devrimci şiir, devrimci şiir» diye şiire kıyanlara devrimci şiirin nasıl yazılacağını öğretir gibidir.

Devrimci şiir, kuru, didaktik, sloganlarla dolu bir şiir değildir. Popülizmden uzaktır. Seslendiği sınıfa haklı bir umut ve bilinç götürür. Duru, açık bir dili vardır. Bu dil, mutluluğuna çalışanların kolaylıkla anlayabileceği bir dildir. Bazılarının sandığı gibi, «üreten insan» yalnızca çalışan bir «robot» olamaz. Onun umutsuzluğu, ağıtı, sevinci, sevdası yoğun bir lirizm oluşturur. İşte devrimci ozan bu lirizmi de yansıtmak zorundadır. Öyle ki o, seslendiği kişilerin karanlığını biraz da olsa parçalamak için, sevdâ şiirleri bile yazabilir. Sözelimi, gerçeküstücü bir şiir geleneğinden gelen Aragon ve Paul Eluard'ın Alman faşizminin Fransa'ya kan

ğılattığı günlerde yazdıkları şiirler hep bu amaçla yazılmıştır.

MADDECI DİYALEKTİK

Genel kanıya göre, ozan, yalnızca bir duygu adamıdır. İçlenir, duygulanır, sonra da oturur yazar şiirini. Toplumcu bir ozan için bunları söylemek kolay değildir «İbet. Toplumcu ozan, söylemek istediklerini, «birikimlerini» maddeci diyalektiğin süzgecinden geçirmeden söylemez. Bu nedenle, ondaki duygu ve düşünce billurlaşmaları, gelişigüzelikten, raslantıdan uzaktır. İmgelerde, dahası, seçilen sözcüklerde bile içeriğin bütünselliğine aykırı bir öge yoktur.

Gökçe'nin, maddeci diyalektiği didaktik bir dışavurum yoluna sapmadan en güzel biçimde uyguladığı şiiri; «Kirtim Kirt» tir. Bu şiirde Ozan, dünyanın oluşum öncesini, oluşumunu ve oluşum sonrasını diyalektik biçimde ortaya koyduktan sonra asıl söylemek istediğine getirir sözü:

«Ve zaman değişe değişe
Yosun titreşe yeşilleşe
Işık dura değişe
Öyle bir vakte vardı ki devran
Ha dedi kırdı zincirini
İçerdeki adam»

«İçerdeki adam»ın zincirlerini kırışı, bir yığın tez ve antitezin sentezi, niceliklerin niteliğe dönüşüdür. Zincirleri kırış, «devranın» bir «vakte» erişiyle olmuştur ancak.

Evrende her şey sürekli değişim içindedir. Ozan, bu değişimi yalnız sözle değil, sözcükleri bir atlı gibi koşturarakta sezdirmektedir okuyucuya. Bütün sözcükler, baş döndürücü bir hızla fırfır dönmektedir adeta;

«Gölder yarıla dürüle
Dağlar savrula devrile
Kırıla döküle yıldız
Sular evrile çevrile
Döğüşe düğüşe madde
Değişe tokuşa madde
.....»

Ozan, bu şiirinde, halı dokuma tezgâhlarının çıkardığı «kirtim kirt» sesini bir nakarat gibi kullanarak, emekçi için mut-

lu bir dünyanın kurulacağını vurgular, sanki. Bu, emeğin sesi büyük bir inancın durmadan yinelenmesi gibidir:

«Kirtim kirt
Kirtim de kirt
Kirtim de kirtim
Kirtim kirt»

SINIFSAK GÖRÜŞ AÇISI

Gökçe'nin şiirinde birey değil insan vardır. Bu, çalışan, üreten, acılı insandır. Çalışmayan, üretime katkısı olmayan, çalışanların yarattığı artı-değerle yaşayan kişiye bir bittir. Ozana göre. Bu nedenle de gebermesi gerekir:

«Salın yanımdaki fakir
Salın proletarya
Geber başımdaki bit»

Her şeyi sınıfsal bir optikten gören Ozan, illâki insan seveceğim diye, çocuğu fırınlarda yakan faşisti, bir elde yüz binler vuran karaborsacıyı sevecek değildir elbet. Bu, insan sevmeyi bir meslek, bir tarikat haline getirmiş hümanistlerin işidir. Gökçe'nin seslendikleri, hiçbir şeyin onlarsız (Toprak ve sanayi işçisi) güzel olmayacağı kişilerdir:

«Biz olmasak gökyüzü, biz olmasak
üzüm,
Biz olmasak üzüm göz, kömür göz,
elâ göz,
Biz olmasak göz ile kaş, öpücük, nar
içi dudak,
Biz olmasak ray, dönen tekerlek,
yıkanan buğday,

Aydın on beşi,
Biz olmasak Taşova'nın tütünü, Kü-
tahya'nın çinisi
Yani bizsiz
Anne dizi, kardeş dizi, yâr dizi
Güzel değıldir.»

Ozanın sevgisi de umutları da onlara yöneliktir. Bu, kör bir umut, nedensiz bir sevgi olmayıp, her şeye maddeci diyalektik bir açıdan bakan bir insanın sağlam, sağlıklı umudu, bilinçli sevgisidir.

EVRENSELLİK

Ozan, yalnız içinde yaşadığı toplumun değil, başka toplumların «Bizden» olan in

sanlarını da düşünür. Onlarla sevinir, onlarla dertlenir:

«Ben bizden olan insanların dostu
Adı haritalarda bile bulunmayan
Bir köyündenim Anadolu'nun
Güzel şeylere hasrettir memleketim
Güzel şeylere hasrettir bu dünya»

O yıllar savaş yıllarıdır. Türkiye'nin dışındaki pek çok ülkede kan gövdeyi götürmektedir. «Garipçi» ozanlarımız türlü gariplikler yapıp, ne karanlık, acılı Anadolu'nun, ne de başka ülkelerdeki savaşın, haksızlıkların farkındadırlar. Önemli olan, «efkâr»dır onlar için. Oysa Gökçe, çağını bütünselliğiyle yaşayan bir ozan olarak görünür. Şözellimi, İkinci Dünya Savaşı, büyük bir yer tutar onun şiirlerinde. Kendi ülkesindeki çalışan acılı insan karşısındaki tavrı neyse, bir başka ülkedeki çalışan acılı insan karşısındaki tavrı da aynıdır onun. Çünkü bilirdi, o, dünya üstünde sömürülen tek insan da kalırsa, sömürü kalkmamış demektir. Bu nedenle, yerselden evrensel doğru sürekli bir açılış içindedir Gökçe.

DİL - SÖYLEYİŞ

Gökçe, bir soruya verdiği cevapta şöyle diyor: «Bence şiir, her şeyden önce bir dil sorunudur. Türk dilinin bütün kollarını inceledim, Türkmence, Kırgızca, Karımce, Göktürk ve Oğuz lehçeleri ve İstanbul ağzı... bunlar arasındadır. Ayrıca gene dilimizin güzel örneklerinin bulunduğu Dede Korkut gibi destansı halk hikâyelerini de saymak gerekir. Ben isterdim ki, şiirlerim halkımızın bir türküsü, bir «hoyrat», Bir «elâ gözlü», yahut bir «bozlak» gibi ezgili bir şekilde okunabilirdi...» «Bu Ozan kendi ağzından duymamış ta olsaydık anlamak zor olmazdı herhalde. Belli ki Gökçe seslendiği kişilerin dilini çok

iyi biliyor. Bunlar, «İşçi - Köylü ve işçiler»:

«Ve Divrik'in demiri arabada
İşçi-köylü ve işçi bir arada.»

Günlüğümüzün Türkiye'sindeki endüstri işçisinin kaynağı genellikle kırsal kesimdir. Henüz, tarlasında çalışan «işçi-köylü»yle fabrikada çalışan işçi arasında büyük bir dil ve söyleyiş ayrılığı oluşmamıştır. Bu nedenle, Gökçe'nin şiirlerindeki dil ve söyleyiş, onun amacına en uygun olanıdır. Türkülerimizin dilini toplumcu bilinçle yoğuran Ozan, şiirini tek başına değil, emekçi, acılı insanlarla birlikte yazmıştır adetâ. «Dost Dost İle Kavga»daki şiirler bir «solist»in cılız sesi değil, bir koronun göğe ağın yiğit sesidir:

«Hey dağlara taşlara kâr eden türküm
Aşıkâr etsen de kendini
Şöyle bir suiar gibi salsak, boy versek
«Uzun ömrümüzü, yiğit ömrümüzü, taze
ömrümüzü,
Sefil ömrümüzü, deli ömrümüzü, gelin
ömrümüzü...»

Güneşte güneşleşek
Dal kırsak, toprak, ateşleşek
Eroy broy desek dağlarda
Gül gülistan içinde görseler bizi?»

SONUÇ

— Gökçe'nin şiiri genel bir acının ve umudun şiiri.

— Ozan, sınıfsal bir görüş açısından yola çıkıyor.

— «Dost Dost İle Kavga»daki şiirler, binlerce kişinin bir ağzından söylediği türküler gibi.

— Gökçe'nin şiirleri bugün yazılımcasına taze, diri.

— «Ben - merkezci» Türk şiirini sarıp kendine getirebilecek şiirler Gökçe'nin şiirleri.

TUSTAV

**demokrasi bağımsızlık ve
sosyalizm için, işçi sınıfı yolunda
haftalık gazete**

kitle

salı günleri çıkar / 150 kuruş

abone :

bir yıllık 70 TL. altı aylık 35 TL.

**Adres: Cağaloğlu Başmüsaşip Sokak. Tan Apartmanı
Kat: 3**

TÜSTAV

BASILYOR

İNSAN NASIL İNSAN OLDU

İki Sovyet Bilim İşçisinin hazırladığı «İnsan Nası İnsan Oldu» adlı iki ciltlik kitapta, insanın, insanlaşmasındaki evreler, insanın doğaya hâkim olmak için nasıl savaştığı, dünyayı nasıl kavradığı, değiştirdiği; emeğin belirlenmesi, sermayeye karşı kıpırdanmalar; dinle bilimin anlaşmazlığı; bugünlere nasıl ulaşıldığı sosyalist açıdan sergileniyor.

Kitapta yer alan bazı başlıklar :

Taş sayfalı kitap * İnsan ikinci bir doğa yaratıyor * Bin yıllık okul * Dilsiz dil * Dilden ele * İnsanı emek yarattı * Av toplumunda * Emeğin takvimi * Özel mülkiyet yoktu * Köleler ve özgürlük * Ölüler canlıları anlatıyor * İnsanın kendi malı - başkasının malı * Her şey ortaktı * İlk ozanlar * Köyde önce her şey ortaktı * Bilimin ilk sözü * Yeni türküler söyleyen eski ozan * Derken Pitagor çıkageldi * Heraklit düşünmeyi öğretti * Herodot'u dinliyoruz * Soyluların konuşmaları * idealizmle materyalizmin savaşı * Tanrısız ve eşitci Demokrit * Prometheus'u zincire vuruyorlar * İnsan kendi gücünden kuşkuya düşüyor * Sokrat yanılıyordu * Platon'un hayal dünyası * Büyük düşünür Aristoteles * İskender ve Umut * Egemen sınıf düzeni * Bilim işçileri * Kafa ile el * Arşimet yasası * Kölelerin isyanı * Emeğe lânet * Bilimle uğraşanlar parçalanıyordu * Yeni düzen: feodalizm * Rus halkı üstüne * Köylünün isyanı * Düşünen insan * Acı bir sevgiden yoruldu * Moskova üçüncü Roma olmuştu * Marko Polo * Emek ve bilim * Bir dinsizin hikâyesi * Leonardo da Vinci * Dante'nin bildiği * İlk sömürge * Köpeklere parçalatılan Kızılderililer * Yeni çağın en büyük adamı Kolomp * Ekonomi savaşı başlıyor * Kitap savaşa gidiyor * Kopernik'in kitabı * Platoncularla Demokritçiler arasındaki eski savaş alevleniyor * Bruno'nun ölümü insanın sonu değildi * v.b...

İki cilt 20'şer liradan 40 lira. Bir takım isteyenler 40 liralık posta pulu ya da 40 lirayı önceden göndermelidirler. 120 lirayı geçen siparişlerde %20 indirim yapılacaktır.

GÖZLEM

YAYINLARI sunar.

MUZAFFER SENCER

SOSYAL SINIFLAR

(kriter ve göstergeler)

30 LİRA.

- Sınıf nedir?
- Sınıf, sosyal katman'dan ve ara katmanlardan nasıl ayrılır?
- Sınıflaşmanın tarihsel evrimi ve gelecekte izleyeceği doğrultu nedir?

Bu çalışma, sınıfsal çözümler alanında yanlıgilardan arınmak üzere sosyal sınıflar ve ara katmanları aydınlığa çıkararak sınıflaşmanın oluşma ve evrimini saptamakta, sınıf yapısıyla ilgili araştırma yöntemlerini geliştirmektedir.

P.Salama-J.Valier.

**EKONOMİ POLİTİK
EL KİTABI**

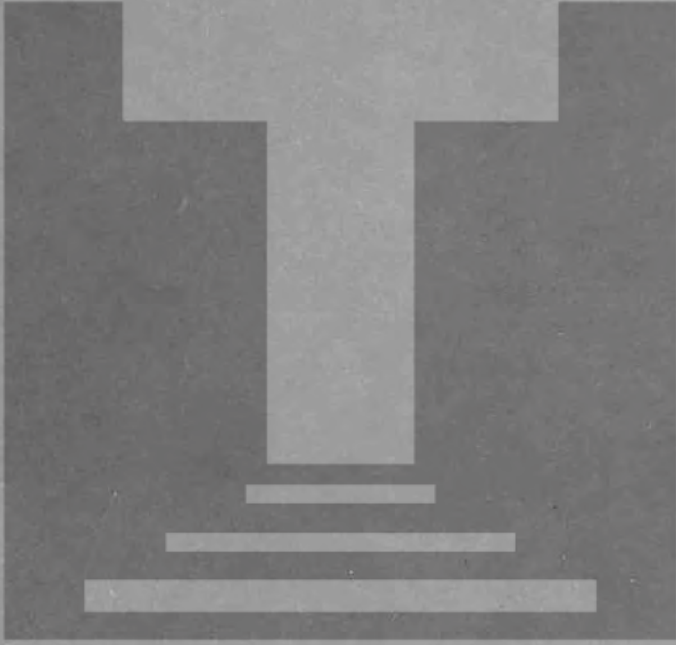
15 LİRA.

Tel : 26 80 70

Cağaloğlu Yerebatan Cad. Üretmen Han No : 415 P.K 966 Karaköy/İST

ilke 10 LİRA

AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ

TÜSTAV